BUDAPEST SZÉKES FŐVÁROS ÉPITKEZÉSEI

IRTA: KABDEBÓ GYULA

A MAGYAR ÉPITŐMŰVÉSZET KÜLÖN FÜZETE

ÁRA 20 KORONA

www.tek.hu-www.tek.hu-www.tek.hu

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

Ezen műben megjelent összes fényképfelvételeket
Erdélyi M. cs. és kir. udvari fényképész
készítette. — Műterme: Budapest
IV., Semmelweis-utca 2.
Telefonszám: 854.

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS KISLAKÁS ÉS ISKOLA ÉPÍTKEZÉSEI

ISMERTETI:

KABDEBÓ GYULA

MŰSZAKI TANÁCSOS

A MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZET KÜLÖN FÜZETE

1913. DECEMBER

BUDAPEST

"PÁTRIA" IRODALMI VÁLLALAT ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMÁSA

1913

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

TARTALOM:

I. AZ ELŐKÉSZÍTÉS
II. A KISLAKÁSÉPÍTÉS
III. GAZDASÁGI EREDMÉNYEK
IV. A KISLAKÁSOK LEÍRÁSA
V. AZ ISKOLAÉPÍTÉS

Budapesti Műszaki Egyetem Építészettörténeti Intézete

II/Gu 112

Építészettörténeti Könyvtár Tanszék

10.253

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

Árkay Aladár

I. Az előkészítés.

Budapest székesfőváros 900.000 lakosával népességére a huszadik a világ városai sorában, fejlődésének gyorsaságában azonban csak a amerikai városok szárnyalták túl, mert az óvilágban egyetlenegy sincsen, amelynek lakossága nem egészen száz esztendő alatt 60.000-ről 900.000-re, tehát kereken a 15-szörösére emelkedett volna.

Budapest természetadta keretei nem gördítettek akadályt a fejlődése elé, mert 20.000 hektár óriási területével messze fölülmúlja majd az összes világvárosokat, sőt még Gross-Berlin és Greater-London is csak elővárosaik beolvasztása óta foglalnak el ennél nagyobb területet. Ha pedig majd Budapest is magához csatolja az erre már igen megérett, vele sok helyütt összeépült szomszédos községeket, úgy beláthatatlan időre elegendő tere lesz még oly erős megnövekedés számára is.

A rohamos fejlődés természetesen nem lehetett minden téren egyenletes és helyes arányú. Leginkább két vonalon merültek fel ismételve súlyos nehézségek: az egyik a *lakásügy*, a másik a *közoktatás* volt.

A lakáshiány az utolsó 30 esztendőnek állandó baja és időnként szinte katasztrófális méreteket öltött, ugyannyira, hogy a szerényebb keresetű kispolgárság és ipari munkásság jelentős része a fővárost környező községekbe szorult ki, mert még drága pénzért sem kapott magában a városban lakást. Az iskolahiány az ingyenes elemi oktatás rendszeresítése és az iskolázás kötelezővé tétele óta állott be. Mivel pedig a gyors átmenet következtében elegendő új iskolaépület emelésére nem volt mód, sok iskolát bérelt házakban kellett elhelyezni.

A két bajnak együttes hatása századunk első évtizedének vége felé éri el a tetőpontját, amikor a fővárosnak már 57 iskolája van bérházban elhelyezve és a majd egymilliós lakosságú városban mindössze 300 az üres lakások száma.

Az egymással szorosan összefüggő két veszedelem, a lakásszükség és iskolahiány leküzdésére Budapest székesfőváros nagyobb építőakciót volt kénytelen megkezdeni.

Az 1909—12 évek között 3 sorozatban 31,243.000 korona költséggel 25 bérházat és 19 lakástelepet, kerekszámban összesen 6000 lakást épített, amelyekből most 1,938.000 K bérbevétele van. Ugyanezen idő alatt 57 bérházban volt iskolájának végleges elhelyezésére 55 iskolát (bennük 24 óvódát) emelt, mindössze 967 tanteremmel és 31,359.000 kororona költséggel. Az egész beruházás végösszege tehát több mint 62 millió koronát tett ki.

www.tetc.hu-www.tetc.hu-www.tetc.hu-www.tetc.hu

A székesfőváros polgármestere, ***Bárczy István*** nevéhez fűződő építőakció a segítség sürgőssége következtében a programmszerű 5 év helyett 4 év alatt bonyolíttatott le és annak végrehajtásában a főváros tehnikus tisztviselőin kívül egy-egy épülettel a következő építészek vettek részt:

Bálint és Jámbor,
Balogh Lóránd,
Baumgarten Sándor,
Baumhorn Lipót,
Császár Ferenc,
Éberling és Schoditsch,
Fleischl Róbert,
Fritz Oszkár,
Gyalus László,
Györgyi és Koós,
Haasz és Málnai,
Habicht Károly,
Hikisch Rezső,
Hübner Jenő,
Hültl Dezső dr.,
Jónás Dávid és Zsigmond,
Kauser József,
Komor és Jakab,
Kőrössy Albert Kálmán,
Lajta Béla,
Lechner Ödön,
Lechner Jenő,
Löllbach Kálmán,
Medgyes Alajos,
Morbitzer Nándor,
Nagy Virgil,
Nay és Strausz,
Novák és Góth,
Orth és Somló,
Pártos Gyula,
Pecz Samu,
Pollák Manó,
Rainer Károly,
Ray Rezső,
Reichl Kálmán,
Reischl Gusztáv,
Rerrich Béla,
Riva József,
Sándy és Orbán,
Schmidt Gyula,
Schulek János,
Sebestyén Arthur,
Spiegel és Márkus,
Sterk Izidor,
Szőllősy és Kauser,
Tscheuke Herman,
Voyta Adolf,
Waelder Gyula,
Ybl Lajos,
Zrumetzky Dezső.

Az egész építőakció igen szigorú fináncíális alapokon nyugszik. A lakások a rendesnél 25—30%-kal alacsonyabb bérek mellett is — a teljes adómentesség következtében — önmagukat törlesztik, úgy hogy a fővárosra egy fillér áldozat sem hárul. Sőt eddig parlagon hevert vagy alig jövedelmező telkei most értékük 4%-ával kamatoznak. Az új iskolák pedig — bár a főváros utóbbi években épült iskoláinál nem drágábbak — higiénikus, pedagógiai és esztétikai tekintetben jelentős fejlődést képviselnek.

•

Budapest székesfővárosban az 1908-ik évben kerekszámban 160.000 lakás volt. A nagyvárosok tapasztalati adatai szerint az üres lakások átlag 3%-át teszik az összes lakásoknak és így ebben az időpontban rendes viszonyok között 4800 üres lakásnak kellett volna lenni. Ezzel szemben azonban az összes üres lakások száma csak 307, tehát a 3% helyett 0·2% volt. Emellett 1906—1908-ig terjedő 3 év alatt — nagyrészt béremelés következtében — a főváros lakásbéreinek összege 125 millió koronáról 142 millió koronára tehát 17 millió koronával emelkedett.

Az immár tűrhetetlen helyzeten a főváros vezetősége a kormánnyal együttesen igyekezett segíteni. A főváros hatósági lakások építését határozta el, a kormány pedig a Budapest székesfőváros fejlesztéséről szóló 1908-ik évi 48. törvénycikket alkotta meg. Ennek a törvénynek — amely *Wekerle* Sándor miniszterelnök és ***Bárczy*** István polgármester közös munkája — a 12. pontja a lakáshiány hatósági építkezésekkel való megszüntetésére ad módot. E szerint:

„Mindazok a lakóházak, amelyeket a székesfőváros a célból épít, hogy azokat saját költségének megfelelő bér mellett bérbe adja, mindaddig mentesek az állami házadótól, míg a bérösszegek az önköltség mértékét tényleg meg nem haladják. Az önköltséget alkotja: a telekbér, az építkezési tőke törlesztése és kamata, az épület karbantartási és kezelési költsége. Az önköltség mértékének kiszámításánál a telekbér az építéskor fölvett telekérték 4%-os, a többi költségek pedig együttesen az építési tőke 6%-os maximális kamatait meg nem haladhatják.“

Az építkezés pénzügyi részét is sikerült

időközben megoldani és a pénzpiac kedvező helyzetének fölhasználásával egy 50 millió koronás angol és egy 100 millió koronás francia kölcsönnel a szükséges tőkét biztosítani oly módon, hogy a kamatok, a törlesztés, valamint a tranzakcióval kapcsolatos összes mellékköltségek, az árfolyamvesztesség, adó stb. beleszámításával 5·30%-ra rúgott a valósággal fölvett készpénznek évi költsége. Az építkezési tőke törvényben megengedett 6%-os jövedelmeztetése mellett tehát a beruházásnak financiális biztosítéka volt.

Az előmunkálatok 1909. január havában kezdődtek, első eredményük az a javaslat volt, amelyet 1909. március 24-én terjesztett *Bárczy* István polgármester a főváros kormányzó szervei elé és amelyben a következő programmját adta a tervbevett lakásépítkezésnek:

Építkezések	Háromévi teljes programm			A programm első évi ciklusa		
1. Kislakások	3000	lakás	18,000.000 kor.	1000	lakás	6,000.000 kor.
2. Tisztviselői lakások	1600	„	30,000.000 „	510	„	10,000.000 „
3. Bérlakások	500	„	10,000.000 „	160	„	3,300.000 „
4. Népszállók	2200	„	3,300.000 „	400	„	600.000 „
5. Népotthonok	—	„	1,100.000 „	—	„	1,100.000 „
6. Szükségbarakkok	60	„	200.000 „	60	„	200.000 „
7. Barakktermek	400	„	400.000 „	400	„	400.000 „
8. Iskolák	90	iskola	32,000.000 „	25	iskola	10,000.000 „
Összesen:	8000	lakás	95,000.000 kor.	2660	lakás	31,600.000 kor.

Az előterjesztést a főváros tanácsa 1909. március 27-én teljes egészében magáévá tette, majd a pénzügyi bizottság március 29., 30. és 31-én, három napon át tárgyalva, a hároméves teljes programmot (mint tájékoztatót) elfogadta és az első évi ciklust a következőképen állapította meg:

1. Kislakások	10,000.000	kor.
2. Bérlakások	10,000.000	„
3. Népszállók	600.000	„
4. Népotthonok	1,100.000	„
5. Szükségbarakkok	200.000	„
6. Barakktermek	400.000	„
7. Iskolák	10,000.000	„
Összesen:	32,300.000	kor.

Ebben a formában engedélyezte a programmot a törvényhatósági közgyűlés, 1909. április 7-én tartott ülésében.

A főváros fölöttes kormányhatósága részéről *Andrássy* Gyula gróf belügyminiszter 1909. április 26-án hagyta jóvá a javaslatot és pedig a következően módosítva:

1. Kislakások	10,000.000	kor.
2. Népszállók	600.000	„
3. Népotthonok	1,000.000	„
4. Szükségbarakkok	200.000	„
5. Barakktermek	400.000	„
6. Iskolák	10,000.000	„
Összesen:	22,200.000	kor.

www.terc.hu

A belügyminiszter a nagyobb bérlakások építését azért nem hagyta jóvá, mert ezt a magánvállalkozás számára kívánta fönntartani és a főváros akcióját inkább kislakások minél nagyobb számban való létesítésére összpontosítani.

Amint a programm minden fórumon keresztül ment, megindult a részletes, kiviteli munka. Az ügymenet egyszerűsítése céljából az építőakció irányítására külön bizottság alakult, hogy a gyors és síma lebonyolításnak a különböző, lassabban működő rendes fórumok útját ne állják.

A bizottságnak *Bárczy* István polgármester volt az elnöke, tagjai pedig a főváros törvényhatósági bizottságából a következők:

Alpár Ignác,
Ehrlich G. Gusztáv,
Feleki Béla dr.,
Fischer József,
Freund Vilmos,
Gelléri Mór,
Hauszmann Alajos,
Heltai Ferenc dr.,
Kauser Gyula,
Neuschloss Kornél dr.
Pető Sándor dr.,
Platthy György dr.,
Quittner Zsigmond,
Rózsavölgyi Manó dr.,
Steinhardt Antal,
Ullmann Gyula,
Vázsonyi Vilmos dr.,
Wellisch Alfréd.

Tehát 19 közül 10 építész. Azonkívül hivatalból tagjai a bizottságnak az összes érdekelt ügyosztályok vezető tanácsnokai, valamint a főváros tiszti főorvosa, főügyésze és főszámvezetője is, hogy az építkezések minden tekintetben kellő irányítás alatt álljanak.

A megalakult bizottság első munkája a beépítésre alkalmas telkek kiválogatása. A vezető szempontok, hogy a telkek lehetőleg villamos vasút mellett, a kerületek szerint arányosan elosztva, az egyes városrészekben szükséglet szerint csoportosítva és végül higiénikus fekvésűek legyenek s amellett a talajviszonyok drága alapozásokat ne kívánjanak. A telkek közül külön csoportosíttattak a többemeletes bérházakra alkalmas értékesebbek és külön a könnyebb építési modorú kislakásos telepekhez való olcsóbbak.

Budapest fővárosnak igen sok és értékes telke van. Összes telkeinek területe 14,414.480 négyszögölet tesz ki, amelyeknek leltári értéke 204 millió korona. (A mai forgalmi érték ennek a leltári értéknek körülbelül a kétszeresét teszi.) A telkek összes száma 1793, közöttük 100,000 négyszögöles telektömbök és apróbb telkek vegyesen fordulnak elő.

A fővárosra csak részben előny, hogy ily hatalmas telektömeggel rendelkezik, mert megállapítható, hogy fejlődését sok helyütt épen az gátolja, hogy egyes vidékeken alig van magántulajdonban telek, a fővárosiak beépítése pedig lassan halad, eladásuk meg a komplikált szabályok következtében nagyon hosszadalmas. Így történhetett az, hogy a fővárosi telkek a környező vidéknek fejlődésben mindig legelmaradottabb pontjai voltak. Tabánban, a főváros közepén rozoga viskók, a Fehérvári-úton drága telkeken faraktárak, a Margit-körúton kőtér, az Alkotmány-utca és Lipót-körút között a villamos vasút mentén üres telkek, az előkelő Rákóczi-úton kórházak, a Kálvintéren ócska bérházak dísztelenkednek. A IX. kerület fele városi tulajdon és a fővárosnak ez a legelmaradottabb része.

Az összes fővárosi telkeknek mindössze 3%-án állott 1909-ben épület. A 14 millió ölből alig 500,000 volt részben beépítve. Ez az oka, hogy a főváros telkei még leltári értéküknek is csak 0·2%-át jövedelmezik, vagyis a 200 millió korona értékű telek nem több, mint 450.000 koronát hoz. Természetesen a magasabb forgalmi értékre átszámítva, ez a jövedelem még 0·1%-ot sem ér el. Jobban jövedelmeznek a beépített telkek, mert a 216 millió korona értékű fővárosi épület 7·6 millió korona évi bért hoz, ami 3·5% kamatoztatásnak felel meg. A telkek rossz értékesítése azon-

ban — az egész ingatlan vagyont véve számba — azt eredményezi, hogy a 420 millió koronával felvett leltári ingatlanérték körülbelül 8 millió koronát, azaz kerekszámban csupán 2%-ot hajt. E néhány adat bőven igazolja, hogy a főváros vagyonának jövedelmezése az üres telkeknek beépítése révén igen szépen fokozható volna.

Az építőbizottság a főváros 1793 telkéből százat válogatott össze, mint beépítésre egy vagy más szempontból alkalmasakat és ezekből azután a telkek helyszínén való megtekintése és a körülmények mérlegelése alapján jelölte ki a véglegesen beépítendőket.

II. A kislakásépítés.

Amint a legelőbb beépítésre alkalmas telkek kiválasztása megtörtént, a szükséges vázlattervek és jövedelmezőségi számítások készültek el. 1909. július 7-én kerültek ezek a tanács elé, miután a szakbizottságokban már letárgyaltattak. Ez az első évi ciklus 1279 kislakást, 1 népszállót (400 lakóra) és 1 népotthont (100 lakóra) foglalt magában összesen 7,311.186 korona költséggel.

A kislakásokból tíz bérházban 853 lakás volt és pedig 416 egyszobás, 290 kétszobás 81 háromszobás és 52 üzlet vagy műhellyel kapcsolatos lakás. A kislakásos telepeken, 449 egyszobás lakás volt. Ezenkívül mindenütt házmesteri és viceházmesteri lakások kellő számban. Az egész ciklus tehát kerekszámban 1800 lakást tartalmazott és így egyre az előirányzott összes költségből 4000 korona esett. A szobák száma mindössze 2400-at tett ki, vagyis egy szoba átlagos költsége 3000 koronára rúgott.

A programmot, a terveket és a jövedelmezőségi számításokat 1909. július 7-én és 9-én a törvényhatósági bizottság is elfogadta.

Ezzel megindult a részletes, kiviteli tervek és a végrehajtásra alkalmas előméretes költségvetések, valamint jövedelmezőségi számítások kidolgozása. Ezen alapon megállapított adatokat a bérházakra vonatkozólag a mellékelt *1. táblázat* mutatja.

A végső eredmény az, hogy a programm végrehajtásából mindennemű kiadások és költségek levonásával a fővárosnak 34.646 korona fölöslege marad, ami a telkek értékének jövedelmét teszi. Ha tekintetbe veszszük, hogy ez a jövedelem a telkek beépítése előtt kereken alig 5000 korona volt, úgy megállapítható az építkezés elég számotevő anyagi előnye. (A megépült házak bérjövedelme az előirányzatnál még 80.000 koronával több lett.)

A részletes tervek szabályszerűen megfordultak az illetékes fórumok előtt és az úgynevezett hetesbizottság augusztus hó 16—23-ika között adta meg rájuk az építési engedélyeket. Időközben a fölmondott telkeket is visszavették a bérlőktől és az építkezések augusztus 26-án árlejtésre irattak ki. Szeptember 17-én érkeztek be az első ajánlatok, azok átszámítása és elbírálása után szeptember 27-én történt a döntés. Ezen a napon tehát teljesen készen állott minden arra, hogy az építkezés megkezdődjék, de sürgős is volt a dolog, mert a budapesti építőszabályzat úgy rendelkezik, hogy az a bérház, amely tető alá az év végéig nem kerül, a rá következő évben nem lakható. Itt tehát arról volt szó, hogyha az építkezés megkezdése elhúzódik, a lakásokat a következő évben, — amint a programm kívánta, — nem lehet használatba venni. Ezért volt az előkészítő munkálatok sürgőssége. Bár minden nap veszteség, a belügyminiszteri jóváhagyás csak nem érkezett. Végre *Bárczy* István polgármester személyesen járt közbe, aminek eredményeként szeptember 29-én *Andrássy* Gyula gróf belügyminiszter aláírta a jóváhagyást és másnap, szeptember 30-án megtörtént az építkezéseknél az első kapavágás. Október 4-éig hat épületet kezdtünk építeni és azután sorozatosan a többit. December 4-én sikerült az első főfalegyent megtartani a VIII., Alföldi-utca 16. számú bérházon, amelynek

www.terc.hu

építésze Rainer Károly, építővállalkozója pedig Führer és László építőmesterek voltak. Az összes építkezések erős munka mellett oly szépen haladtak, hogy 1910. augusztus 1-én — teljesen a programm szerint — az összes bérházakat átadtuk és minthogy a lakások mind ki voltak adva, a lakók valamennyibe beköltöztek.

Az első évi ciklus házai még nem voltak átadva, amikor 1910. tavaszán már a második ciklus tervező munkái megindultak. Majd az építkezés is megkezdődött és a második ciklus pontosan egy évvel az első után, 1911. augusztus 1-én elkészült és hat bérházban 440, öt kislakásos telepen 878 lakás átadatott. Ugyanekkor megindult a harmadik ciklus, amelyik 1912. évre hat bérházban 589 és hat kislakásos telepen 886 lakás átadását ígérte. Ezzel, minthogy egy-egy év összes költségei kereken 10—10 milliót és körülbelül 2—2 ezer lakást foglaltak magukban, befejeződött a programm a tervbevett öt esztendő helyett három év alatt és készen állott a kereken 30 millió koronán épült 6000 lakás.

A programmtól eltérő gyorsabb tempónak legfőbb oka a kislakások nagy keresettsége volt. Már az első ciklusnál rendkívüli méreteket öltött a lakáskérők száma. Nem egy bérház vagy telep lakásait 8—10-szeresen túljegyezték és a lakáskeresők hihetetlen protekciót mozgósítottak, hogy egy-egy lakást megkapjanak. A lakásokat kiadó tisztviselők hónapokon keresztül a legzaklatottabb munkában állottak. (A legnagyobb volt a tülekedés a Margit-körúti és Haller-utcai bérházaknál. Az előbbinél 70 lakásra 1000-nél több kérvény érkezett.) A lakók pedig majdnem kivétel nélkül a legpontosabban fizették a bérüket, mert jól tudták, hogy egy-egy megüresedő lakásra százával vannak állandóan előjegyzettek és így nem merték magukat fölmondásnak kitenni.

Az összes létesült bérházak száma 23, a telepeké 19. A bérházakat majdnem kivétel nélkül magánépítészek tervezték, a telepeket pedig egytől-egyig a főváros építész tisztviselői. Utóbbiak ellenőrizték a bérházaknál a magánépítészek munkásságát és segítségükre voltak abban, hogy a házak az egységesen megszabott építési elvek szerint, kellő takarékosság mellett a közszállítási szabályok és a főváros ügymenetének betartásával épüljenek. A tervező építészek az építészi díjszabás szerint a legkisebb épületeknél 4·6, a közepeseknél 4·3, a legnagyobbaknál pedig 4% tiszteletdíjat kaptak munkájukért.

Bérházak.

Ötemeletesek:

II.	ker.	Margit-körút (Menház-u. sarok)	Nagy Virgil
IX.	„	Haller-utca (Üllői-út sarok)	Pecz Samu

Négyemeletesek:

VI.	ker.	Váci-út 87.	Sterk Izidor
IX.	„	Üllői-út 119.	Hübner Jenő
IX.	„	Mester-utca 5—7.	Tscheuke Herman
X.	„	Jászberényi-út (Harmat-u. sarok)	Jónás Dávid és Zsigmond

Háromemeletesek:

III.	ker.	Miklós-tér (Sorompó-u. sarok)	Voyta Adolf
V.	„	Berzenczei-utca 46.	Nay és Strausz
V.	„	„ 48.	Morbitzer Nándor
V.	„	„ 50.	Habicht Károly
V.	„	„ 52.	Komor és Jakab
VI.	„	Aréna-Tüzér-utca sarok	Rerrich Béla

www.terc.hu

HÜBNER JENŐ

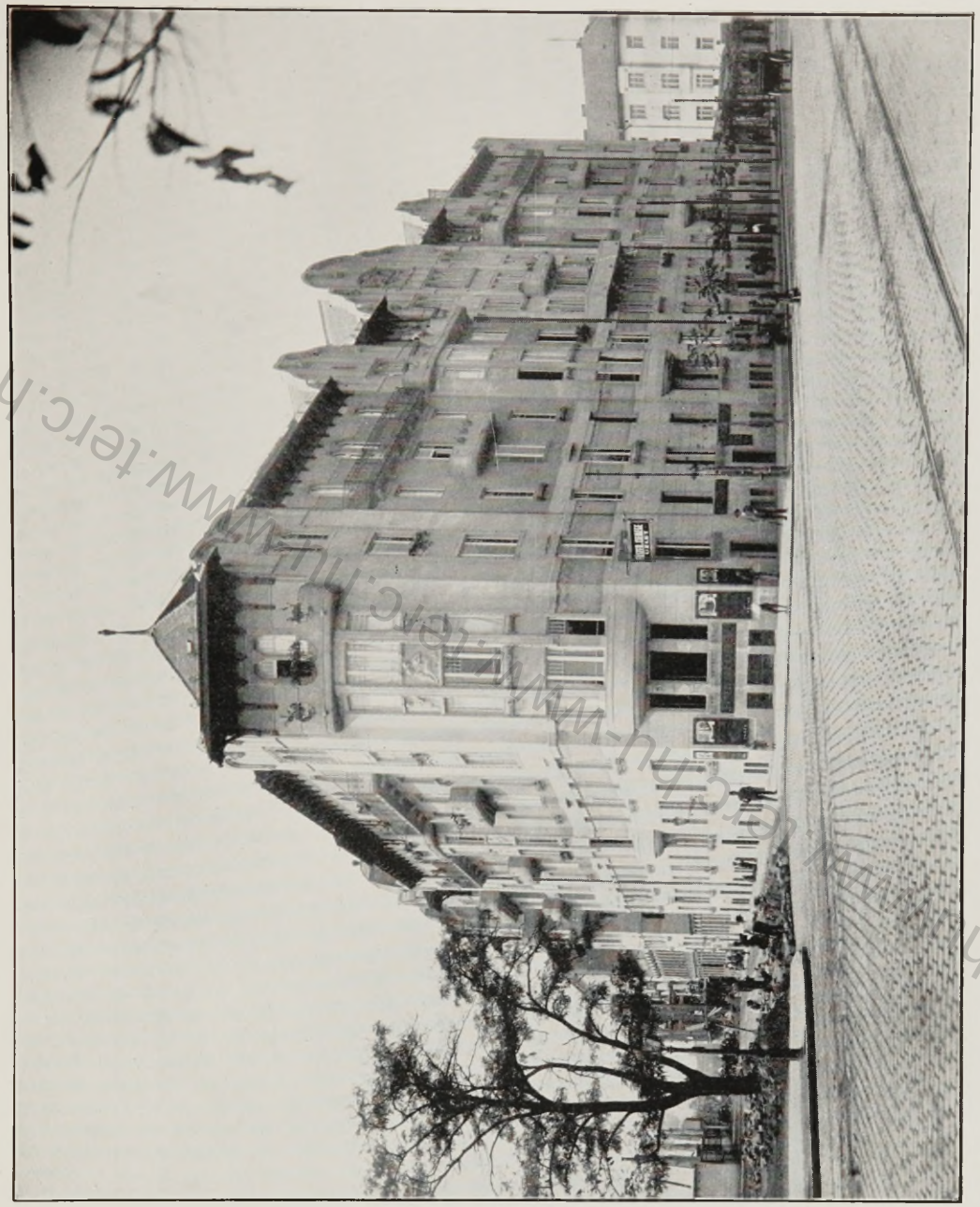

ÜLLŐI-ÚTI BÉRHÁZ

http://www.terc.hu

KOMOR MARCEL ÉS JAKAB DEZSŐ

DRÁVA- ÉS BERZENCZEY-UTCAI BÉRHÁZ

HABICHT KÁROLY

TISZA- ÉS BERZENCZEY-UTCAI BÉRHÁZ

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

MORBITZER NÁNDOR

BERZENCZEY-UTCAI BÉRHÁZ

NAY ÉS STRAUSZ

VÁG- ÉS BERZENCZEY-UTCAI BÉRHÁZ

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

BÁLINT ZOLTÁN ÉS JÁMBOR LAJOS

KÖZTEMETŐ-ÚTI BÉRHÁZ

VOJTA ADOLF

MIKLÓS-TÉRI BÉRHÁZ

www.terc.hu

WÄLDER GYULA

ALFÖLDI-UTCAI BÉRHÁZ

RAINER KÁROLY

ALFÖLDI-UTCAI BÉRHÁZ

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

HAASZ GYULA
ÉS MÁLNAI BÉLA

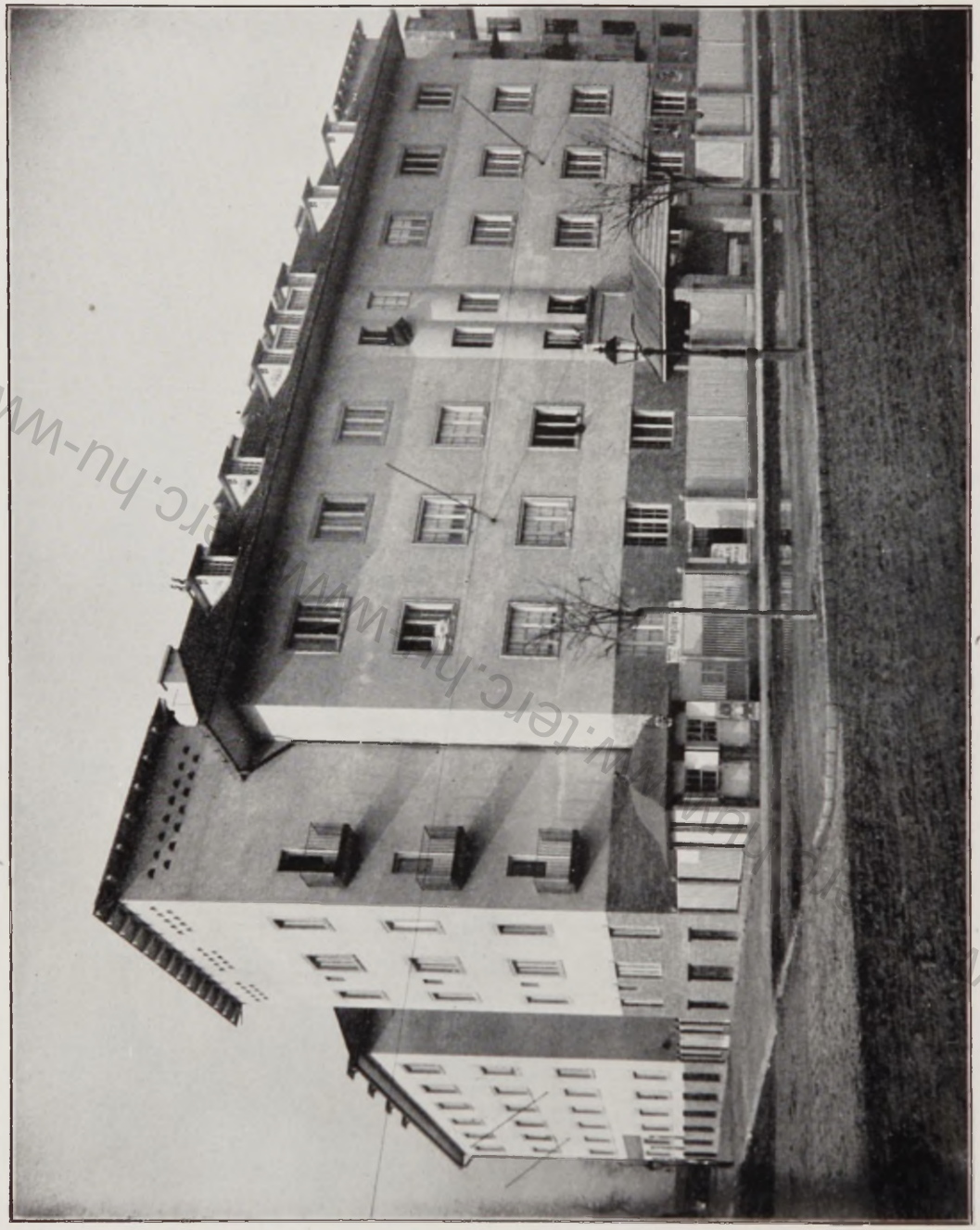

JURANICS-UTCAI BÉRHÁZ

www.terc.hu

HAASZ GYULA ÉS MÁLNAI BÉLA

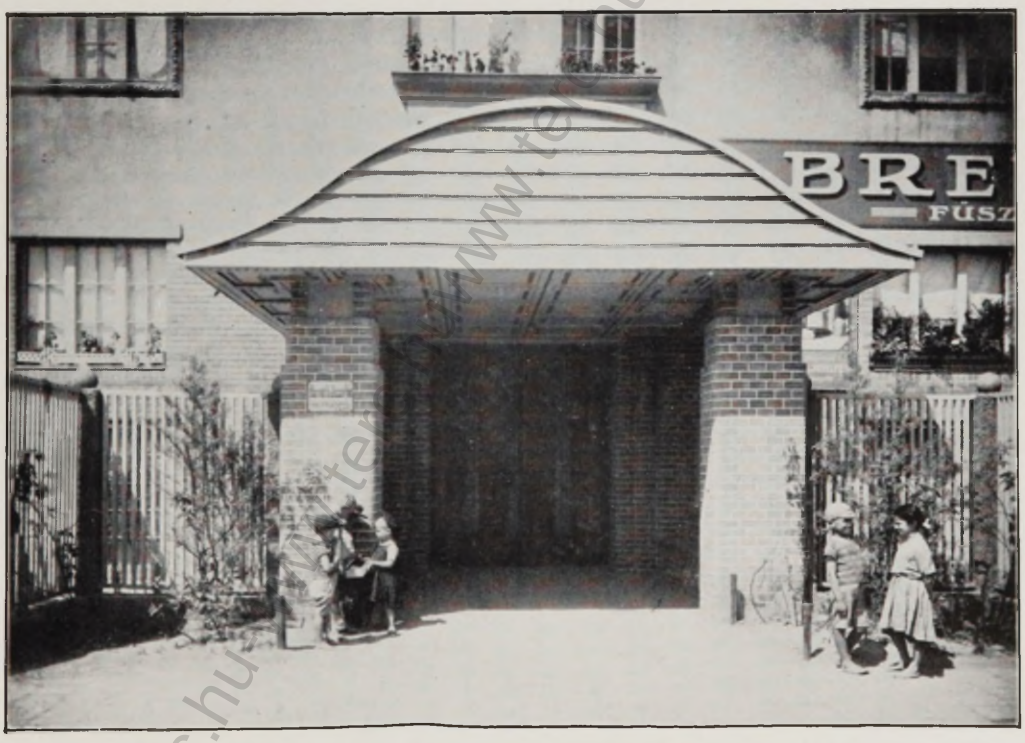

JURANICS-UTCAI BÉRHÁZ

www.terc.hu

Lovag YBL LAJOS

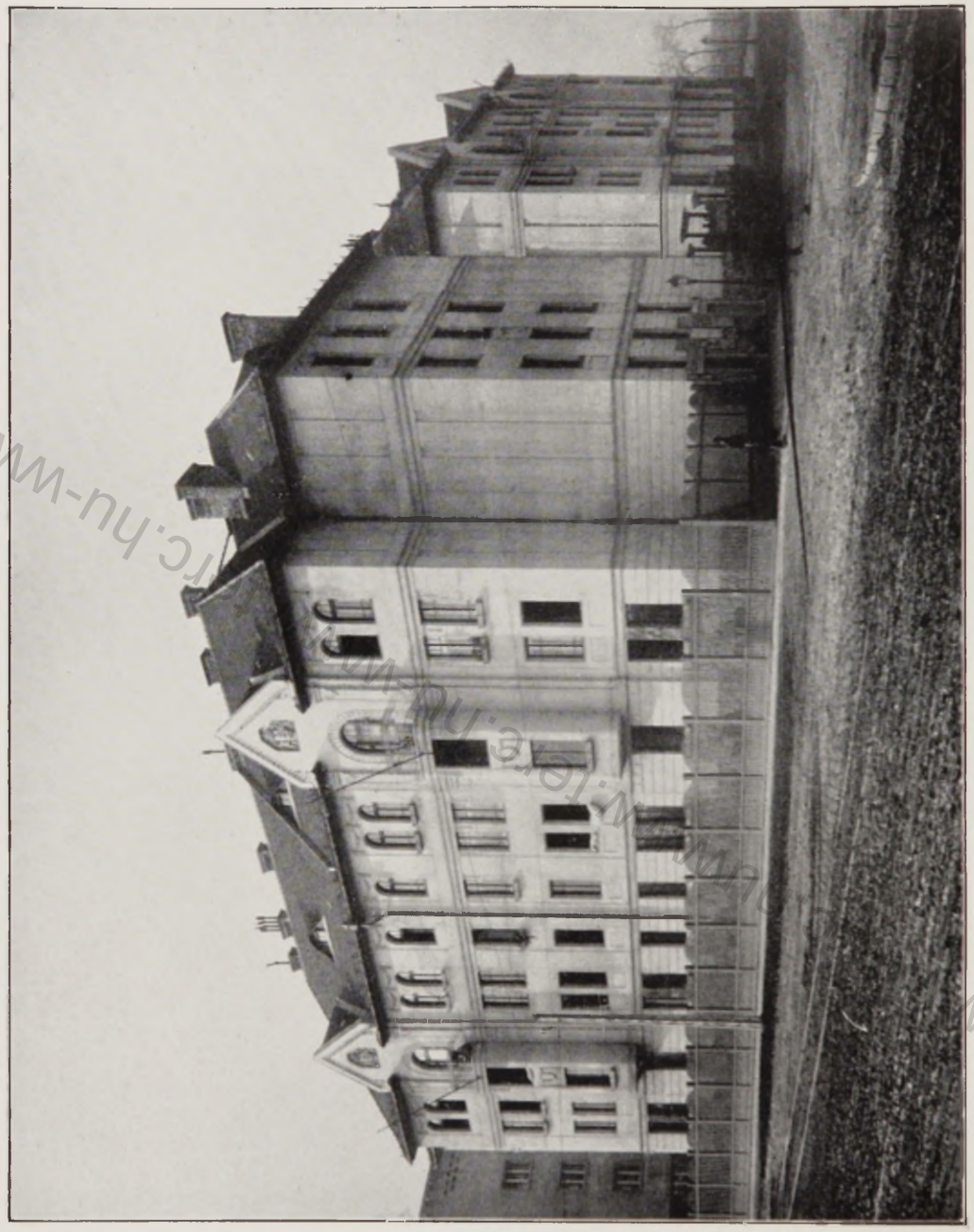

SZÖRÉNYI-UTCAI BÉRHÁZ

www.terc.hu

VI.	ker.	Frangepán-utca	Riva József
VI.	„	Lomb-utca	Pollák Manó
VI.	„	Angyalföldi-utca	Szabó Gyula
VI.	„	Lehel-utca	Medgyes Alajos
VIII.	„	Köztemető-út (Alföldi-u. sarok)	Bálint és Jámbor
VIII.	„	Alföldi-utca 16.	Rainer Károly
VIII.	„	„ 18.	Waelder Gyula
IX.	„	Gyáli-út	Orczy Gyula
X.	„	Szörényi-utca (Hungária-út sarok)	Ybl Lajos
X.	„	Juranics-utca (Hungária-út sarok)	Haasz és Málnai
X.	„	Simor-utca 7—13.	Spiegel és Márkus.

Kislakásos telepek.

Földszintesek:

I.	ker.	Budafoki-út	IX.	ker.	Mihálkovics-tér
III.	„	Bécsi-út	IX.	„	Telepy-utca
VI.	„	Aréna-út	IX.	„	Haller-utca
VI.	„	Váci-út	X.	„	Tattersall
VI.	„	Hungária-út	X.	„	Százados-út
IX.	„	Kén-utca	X.	„	Kőbánya-út.

Egyemeletesek:

IX. ker. Gubacsi-út X. ker. Ceglédi-út. X. ker. Ciprus-utca

Földszintesek és egyemeletesek:

V.	ker.	Pozsonyi-út	X.	ker.	Szörényi-utca
VI.	„	Palotai-út	X.	„	Százados-út (művészházak).

A budapesti építő viszonyok között meglehetősen jelentős feladat három esztendő alatt 30 millió korona költséggel kislakások és e mellett másik 30 millió korona költséggel iskolák megépítése. De még nehezebb ez akciónak a fővárosi adminisztrációba való bekapcsolása.

A bérházak és iskolák megépítésével a háromévi ciklusban 50 megbízott magánépítész foglalkozott, a telepek és egyes iskolák tervezésével, valamint az összes munkálatok ellenőrzésével pedig a fővárosnak majd valamennyi építésztisztviselője, akiknek száma ma hatvanon felül van. Az ügymenet kereteiről álljon itt néhány adat.

Épült 23 bérház, 19 kislakásos telep és körülbelül 50 iskola, azaz kereken 100 építkezés, mindegyike átlagosan 20—20 iparosvállalkozót foglalkoztatott. (A legtöbb, 67 iparosvállalkozó a VIII., Mária-Terézia-téri iskolánál dolgozott.) Így körülbelül 2000 iparosvállalkozó vett részt a munkában. Ez tehát 2000 árlejtést, 2000 munka odaítélést, 2000 szerződéskötést, 2000 végszámlát és megszámlálhatatlan mennyiségű részszámlát, kereseti kimutatást stb. jelent. Bizonyára még a hivatali munka korlátai nélkül is jelentős feladat.

A főváros eljárása az építkezéseknél a következő. Mindenek előtt az épület programmja készül el, a kislakásokét a szociálpolitikai ügyosztály, az iskolákét a közoktatási ügyosztály állapítja meg. Ők ismerik a szükségletet, ők kérik a költségeket reá és ők a házigazdái a kész épületeknek. A vázlatterv (1 : 200 mértékben) már az *építkezési ügyosztály* munkája és azt vagy magánépítészek vagy a beosztott tisztviselők készítik. Szabályos letárgyalás után, egy sor bizottságon keresztül jóváhagyva, a kiviteli tervek (1 : 100 mértékben) és költségvetések készülnek el. Ezek megint végigjárják az illetékes fórumokat és legvégül a közgyűlés engedélyezi a szükséges fedezetet.

www.terc.hu

Következnek az árlejtések és pedig a 10.000 koronán felüli munkáknál nyilvános, a 10.000-től 5000-ig szűkebbkörű árlejtés, csak 5000 koronán alul lehet munkákat szabad kézből, közvetlenül megbízásba adni. Az átszámítás, a munka odaítélése és a szerződés megkötése a következő feladat. Időközben a munkálatok valósággal megindulnak. Minden lépésnél az *építésvezetősége* az első szó. Ez a tervező magánépítészből és az ellenőrző fővárosi építésztisztviselőből áll. A szükséges adminisztratív teendőket, a javaslatok bírálatát, tanácsadást, utasítást, normáliákat az ügyosztály készíti elő és minden kérdésben az *építőbizottságot* meghallgatva, *tanácsülés* elé terjeszti döntésre az ügyet. Minden eredeti okmányt az ügyosztály őriz, a szükséges másolatokat a magánépítész, az ellenőr és a vállalkozó számára kiadja. Minden kifizetés alá kerülő számlát az építészen és ellenőrön kívül a főváros *számvevősége* is átvizsgál. Egy-egy számla 5—6 kézen megy keresztül és ennek dacára 2—3 nap alatt el kell intéződnie, hogy az iparosvállakozó gyorsan megkaphassa a pénzét. Ebben a tekintetben hatóságoknál még eddig elő nem fordult gyorsasággal és simasággal mentek az ügyek.

Egy-egy épület legtöbbször 12 hó alatt készül el, igen nagyoknál néha 15 hónapra nyúlik ki a befejezés, de ennél tovább csak igen kivételes esetben húzódik és akkor is nem műszaki, hanem egyéb okokból. (Programm-megváltozás, vállalkozó csődbejutása stb.) A budapesti építőipar általában, úgy van berendezve, hogy egy-egy építkezést egy esztendő alatt bonyolít le. Évenként vállal, évenként forgatja a tőkéjét és azért még a nagy drágaság idején is elég reálisak voltak az árak. Az iparosvállalkozókkal szemben a főváros igen pontos és alapos az ügyleteinek lebonyolításában. Külön a főváros viszonyaihoz szabott és műszakilag, jogilag és számvitel szempontjából átdolgozott *normáliái* vannak, amelyek sok ezer példányban kinyomtatva, készen állanak. Az *általános feltételek* minden munkanemre egyformán vonatkoznak és a vállalatnál szokásos eljárásokat szabályozzák. A *különleges feltételek* az egyes iparosmunkák szakkérdéseit precizírozzák és a jótállási feltételeket szabják meg. Ilyen összesen harminc darab van. És pedig:

a) *3 évi jótállással:*

kőműves,	vasbeton,	tetőfedő,
kőfaragó,	ács,	bádogos,
	burkolómunka.	

b) *2 évi jótállással:*

asztalos,	gázberendezési,	kályha,
lakatos,	központi fűtési	tűzhely,
mázoló,	parket,	bútor,
szobrász,	hézagmentes padló,	lift,
vasszerkezeti,	linoleum,	Meidinger-és
vízvezeték és csatornázási,	faredőny,	egyéb kályha-munka.

c) *1 évi jótállással:*

üveges,	falkötővas,	szobafestő,
vasgerenda,	ablakponyva,	tapéta-munka.

Minden iparosvállalkozó a szerződéshez fűzve az összes vállalatára vonatkozó általános és különleges feltételeket megkapja. Ahol bármi okból intézkedés szüksége forog fenn, ott a közszállítási szabályrendelet irányadó. Ez szabályozza az árlejtések mód-

ját, az odaítéléseknél követendő eljárást, a jótállási biztosítékokat (rendesen 5% a vállalati összegből), a számlák elintézését stb.

Rendkívüli intézkedésekre volt szükség a *tégla* és *vas* beszerzésénél. Eleinte hatósági téglagyár létesítésének eszméje is felmerült, sőt arra vonatkozólag számítások is készültek és tanulmányok tétettek. Minthogy azonban egy évnél rövidebb idő alatt nem volt remény arra, hogy a hatósági téglagyár téglát termelni tudjon, másrészt pedig a talán rövid időre fellendült építkezési konstelláció nem tette kívánatossá újabb téglagyár keletkezését, más megoldást kerestünk. A már fennálló fővárosi téglagyárak kartelljével, a „Közönséges tömör falitéglákat szállító részvénytársaság"-gal történt megállapodás a téglaszükséglet szállítására. Eszerint a fővárosi téglagyárak a mindenkori kartellárnál 4 koronával, azaz kerekszámban 10%-kal olcsóbban kötelezték magukat a tégla ezrét a fővárosnak rendelkezésére bocsátani. A szerződés az építkezések egész folyamán igen jól bevált és néhány rövid ideig tartó akadályon kívül a szállítások simán folytak, dacára annak, hogy a fővárosi téglagyárak termelési és szállítási kötelezettsége épen ezekben az években rendkívüli módon emelkedett. Ezt igazolja az is, hogy míg a fővárosi összes téglagyárak az 1908. év folyamán 270 millió darab téglát adtak el, 1909-ben 450 milliót tudtak piacra hozni. A vasgerendáknál a legnagyobb hazai hengerlőművek kartellje, a „Vasgerendákat szállító részvénytársaság" vállalkozott a szükséglet ellátására és szerződésében a főváros számára métermázsánként az érvénybenlévő egységárból egy koronát, azaz kereken 5%-ot engedett. A vasgerendák szállításánál, dacára a meglehetősen egy időben összetorlódott megrendeléseknek, lényeges akadály nem fordult elő.

A kész épületet a főváros ideiglenesen átveszi és használatba adja. A végleszámolás ettől számítva ½—1 évig szokott tartani és ezentúl már csupán a jótállási biztosítékokat tartják vissza a jótállási határidők lejártáig, amikor a munkák utólagos felülvizsgálat alapján végleg átvétetnek.

Szerződést kaptak a tervező építészek is, amelyben megvoltak szabva kötelezettségeik és jogaik. Meg volt állapítva az engedélyezett építési költség, amelyet be kell tartani, azután a tiszteletdíj százalékokban és összegekben. Az építészek díjazásánál főelv, hogy az engedélyezett előirányzattal szemben való túllépés összege után csak akkor jár tiszteletdíj, ha a túllépést a hatóság követelte tervmódosulás okozta. Viszont ha megtakarítás van, de az tervváltozás nélkül állott elő, a megtakarítás után is szól a tiszteletdíj.

A három ciklusnak lebonyolítása alatt úgy a vállalkozók, mint az építészek elismerésreméltó buzgalmat fejtettek ki. Az építészek ellen panasz általában nem merült fel. A vállalkozók közül pedig megbírságolás összesen körülbelül 15-nél fordult elő és súlyosabb mulasztás következtében csak kettőtől kellett a munkát véglegesen elvenni.

III. Gazdasági eredmények.

Az épületek elkészültekor következett a bérek megállapítása és a bérbeadás. A lakásbérek nagyságát a már idézett törvény szabja meg, úgyhogy a lakásbér az építési költség 6%-ának és a telekérték 4%-ának összegéből álljon.

Az ilyen módon kiszámított lakásbérek 25—30%-kal maradtak a magánbérházaknál szokásosak alatt. Mindamellett az építkezések gazdaságilag biztosítva voltak, mert az építési hitel, illetve az 50 évre fölvett törlesztéses kölcsön kamatos törlesztése csak 5·3%-ot tett ki és így a bérekből a fenntartás és kezelésen túl még tiszta felesleg is maradt.

Az egyes lakásbérek a következőképen alakultak, a lakások nagysága és az egyes emeletsorok szerint.

www.terc.hu

A) A bérházaknál.

1. *Az I. ciklusban:*

az V., Berzenczei-utca 46—52. számú bérházaknál:

1 szobás	udvari lakás	260— 280	korona,
1 „	utcai „	320— 260	„
2 „	udvari „	450— 500	„
2 „	utcai „	550— 750	„
3 „	utcai „	1050—1200	„

a VII., Hungária-úti bérházaknál:

1 szobás	lakás	330— 350	korona,
2 „	„	540— 600	„

a VIII., Köztemető-úti és Alföldi-utca 16. és 18. sz. bérházaknál:

1 szobás	lakás	270— 340	korona,
2 „	„	500— 600	„
3 „	„	1000—1150	„

a IX., Üllői-úti bérháznál:

2 szobás	lakás	600— 750	korona,
3 „	„	1100—1300	„
4 „	„	1620—1800	„

Átlagban tehát ebben a ciklusban

1 szobás	lakások... ...	260— 360	korona,
2 „	„	450— 750	„
3 „	„	1000—1300	„ bér között mozogtak.

2. *A II. ciklusban.*

a III., Miklós-téri bérháznál:

1 szobás	lakás	260— 340	korona,
2 „	„	580— 750	„

a VI., Váci-út 87. sz. bérháznál:

2 szobás	lakás	500— 750	korona,
3 „	„	800—1100	„

a VI., Lomb-utcai bérháznál:

1 szobás	lakás	280— 360	korona,
2 „	„	650— 750	„

a VIII., Simor-utca 7—13. sz. bérháznál:

3 szobás	utcai lakás	800— 850	korona,
3 „	kerti „	750— 800	„
2 utcai, 1 udv. szob.	lak.	700— 800	„
2 kerti, 1 udvari „	„	700— 750	„

a IX., Mester-utcai bérháznál:

2 szobás	udvari lakás	500— 620	korona,
3 „	utcai „	1050—1250	„

a X., Jászberényi-úti bérháznál:

1 szobás	lakás	300— 340	korona,
2 „	„	490— 740	„
3 „	„	950—1050	„

Átlagban ebben a ciklusban

1 szobás	lakások... ...	260— 360	korona,
2 „	„	500— 750	„
3 „	„	700—1250	„ bér között voltak.

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

3. *A III. ciklusban.*

a II., Margit-körúti bérháznál:

2 szobás lakás	900—1000	korona,
3 „ „	1050—1250	„
4 „ „	1550—1750	„

a VI., Angyalföldi-úti bérháznál:

1 szobás lakás	280— 320	korona,

a VI., Lomb-utcai bérháznál:

1 szobás lakás	300— 360	korona,
2 „ „	650— 750	„

a IV., Aréna-Tüzér-utcai bérháznál:

1 szobás lakás	280— 340	korona,
2 „ „	500— 550	„

a IX., Gróf Haller-utcai bérháznál:

2 szobás lakás	850—1050	korona,
3 „ „	1050—1250	„
4 „ „	1250—1450	„

Átlagban ebben a ciklusban

1 szobás lakások	250— 360	korona,
2 „ „	500— 750	„
3 „ „	1050—1250	„ bér között voltak.

A *legolcsóbb lakások* az összes bérházak közül a következőkben voltak:

egyszobásak:	az I. ciklusban	V.,	Berzenczei-utca 46—52.	260	korona,
	a II. „	III.,	Miklós-tér	260	„
	a III. „	VI.,	Angyalföldi-út	280	„
kétszobásak:	az I. ciklusban	V.,	Berzenczei-utca 46—52.	450	korona,
	a II. „	VI.,	Váci-út	500	„
	a III. „	VI.,	Aréna-út	500	„
háromszobásak:	az I. ciklusban	VIII.,	Köztemető-út	1000	„
	a II. „	VIII.,	Simor-utca 7—13. sz.	700	„
	a III. „	IX.,	Gróf Haller-utca	1050	„

Meg kell azonban jegyezni, hogy a VIII., Simor-utcai bérháznak az átlagon messze alul maradó háromszobás lakásbérei csak úgy voltak elérhetők, hogy a szobákat a nálunk szokásos méreteknél kisebbre szabtuk. Ez a bérház kísérlet volt arra, hogy a közönség meg tudja-e szokni az eddigi kevés, de nagyszobájú lakástípus helyett a több, de kisebb szobájú típusokat. Az eredmény azt mutatja, hogy a kísérlettel igen nagymértékben meg vannak elégedve.

B) A kislakásos telepeknél.

A kislakásos telepek lakásai szobából, konyhából, kamrából, klozetből és előtérből állanak. Csupán igen kivételesen fordul elő egynéhány kétszobás lakás, mert ezeknek a telepeknek a közönsége egyszobásnál nagyobb lakásokat egyáltalában nem kíván.

www.terc.hu

230 korona a lakásbér:

az I., Budafoki-úti,
a III., Bécsi-úti,
az V., Pozsonyi-úti,
a IX., Haller-utcai,
a X., Százados-úti,
a X., Kőbányai-úti,
a X., Szörényi-úti telepeknél, ahol a szobák alapterülete mindenütt 22 m².

200 korona a lakásbér:

a VI., Aréna-úti,
a VI., Váci-úti,
a VI., Hungária-úti,
a IX., Kén-utcai,
a IX., Mihálkovics-téri,
a IX., Telepy-utcai telepeknél, ahol a szobák alapterülete mindenütt 16 m².

200 korona a földszinti és
180 korona az emeleti lakások bére:

a IX., Gubacsi-úti,
a X., Ciprus-utcai,
a X., Ceglédi-úti telepeknél, amelyeknél a szoba alapterülete mindenütt 16 m².

400 koronás kétszobás lakások vannak:

az I., Budafoki-úti,
a III., Bécsi-úti,
a X., Százados-úti,
a X., Kőbányai-úti telepeknél, ahol egy-egy szobának az alapterülete 22—22 m².

A VI., Palotai-úti telepen többféle a lakástípus. Vannak:
230 koronás földszinti,
220 „ emeleti lakások, amelyeknél a lakások külön klozetjei az épület végére vannak csoportosítva.
280 „ földszinti lakások, ahol a klozet a lakásban van.
500 „ kétszobás lakások, a telepek boltjai és üzletei számára.

A X., Százados-utcai 28 *műtermes* lakás bérei a következők:
12 egyszoba, konyha, előszoba, cselédszoba, kamra, klozet és műteremből álló lakás 800— 900 korona,
10 kétszoba és ugyanazokból álló műtermes lakás ... ... 1200 korona,
6 háromszoba és ugyanazokból álló műtermes lakás ... ... 1500 korona.

A műtermek nagysága 50 m² és ehhez képest van a magasságuk is méretezve. Az összes műtermek megvilágítása északi.

Az összes építkezések gazdasági eredményeiből, a mellékelt *2-ik táblázatban* a *bérházak*, a *3-ikban* a kislakásos *telepek* adatait csoportosítottuk. A jövedelmi mérlegek a *4-ik* és *5-ik táblázatban* vannak.

A lakások bérbeadása. Jelentkezéseket már az építkezések alatt is elfogadott az erre a célra szervezett lakáshivatal, a 8—10-szeresen túljegyzett lakásokat azután a tanács szociálpolitikai ügyosztálya osztja ki. Legfőbb szempont a család nagysága,

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

mivel Budapesten a sok gyerekes családokat a magánbérházakban nem igen szeretik. A lakó a szabályok és a lakásbérleti föltételek betartására, meg a lakásbér pontos fizetésére kötelezi magát. A beköltözés rendesen 1—2 nappal a lakbérnegyed előtt történt, hogy ne legyen nagy a torlódás.

Kezelés. A bérházak mindegyikében 1, a nagyobbaknál 2 házmester van, aki ingyenlakást és a lakbérek után 1·5%-ot kap és ezért végzi az összes házmesteri teendőket és a közös helyiségek kezelését. A bérházak házmesteri állása igen keresett, altisztek, szolgák, postások, szerelők, pénzbeszedők stb., szóval aránylag jobb kispolgárok pályáznak reá. Minden házban több viceházmester van, ki a lakás fejében, vagy napszámért végzi a tisztogatást, takarítást és általában a durvább munkákat. A házak kezelését egy-egy gondnok végzi 500—1000 koronáig terjedő tiszteletdíjért. Ő szedi be a béreket, fizeti be a fővárosi pénztárba, ő hozzá tartozik a lakások fölmondása, kiadása, a pörök, viták, a víz-, gáz-, villany-, biztosítási és tisztogatási ügyek elintézése. A főváros nevében a házak kezelését a tanács szociálpolitikai ügyosztálya vezeti, képviseli a háziurat a lakókkal szemben, hozzá tartozik a gondnokok, házmesterek és a lakók minden ügyes-bajos dolga.

Az épületek műszaki gondozását az építkezési ügyosztályba tartozó műszaki gondnokok végzik. Hatáskörük alá esik az összes tatarozások, karbantartások elrendelése és utalványozása a megállapított budget keretében.

IV. A kislakások leírása.

Beépítési mód. Budapest a kevés szobájú lakások városa. Amikor az építőszabályzat 15 m²-re korlátozta a szobák minimumát, megakadályozta a német rendszerű, több helyiségből álló kislakások keletkezését. A lakókonyha és hálókamra nem tudott meghonosodni nálunk. De ennek társadalmi okai is vannak. A kispolgár első lakásberendezése rendesen csak hálószobából áll, ebédlőül leginkább a szegényesen berendezett konyha szolgál. Egyszobás lakás a főtípus, ebből nagy a szükséglet; a kétszobás lakást a kisember már sokalja és csak akkor keresi, ha az egyik szobát kiadnia szabad. A lakásépítő akciónak azonban a hónaposszobák szaporítása nem volt a célja, hiszen azok közegészségileg és közerkölcsileg nem helyesek. Ezért inkább sok egyszobás lakás épült és pedig a szükségletnek megfelelően két típus:

1. A jobb keresetű ipari, gyári munkás, hivatalszolga, postás, vasutas, altiszt stb. és

2. a gyengébb kisipari munkáselem, a napszámos és más, egészen szerény igényű vagy nem rendszeres elfoglaltsága következtében kiskeresetű polgárság számára.

Az előbbi típus a bérházakban, az utóbbi a telepeken létesült, a kettő között a bérkülönbség 25—30%-ra is fölmegy és amellett az olcsóbb telepi lakásoknak nagy előnye, hogy a gyermekek majdnem egész napon a szabadban lehetnek, a bekerített telepeken semmi baj nem érheti őket. A megfigyelések azt mutatták, hogy a gyermekek egészségére ez a lakástípus rendkívül kedvező. A bérházaknál lehetőleg csak utcai lakások létesültek olyan alaprajzi megoldások útján, hogy az udvarokra csak konyhák és mellékhelyiségek kerüljenek. A rossz budapesti udvari lakástípus régen megérett az eltűnésre.

A *bérháztelkek* a város forgalmasabb útvonalai mentén, vagy közelében vannak, ahol a telkek értéke már 100—300 korona között mozog és így a takarékosság megkívánja a többemeletes építkezést, ahol csak 10—20 m²-nyi telek kell egy-egy lakásra.

a) Az V., Berzenczei-utca 46—52. szám alatt 2500 öl² területen négy háromemeletes épület áll, utcára nyitott udvarral (cour d'honneur), úgyhogy csupa utcai lakás

van bennük. Hasonló megoldást mutatnak a VIII., Köztemető-út 21—25., a VIII., Alföldi-utca 16—18., a VI., Váci-út 87., a VI., Frangepán-utca 4., a VI., Lomb-utcai, a II., Margit-körúti, a IX., Üllői-út 119. és a VI., Aréna-Tüzér-utcai bérházak, amelyeknél a telek kedvező kihasználása ezen a módon a legalkalmasabbnak mutatkozott.

b) A nagyobb telektömbökön teljesen átnyitott, magánutcák kihasítása látszott célszerűnek. Ilyen megoldást mutat a X., Jászberényi-Harmat-utcai ház, amelynek tömbjén a telek közepének irányuló Liget-utca átvezettetett, úgyhogy ezen a módon az eredetileg kisértékű telken igen jó, csupa utcai lakást sikerült beosztani. A VI., Angyalföldi-úti bérház párhuzamos utca nyitásával teljesen szabadon álló lett és 160 csupa utcai lakást tartalmaz, míg az udvarra csak konyhák nyílnak. Hasonló a VIII., Simor-utcai bérház elrendezése azzal a különbséggel, hogy itt a belső terület kertnek van fölhasználva. Ugyancsak utcanyitás útján került 4 utca közé a IX., Haller-utcai bérház és nyert teljesen szabadon álló megoldást. Ennek az épületnek a kedvező szituáció révén 3 kapuja, 3 fő- és 2 melléklépcsője, 2 liftje és 160 két- és háromszobás utcai lakása van.

c) Teljesen szabadon álló pavillon-rendszerben, kertszerűleg épült be a VII., Hungária-Juranics- és Szörényi-utcai telektömb, 6 házzal és a IX., Gyáli-úti 8 házzal. Ezt a megoldást mutatja még az I. ker. Fehérvári-Lenke-, Váli- és Bercsényi-utak közé eső, mintegy 19.000 öl² területű telektömbnek már megkezdett beépítése. Iskola, park, vásárcsarnok, előljáróság, diákotthon és bérházak nyernek ezen elhelyezést csupa utcai vagy kerti homlokzatokkal.

A telepek telkei leginkább a város külső területein, de azért ugyancsak főközlekedési vonalak mentén terülnek el és mivel értékük öl²-ként csak 20—60 korona között mozog, beépítésük valamivel kevésbé takarékos lehetett, úgyhogy a földszintes és egyemeletes épületek egy-egy lakására 30—40 öl² telek esik. A különböző típusú 4, 6, 8, 12 vagy 16 lakást magukban foglaló pavillonok 6—10 méter széles, fasorokkal szegélyezett belső utcák mentén vannak elhelyezve. A takarékosság az elrendezésben egyszerűséget követelt. A VI., Palotai-úti a legtökéletesebb közöttük, ennek alapterve kertvárosszerű beépítést mutat, amit a teleknek igen nagy olcsósága engedett meg. A telep a több mint 200.000 öl²-nyi kiterjedésű, a főváros részére megszerzett volt Krauszmayer teleknek legkevésbé értékes, a főútvonalaktól legtávolabbi részén létesült 16.000 öl² (10 hold) területen, amelynek ölenkénti értéke csak 16 korona. Így a 350 lakás mindegyikére kereken 45 öl² telek esik. Az utcák, terek, szkverek, előkertek közé helyezett földszintes és egyemeletes épületek egyenként 4—16 lakást tartalmaznak és úgy alaprajzilag, mint homlokzatilag több típust mutatnak. Változatossá teszik a telepet az iskola-, óvoda-, üzletház-, vendéglő-, fürdő-, mosókonyha- stb. épületek is. Hasonló elrendezésű a VII., Százados-utcai művésztelep (műtermes lakóházak), ahol a 26 műteremből, 1—3 szobából és mellékhelyiségekből álló lakás 14 pavillonban nagyobb kert körül sorakozik, amelynek vízmedencéje télen korcsolyapálya.

Helyiségek méretei. A *telepek* lakásai között kevés az eltérés, mert a legjobbnak bizonyult típust célszerű volt megtartani. A szobák magassága csak 2·80 méter, a nálunk szokásos 3·50—3·60 m. helyett. Az alacsony szobák minden tekintetben jól beváltak és igen kedveltek. Az épületek nincsenek alápincézve. A létesült típusok a következők:

a) 22 m²-es szoba, csupa földszintes házakban, hol minden lakáshoz kis tornácszerű födött előtér csatlakozik, a konyha 12 m², van kamra és klozet. Ilyenek az I., Budafoki-úti, a III., Bécsi-úti, a X., Százados-úti és a X., Kőbányai-úti telepek. Ez a legjobban bevált, de egyszersmind legdrágább típus is.

b) A szobanagyság 16 m², csupa földszintes pavillonok. Van külön tornác, előtér, a konyha 8 m², van kamra és klozet. Ilyenek a VI., Aréna-Lehel-utcai, a VI., Váci-

ORTH AMBRUS
ÉS SOMLÓ EMIL

A VÁG-UTCAI NÉPOTTHON

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

ORTH ÉS SOMLÓ

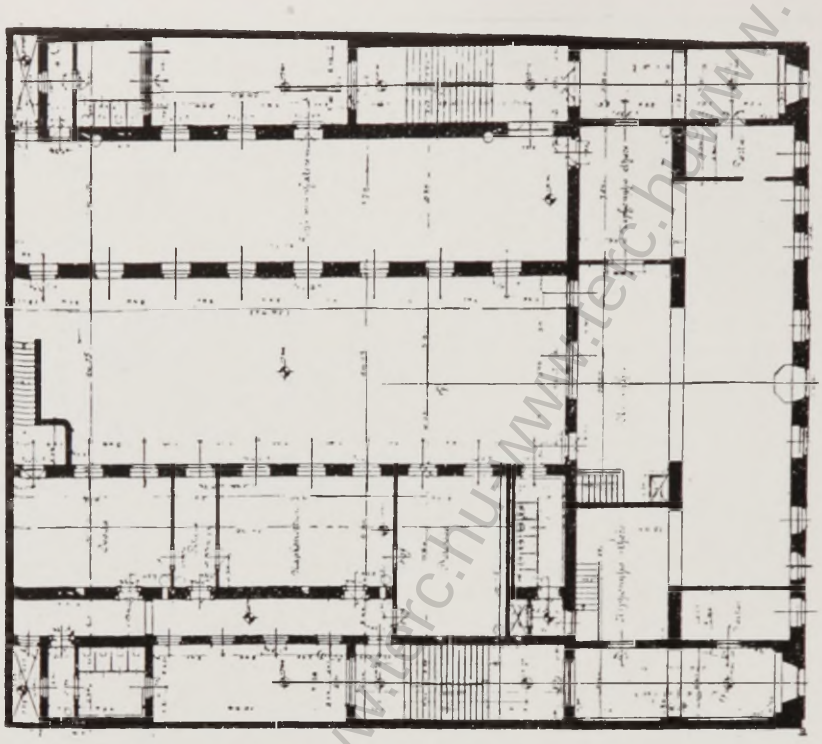

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ

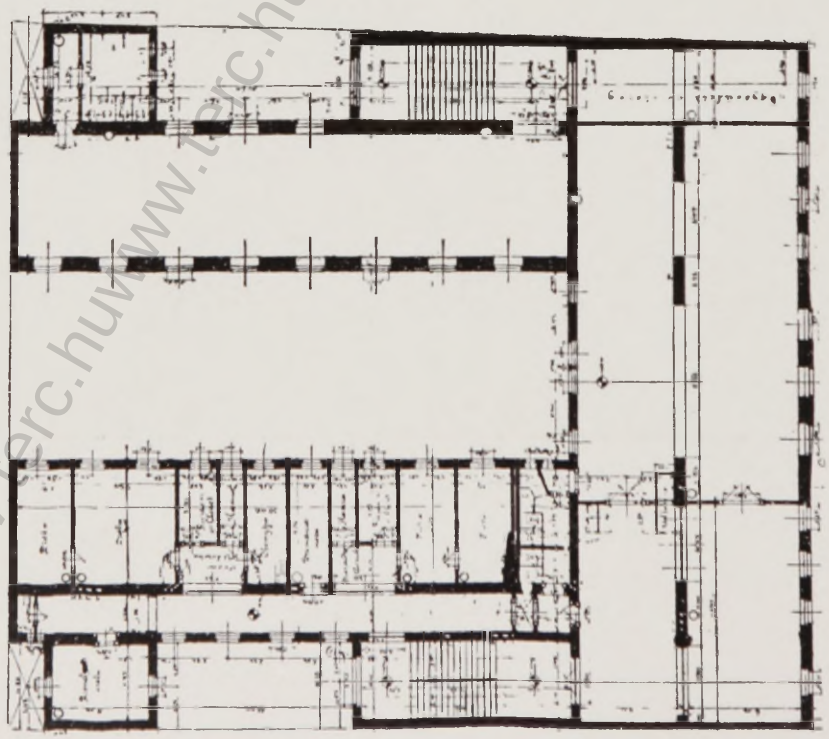

A VÁG-UTCAI NÉPOTTHON I. EM. ALAPRAJZ

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

SHODITSCH LAJOS

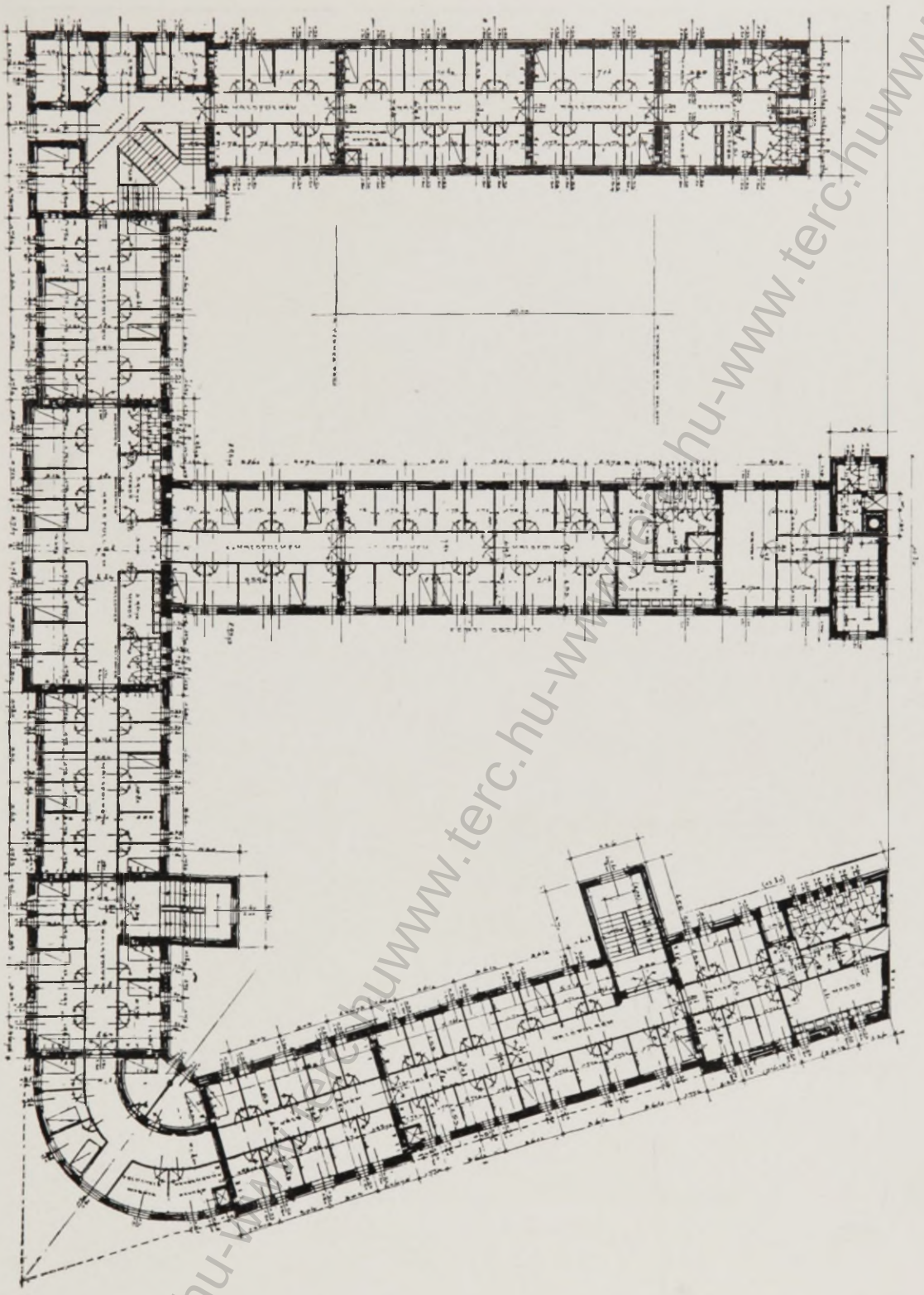

AZ ARÍNA-ÚTI NÉPSZÁLLÓ

I. EM. ALAPRAJZ

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

SCHODITSCH LAJOS
ÉS EBERLING BÉLA

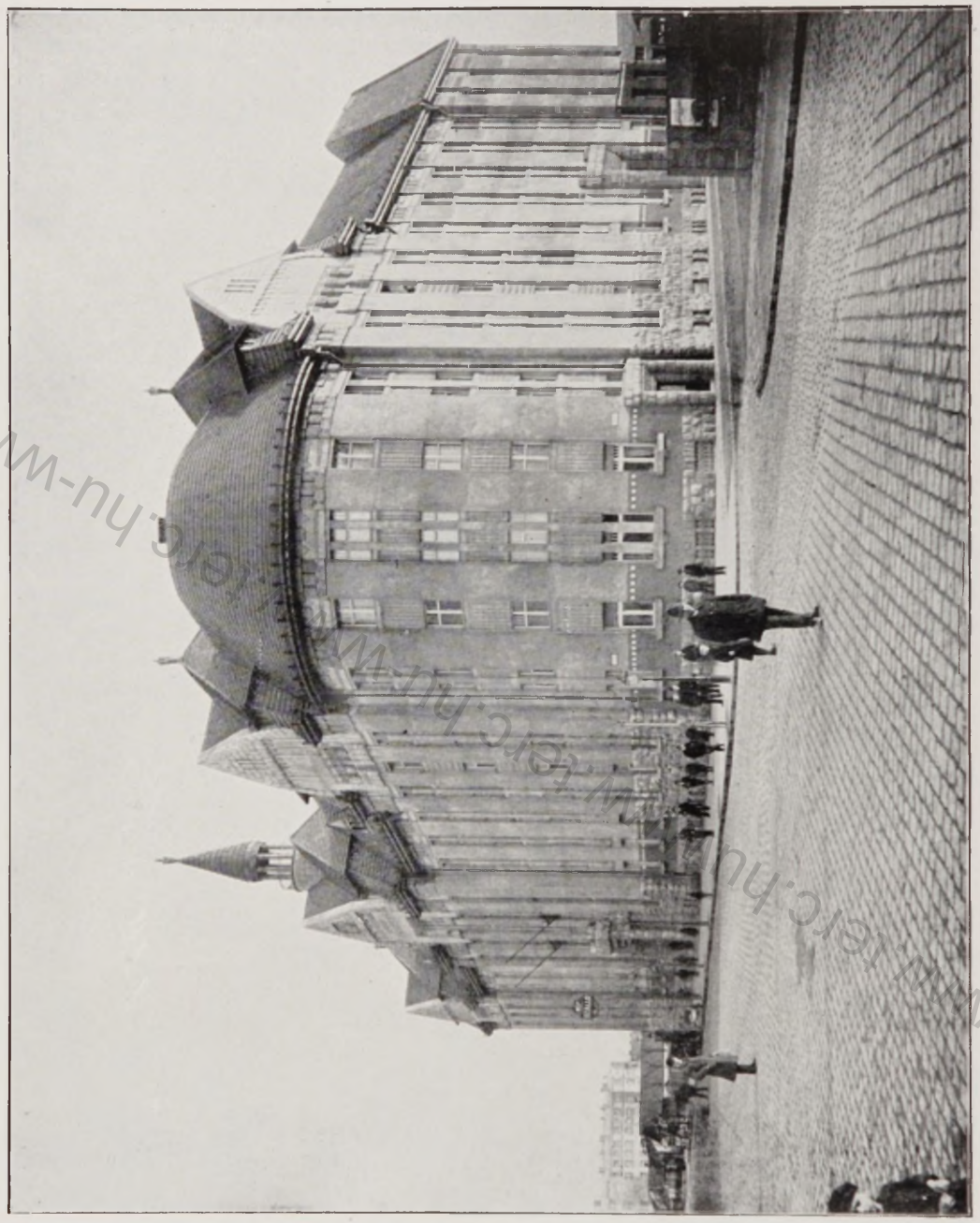

AZ ARÉNA-ÚTI NÉPSZÁLLÓ

www.terc.hu

SCHODITSCH LAJOS
ÉS EBERLING BÉLA

NÉPSZÁLLÓ EBÉDLŐ

www.terc.hu-www.terc.hu

SCHODITSCH LAJOS ÉS EBERLING BÉLA

HALL

NÉPSZÁLLÓ KONYHA

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

SCHODITSCH LAJOS ÉS EBERLING BÉLA

FÜRDŐ

NÉPSZÁLLÓ HÁLÓFÜLKÉK

www.terc.hu

CSÁSZÁR FERENC

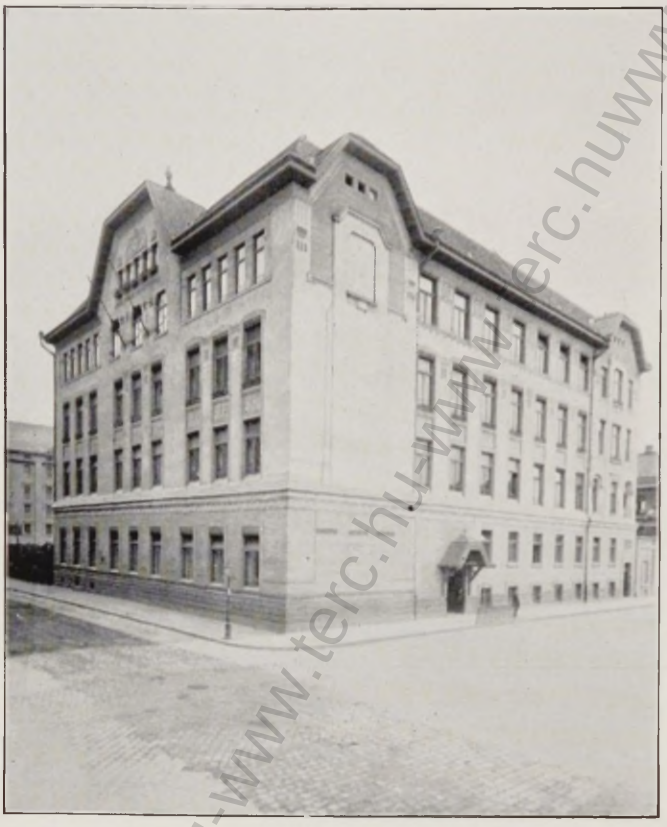

BALATON-UTCAI ISKOLA

PÁRTOS GYULA

MESTER-UTCAI ISKOLA

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

úti, a VI., Hungária-úti, a IX., Kén-utcai, a IX., Mihálkovics-téri, a IX., Telepy-utcai, a X., tatterzáli telepek.

c) Szobanagyság 16 m², egyemeletes pavillonok. A ház előtt födött folyósó van, konyha 8 m², klozet, kamra minden lakáshoz külön, de csoportosítva a házak végén. Ilyenek: a VII., Ciprus-utcai, a IX., Gubacsi-úti és a X., Ceglédi-úti telepek. Ez a legolcsóbb típus. Az emelet nem hátrány, mert a gyermekek egész napon át lent vannak a kertben és a bekerített telepen felügyelet nélkül is maradhatnak.

d) A legváltozatosabb az V., Pozsonyi-úti és a VI., Palotai-úti két telep, amelyeken az összes típusok, földszintes és egyemeletes házak, kisebb és nagyobb szobák egyesítve előfordulnak. Ezek a telepek a legkevésbé olcsók, épen ennél az oknál fogva.

A *bérházakban* 1—3 szobás lakások vannak. A budapesti építőszabályzat nem sok módot ad nagyobb szabadságra a helyiségek méretezésében. Az utcai traktus mélységét 6 méterre, a konyhák és mellékhelyiségek elhelyezésére szolgáló udvari traktusét 4—5 méterre tettük. Egyszobás lakásoknál 20—30 m² területű szobák vannak, a 2 és 3 szobás lakások szobái 18—20 m² között mozognak, vannak azonban nagyobb szobájú lakások is, ahol ilyenek tervezése a szükségletnek megfelelt. Előszoba — az egyszobás lakásoktól eltekintve — mindenütt van. A konyhák területe 8—12 m², kamra és klozet minden lakásban van. A kétszobás lakásoknál nagyrészben, a háromszobásoknál mindenütt van fürdőszoba. Ahol külön fürdőszoba nincsen, ott emeletenként közös használatra szolgáló fürdőszobák létesültek. Azonfelül a nagyobb lakásos házakban a lakók cselédei számára külön cseléd-fürdők is vannak, amelyeket a lakók sorjában vehetnek igénybe; emeletenként kellő számban közös cselédklozetek is vannak.

A szobamagasság az épületek helye szerint változik. Külső vidékeken az egészen szerény lakásoknál 2·80 méter minimális szobamagasság. Valamivel jobb házaknál 3·20 m.-ben van megszabva. Ezek az alacsony szobák Budapesten újságot jelentenek, mert eddig a bérházakban 3·80—4 méterig terjedtek a szobamagasságok. A Németországban szokásos kisebb emeletmagasságok nálunk ez alkalommal terjedtek el még magánosok bérházaiban is és igen jól beváltak.

A közös helyiségek meglehetősen bőven létesültek. Nagyobb házaknál több kapu, sok lépcsőház és néhány melléklépcső van. A belső vidékek 2—3 szobás lakású házainál személy- és teherfelvonó is van. Minden házban kellő számban közös mosókonyhák, szárító padlások és a lakóknak külön padlás- és pincerekeszei is vannak. A IX., Haller-utcai házban minden emeleten 2—2 mosókonyha-csoport van. Mindegyik mosókonyhából, szárítóból, mángorlóból és vasalószobából áll és csak 10—10 lakó használatára szolgál, úgyhogy havonta egy-egy lakónak 3 napon át állhat rendelkezésére.

Helyiségek berendezése. Az egyszobás és a külső vidéki kétszobás lakások hajópadlót kaptak. A többszobás lakások és a jobb helyeken az összes lakások szobái amerikai tölgyfaparkettásak. A falak enyves festékkel színezve, a jobb házakban tapétázva vannak. Ajtók és ablakok egyszerű mázolómunkával, tömör sárgarézvasalással és csinvattredőnyökkel vannak ellátva. Minden szobában Meidinger- vagy cserépkályha van. A konyhák kétsütős, a jobb lakásoknál fehér csempével burkolt takaréktűzhelyekkel, gázresóval, vízvezetékkel vannak ellátva. A klozetek fayence-csészék vízöblítéssel. Minden lakásban gázvilágítás van, a jobbakban villany is. A villanycsengő különtelepes. Öntöttvas, fehér zománcos kádak, szén- és fatüzelésre alkalmas fürdőkályhák és zuhanyos csaptelepek vannak. Az üzletekben a padló azok rendeltetéséhez szabva, parkett, lapburkolat hézagmentes (doloment, xilolit stb.) vagy beton. Gáz, víz és villany mindegyikbe be van vezetve. A földszinti üzleteken vasredőnyök, a pinceieken vasajtók és vasablakok vannak. Az üzletek nagyrészéhez külön klozet van, csupán az egész kicsinyekéi vannak

csoportosítva. Az udvarok legnagyobbrészt lapburkolatosak, ahol azonban erre mód nyílott, parkozva vannak.

Anyagok és szerkezetek. A bérházak a vidéknek megfelelően 3—5 emeletsor magasak, a telepek vagy földszintesek, vagy egyemeletesek. A bérházak üzletei magas szuterénben vannak, hogy a földszinti rész lakásnak maradhasson; csupán a nagyon értékes helyeken létesültek földszinti boltok, a jövedelem szaporítása céljából. Ahol mód volt reá, a manzárdokban műtermek készültek.

A falak vastagságát az új építőszabályzat intézkedései alapján számítás útján csökkentettük. Így a legfelső 3 emelet szerkezeti falait 45 cm.-re, az alatta lévő 3 emeletét 60 cm.-re méreteztük. Ugyancsak redukáltuk a vasgerendák méreteit is, tekintettel arra, hogy azok újabban jobb minőségű anyagból készülnek. A 4·50 méter széles traktusoknál 16 cm., az 5·00 méteresnél 18 cm., az 5·50 méteresnél 20 cm., a 6·00 méteresnél 20 cm. magas tartók vannak alkalmazva. Csupán ezen a két vonalon való takarékoskodással minden kockázat nélkül százezrekre menő fölösleges kiadást kerültünk el.

Népszálló. Az első népszálló a VI. ker. Aréna-út és Angyalföldi-út sarkán létesült *Éberling és Schoditsch* építészek tervei szerint. Célja az ágybérlő-rendszer kiküszöbölése. Budapesten 1910-ben 67.843 ágybérlőt számláltak össze. Ebből 61.000 férfimunkás, 3000 nő és 3400 gyerek. A népszálló cellarendszerben, nagy termekbe osztott külön fülkék útján kívánja takarékosan megoldani a kérdést. Az épület a legvirágzóbb gyárvidék gócában, két nagyforgalmú ipari útvonal, a Váci-út és Lehel-utca között, villamos vonalak közelében létesült. Földszintjén közös használatra szolgáló helyiségek, 3 emeletsorban hálófülkék vannak. Az összes fülkék száma 440, ebből 396 kis fülke és 44 teljesen elkülönített kis szoba. A fülkék alapterülete 4·5 m², magasságuk 3 méter, közöttük 1·80 m. széles folyosók vonulnak. A szobák 6 m² területűek. Mindezek csak éjjeli tartózkodásra szolgálnak, nappal a többi helyiségben tartózkodnak a lakók. A földszinten van az étterem 420 m² területtel, 6·10 m. magassággal, benne egyszerre 360 ember étkezhetik. Ez az egyetlen díszesebb helyiség, falain *Undi* Mariska festményei a különböző hazai népszokásokat és foglalkozásokat mutatják be. Az étterem mellett van a konyha, dohányzó, társalgó 125 m², nemdohányzó társalgó 95 m², olvasóterem 110 m² (előadások tartására vetítőgéppel is fölszerelve), a könyvtár 25 m² (1500 kötet befogadására), írószóba 81 m² (30 ülőhellyel), betegszoba, orvosi szoba stb. A földszinten vannak még a hivatalos helyiségek, jegykiadó, gondnoki iroda, látogatószoba, dohánytőzsde és gondnoki lakás. Az emeleteken a fülkék mellett a folyosók végén vannak a mosdók és klozetek, úgyhogy minden 2—3 fülkére egy mosdó, 8—10 fülkére egy klozet esik. A szuterénben van a csomagraktár, a szekrénytár (minden fülkéhez egy szekrénnyel), öltöző-, ruha- és cipőtisztítóhelyiség, a fürdők (kád-, zuhany- és lábfürdőkre berendezve), a mosókonyha, a fertőtlenítőhelyiség és végül egy fodrász- és egy szabóműhely.

Az építés költségei 1,099.000 koronára rúgtak, amit a fülkebérek törlesztenek. Egy fülke egy napra 60 fillér, két napra 1·10 kor., egy hétre 3·60 korona; a különszoba egy napra 80 fillér, két napra 1·40 korona és egy hétre 4·80 korona. Az ebéd 12—2 óra között van, áll: levesből, húsból és főzelékből vagy tésztából és kenyérből. Hétköznapokon 60 fillér, vasárnapokon 70 fillér az ára, az étlap naponta változik. Étkezhetnek a bennlakókon kívül idegenek is, ha hely marad, szeszesitalokat nem adnak. A bennlakók maguk is főzhetnek vacsorát és reggelit, az arra a célra szolgáló és resókkal felszerelt különkonyhában. A fürdők közül a lábfürdő 4 fillér, a zuhany 10 fillér, a kádfürdő 20 fillér. Naponta este 7 órakor ingyen orvosi rendelés van. A könyvtár hétköznapokon délután 6—9-ig, vasárnapokon 4—8-ig áll nyitva. A házirend szerint a felvétel reggel 1/27-től este 11 óráig történik, minden 14 évnél idősebb férfi jelentkezhetik.

A népszálló személyzete: a vezető, 3 hiva-

talnok, főgépész, mosómester, főmosónő, fehérneműraktáros, főgazdasszony, segédgazdasszony, két szakácsnő, csapos, boltkezelő, 14 szolga, 5 mosó-vasalónő, két szolgáló, összesen 37 alkalmazott. Az orvos csak rendelést tart. A népszálló budgetje 1912-ben 336.700 korona bevételt, 263.160 korona kiadást mutat fel, a felesleg az épület törlesztésére és a telekérték jövedelmére szolgál, minthogy a népszálló nem jótékony intézménynek, hanem önmagát kifizető vállalatnak van tervezve.

A népház. Az V. ker. Vág-utca 12—14. számú telken épült *Orth és Somló* építészek tervei szerint. Jótékony, szociális intézmény és a kerületi közjótékonysági egyesület kezelésében a munkanélküliek foglalkoztatását, keresetképtelenek ellátását, felügyeletnélküli gyermekek gondozását végzi, azonkívül népmívelési kerületi középpont, kerületi népkonyha és munkásétkező is. A háromemeletes épület földszintjén van a konyha, amelyből naponta 1500 egyénre főzhetnek és a népkonyha étterme. Az I. emeleten van: a nyilvános étkező, mellette gyermekétkező, mindenütt alkoholmentes kiszolgálással; a foglalkoztatóműhely a munkátlanok munkával való ellátására (leginkább elöregedett munkásoknak), külön munkatarem a nőknek, külön a férfiaknak; ugyanezek számára a munkásotthon 150 ágygyal, külön a nők, külön a férfiaknak. A gyermekotthon áll: 1. bölcsődéből, az 1—3 éves gyermekek, 2. az óvodából, a 3—6 éves gyermekek és 3. a napközi otthonból, a 7—14 éves gyermekek gondozására. A teljes napi ellátásért étkezéssel együtt egy gyermekért 28 fillért fizetnek. Az összes helyiségek higiénikus felszereléssel bőven el vannak látva, mindenütt fürdők és mosdók vannak. A népmívelési intézmények helyiségei: előadási terem, olvasó-, társalgótermek, könyvtár, nyilvános tanácsadó hivatal. Könyvet haza is lehet vinni. Vasárnap ismeretterjesztő előadások vannak.

Az építési költség 593.000 korona volt. Minthogy a népház jótékony intézmény, a befektetett tőke nem törlesztődik a jövedelmekből. A kiadások előirányzata 1912-ben 80.000 korona, ami a bevételekből csak részben térül meg, a hiányt a gyüjtött adományok és a különböző segélyek pótolják.

A műhelyház. A VI., Lehel-utca és Taksony-utca sarkán épült *Medgyes* Alajos építész tervei szerint. Oly kisiparosok számára szolgál, akik jó és olcsó műhelyt nem kapnak és eddig egészségtelen, fülledt, sötét pincékben, vagy pedig lakásuk szobájában dolgoztak. A műhelyekkel kapcsolatban lakások vannak. Az ipari lakóvidék gócában épült.

A földszintből és három emeletsorból álló épület emeleteiben van 56 egyszobával kapcsolatos műhely (évi bér 500 korona), 20 kétszobás lakással kapcsolatos műhely (évi bér 700 korona), a földszinten 14 üzlet egyszobás lakással (évi bér 800 korona), 5 üzlet kétszobás lakással (évi bér 1000 kor.), ezenkívül a szuterénben 6 nagy raktár, egyenként 1200 korona évi bérrel. Egy műhely területe 25—30 m², egy szoba 18—22 m², a helyiségek tiszta magassága 3·20 méter. A manzárdban van: egy 160 m² területű terem, ismeretterjesztő előadások számára, hozzá 2 előkészítő szoba; inasotthon 6 teremben 52 ágygyal, a műhelyekben alkalmazott inasok számára, hozzá 2 nappali terem, (étkező), 2 felügyelőlakás, 2 konyha. Az épületben van még 2 gondnoki lakás. Mindenütt bőven klozetek, mosdók és fürdők. Minden helyiségben központi fűtés és gázvilágítás, a műhelyekben villamosáram a motoroknak.

Az építkezés költsége 1,038.800 korona, amiből 1 m³-re 20 korona esik. A bevételek a befektetett tőkét törlesztik, a telek értékét kamatoztatják és fedezik a fenntartási költségeket.

Népjóléti épületek. Az egyes kislakásos telepeken, minthogy azok a város központjától aránylag messze vannak, gondoskodni kellett olyan helyiségekről, hol a lakók ünnep- és vasárnapokon szellemi szükségleteiket is kielégíthetik. Ezek az intézmények most épülnek, 10—12 lesz 700.000 korona összes költséggel. Közülök a VI. ker., Palotai-úti telepen már készen áll egy.

Kisebb épületpavillon ez előadóteremmel, közérdekű, ismeretterjesztő előadások tartására, amelyekről a szociálpolitikai ügyosztály útján a tanács gondoskodik. A könyvtár és olvasóterem, ahonnan könyvet haza is lehet vinni, a fővárosi köponti könyvtár vezetése alatt van. A gyermekek számára napközi otthon, óvóda és bölcsőde (a nagyobb és kisebb gyermekek elhelyezésére), a közoktatási ügyosztály felügyelete alatt, az egész épületre a telep gondnoka ügyel, az egyes intézmények vezetői fővárosi alkalmazottak.

V. Az iskolaépítés.

Az 1909-ik tanévben a főváros iskoláiban 1851 osztály volt, amiből csak 1300 talált saját épületeiben helyet, 300 bérházakban szorongott, 236-nak pedig egyáltalán nem volt külön otthona, hanem más osztállyal váltakozva, annak termét használta. A tanteremhiány tehát ebben az időpontban 566-ra, a teljes létszám 30%-ára rúgott.

Normális eszközökkel a helyzet rendezésére nem volt remény, mert az átlagos iskolaépítkezés évről-évre még a természetes fejlődés szükségletét sem tudta fedezni, annál kevésbé pótolhatta volna a mult hiányait. Így például az 1901-től 1904-ig terjedő három esztendő alatt összesen 5 iskolaépület létesült 92 tanteremmel és 1,732.000 korona költséggel, ami az iskola státus évi 2·5%-os szaporodását jelentette. Ez tehát előreláthatólag túlságosan lassú haladás lett volna, amikor már 30% maga a hiány. De meg sürgősen gondoskodni kellett a magánbérházakban lévő tantermek végleges iskolákba helyezéséről, mivel ezt meg a nagy lakásszügség követelte. Pénzügyi tekintetek is a gyorsaság mellett szóltak, mert a főváros a 330 bérelt tanteremért évenként 337.000 korona bért fizetett és így egy tanteremre több mint 1000 korona évi bérköltség esett. Már pedig a bérházakban elhelyezett tantermek sem pedagógiai, sem közegészségi szempontból meg nem felelők, kicsinyek, sötétek és a kellő tanuló számot befogadni alkalmatlanok. Így az értük fizetett bér túlmagas, ha tekintjük, hogy annak tőkéje bőven fedezte volna a legtökéletesebben megépített tanterem költségét is. Az iskolaépítkezések rendkívüli eszközökkel való végrehajtása tehát több célt szolgált: jó iskolák létesítését, rossz és drága bérletek megszüntetését és sok bérlakásnak felszabadulását.

Az iskolaépítő-programm, mint a lakásépítő-programm kiegészítő része, 90 iskola létesítését vette tervbe 32 millió korona költséggel, körülbelül 5 esztendő alatt.

Ebből 1909-től 1912-ig, tehát háromévi sorozatban tényleg megépült 55 iskola 967 tanteremmel és 24 óvódával, 26,943.000 korona építési és 4,416.843 kor. telekvételi költséggel. Az összes kiadás tehát *31,359.843 koronára* rugott. Az eredetileg 90 kisebb iskolára szánt összeget 55 nagyobb iskolára használtuk fel, amelyekben még az előirányzatnál is több termet létesítettünk. Ez gazdaságilag nagy előnyökkel járt és pedagógiai szempontból nehézséget nem okozott.

A programm végrehajtásakor, 1912-ben a tanteremszaporodás az 1909. évi létszámmal szemben 74%, amiből egy évre kereken 25% esik, szemben a megelőző évek 2·5%-os évi szaporodásával. A főváros iskolastátusát ezek az építkezések tehát majdnem megduplázták.

*

A rendkívüli teljesítmény természetesen csakis rendkívüli eszközökkel volt elérhető. Az építkezések központi irányítása és vezetése a főváros egyéb közmunkáitól teljesen különválasztva, a lakásépítési akcióhoz csatoltatott, azon az alapon, hogy a bérelt iskolák pótlásával körülbelül 1000 lakás lesz szabaddá. A műszaki munkálatokra a főváros szaktisztviselőin kívül a magánépítészi kar is igénybevétetett. Ezáltal ugyan újabb nehézség állott elő az iskolaépítésben

gyakorlattal nem bíró szakemberek bevonása révén, azonban ezt az előkészítő munkálatok igen alapos és részletes kidolgozásával és a főváros szakközegeinek állandó és minden részletre kiterjedő támogatásával oldottuk meg.

Legelső feladat volt a telkek előteremtése. A főváros különben rendkívül nagy telekvagyona meglehetős aránytalanul van területén szétosztva. Egyes vidékeken egész kerületrészek csupa fővárosi telekből állanak, másutt egyáltalában nincsen üres fővárosi telek. Az iskolák helye azok rendeltetéséhez képest meglehetős szűk területre van szorítva és így igen sok iskolának elhelyezéséről telekvétel útján kellett gondoskodni, úgyhogy a három év alatt épült iskolák számára kereken $4^1/_2$ millió korona ára telket kellett megvásárolni. Az idegen telkek megszerzése és a fővárosiaknak kiválogatása, illetve az alkalmas telektömbökből való kihasítása után készülhettek csak az épületekprogrammjai. Azok az illetékes szakfórumok meghallgatásával állapíttattak meg, azaz a közoktatásügyi ügyosztály, az iskolaszékek, a tiszti főorvos, az oktatási szakfelügyelők, a tornaszakfelügyelő, a testnevelési szakelőadó, a főóvónő, mind megtették észrevételeiket és bejelentették igényeiket. A rendesen túlságosan sok követelményeknek a telekhez redukálása és a pénzügyileg megszabott keretekbe szorítása volt az első nehéz feladata az előkészítő munkának.

A szabályszerűen megállapított programm alapján készültek a vázlatos (1:200 méretű) tervek és hozzávetőleges (beépített térfogat szerint vett) költségvetések, amelyek az előbb említett szaktestületek által elbíráltattak és letárgyaltattak. Következett a részletes (1:100 méretű) tervek és az előméretes költségvetések elkészítése. Majd azoknak újabb letárgyalása és végleges megállapítása. Ezután jött csak a szükséges fedezet biztosítása, a tanács, a pénzügyi bizottság, a közgyűlés és a belügyminiszter hozzájárulásával. Ekkor kezdődött a végrehajtás a kislakások és iskolák építésére felügyelő bizottság legfőbb ellenőrzése alatt.

Az építésvezetőség minden egyes épületnél a következőkből állott: 1. a tervező és végrehajtó építész mint építésvezető, 2. a főváros egy kiküldött építésztisztviselője, mint építési ellenőr. Az építtető háziurat, a fővárost a tanács, ügyosztályai útján képviselte.

Az építkezések előkészítő munkálatai közé tartoznak végül azok a szakértekezletek, amelyeket a különböző felmerült kérdésekben tartottunk. Így az iskolaépítésnél legcélszerűbben alkalmazható anyagok és szerkezetek megvitatására, a fűtési rendszerek megállapítására (különös tekintettel a legkiválóbb központi fűtési szisztémákra), az iskolák bútorfelszerelésére (különös tekintettel a bútorok higiénikus kiképzésére), a padrendszerekre, ruhatárakra stb. Ezeket a célokat szolgálták az értekezletek alapján összeállított mintagyűjtemények az egyes munkák végrehajtásánál megszabott normál mintákként az építkezés ideje alatt. Ide tartozik végül az a három külföldi tanulmányút, amelyeket minden évi ciklus megkezdése előtt az építkezések központi vezetősége a megbízott építészekkel tett.

*

Az I. ciklus építkezései 1909. ősszel (az első kapavágás október 4.) indultak meg és a kész iskolák 1910. őszén adattak át. A II. ciklus építkezései 1910. nyarától 1911. őszéig, a III. cikluséi 1911. őszétől 1912. teléig tartottak.

A budapesti viszonyok között egy iskolaépítkezésnek egy esztendő alatt való végrehajtása jelentős haladás volt, mert az ezelőtti munkaprogrammok szerint egy iskola építése két esztendőt vett igénybe, mint azt a németországi nagyvárosoknál is látjuk, ahol soha sem fordul elő egyéves iskolaépítkezés. Az eredmény a budapesti építőipar teljesítőképességét és a közreműködő szakemberek buzgalmát dícséri.

A háromévi ciklusban létesült 36 egészen önálló, tömör szerkezetű, többemeletes iskolaépület, egyenként 11—44 osztályteremmel, azután 15 barakkiskola, egyenként 6—24 tanteremmel (olyan helyeken, ahol gyors,

tehát 2—3 hónap alatt való segítségre volt szükség, ahol tehát állandó iskolaépítésre nem volt idő) és 4 toldalékiskola, fennálló régebbinek kibővítésére. Ebben az összesen 56 iskolában 967 osztályterem és természetesen több száz, egyéb rendeltetésű kisebb-nagyobb terem és más helyiség van. Az alábbi *6. táblázatban* összeállítjuk a 36 iskolának néhány adatát, amelyeknél *el.* elemit, *p.* polgárit, *ker.* kereskedelmit, *f.* fiút, *l.* leányt, *m.* manzárdot jelent.

A fővárosi telekviszonyok nem adtak módot arra, hogy minden iskolának minden oldalról szabadon álló telke legyen. Kiváltképen a belső városrészekben voltunk kénytelenek utcasorba, magas tűzfalak közé szorított telkekkel megelégedni, míg a külső városrészekben természetesen minden oldalról szabadon álló telkeket használtunk fel iskoláink számára.

a) Utcasorba beépített telkei vannak a következő iskoláinknak: I., Márvány-utca, III., Lajos-utca, III., Kiscelli-utca, VII., Kertész-utca, VIII., Vas-utca, VIII., Bezeréd-utca, VIII., Dugonics-utca, X., Halom-utca. Összesen: 8.

b) Saroktelkei vannak: a II., Szegényház-utcai, a IV., Papnövelde-utcai, az V., Balaton-utcai, az V., Pannónia-utcai, a VI., Izabella-utcai, a VI., Lehel-utcai, a VI., Váci-úti, a VI., Üteg-utcai, a VI., Csata-utcai, a VII., Dembinszky-utcai, a VII., Elemér-utcai, a VII., Telep-utcai, a VIII., Tisza Kálmán-téri, a VIII., Mária-Terézia-téri, a IX., Mester-utcai, a IX., Tóth-Kálmán-utcai, a IX., Szvetenay-utcai és a X., Százados-utcai iskoláknak. Összesen: 18.

c) Utcasorban állanak, de minden oldalról szabadon épültek: az I., Fehérvári-úti, a III., Miklós-téri, a III., Szentendrei-úti, a VII., Hungária-úti, a IX., Soroksári-úti iskolák. Összesen: 5.

d) Teljesen szabad területen, kertszerűleg, pavillonrendszerben épültek: az I., Városmajor-utcai, a II., Lövőház-utcai, a III., Szemlőhegyi, a VII., Egressy-úti, a IX., Gyáli-úti iskolák. Összesen: 5.

Az egyes iskolaépületeket a következő *(7. táblázat)* sorozatban olcsóságuk szerint állítottuk össze, alapul véve egy-egy teremnek átlagos költségét. Ebben az értelemben a legolcsóbbak természetszerűleg az elemi iskolák, amelyeknek legkevesebb mellékhelyiségük és legegyszerűbb berendezésük van. Utánuk következnek a már némileg drágább polgári iskolák és végül a nagy költséget igénylő és különleges felszerelésű felső kereskedelmi iskolák. Befolyással van az iskolák nagysága is; a több tanteremből álló épületek olcsóbbak, minthogy azoknál a közös helyiségek költsége (tantestület, tornaterem, lakások) sokkal több teremre oszlik, mint a kisebbeknél.

*

Tantermek. Az iskolákban létesített helyiségek számuk, méreteik és rendeltetésük szerint a tantermek (osztálytermek) számához és nagyságához simulnak.

A tantermek rendes nagysága 6·50 méter szélesség (traktusmélység) mellett 10 m. hosszúság. A helyiségek tiszta magassága 4 m. Ezek a méretek részben a budapesti építőszabályzat rendelkezéseiben lelik indokolásukat, mert az 6·50 m. traktusmélységig egységes falvastagságot ír elő, ezen méreten túl azonban a főfalak 15 cm.-rel vastagítandók. Ilyenformán ha takarékos szerkezeteket kívánunk, úgy a 6·50 m. traktusszélességnél nem célszerűbb tovább terjeszkedni, mert a két főfalban összesen 30 cm. vastagítást kellene tennünk, ami a falazatok költségét 25%-kal emelné. Különben a 6·50 m. szélesség minden tekintetben meg is felel, mert a legalkalmasabb kétüléses padokkal a termek igen célszerűen bútorozhatók. Három padot, összesen tehát 6 gyermeket számítva egy sorba és a padok átlagos szélességét véve alapul, $3 \times 1{\cdot}10 = 3{\cdot}30$ m. padszélességen felül a 6·50 m. teremszélességből 3·20 m. marad a 4 padközi folyosóra, tehát egyre 80 cm., ami bőségesen elegendő. Egymás mögött legfeljebb 10 sor padot szoktunk elhelyezni, mert ennél többnél az utolsók már túlságos távol vannak a táblától. A padok átlagos mélységét (80 cm.) véve alapul, 8 métert foglalnak el azok a terem hosszában és így 2 m

marad a pódium számára a 10 m. teremhosszúságnál. Minthogy az alacsonyabb osztályoknál keskenyebbek a padok, ha az alaprajz beosztása követeli, 9·50 méter hosszú termek is előfordulhatnak. De még a felsőbb osztályokban is lehet rövidebb terem, mert nem kívánatos mindenütt 60 gyermek elhelyezése, igen sokszor 48 hely, illetve 8 sor pad is elegendő. Ilyenformán a 10 m. teremhosszúság viszonyaink között maximálisnak tekinthető, míg a minimum kb. 9 m. volna. Általában véve 65 m² terem-alapterületet számítunk tehát 48—60 gyermekre és így egy gyermekre 1·2—1·5 m² alapterület jut. A 4 m. teremmagasság mellett $4 \times 65 = 260$ m³ köbtartalomból pedig a 48—60 gyermek mindegyikére 5·6 m³ térfogat esik.

Az utcai tantermek sorát az udvar felől zárt folyosó kíséri, amely általában 3 m. széles és csak ritkán bővebb, mert igen sok költséggel és helypazarlással járna a szélesítés. Mivel azonban állandó a törekvés minél több folyosó alapterület után, hogy a gyermekek az óraközti szünetekben a tantermekből kibocsáthatók legyenek, a tervezéseknél sokszor csarnokszerűen kiszélesített folyosórészeket iktatunk be, mint üdülőket vagy társalgókat, leginkább a lépcsőházak mellett, ahol ezek még azzal az előnnyel is bírnak, hogy télen a hűvösebb lépcsőház és a melegebb terem között átmenetet adnak.

Klozetek. Fontosságuk tekintetében a termek és folyosók után a klozetek következnek. Főkövetelmény, hogy emeletenként lehetőleg csak egyszer forduljanak elő és úgy elhelyezve, hogy minél jobban kizárassanak a tantermek és a folyosók forgalmából. Még a legtökéletesebb elszigetelés mellett is könnyen megtörténhetik, hogy a klozetek fertőzött levegője az épület többi részeibe hatol. A klozet és folyosó közé bőven méretezett és külön ablakok útján szellőztetett előtér van iktatva, amelyben csupán mosdók foglalhatnak helyet. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a klozetek és előtereik bő méretezésének igen nagy szerepe van az iskolák jóságára.

A tantermek, folyosók és klozetek kellő csoportosítása adja meg az iskola tökéletességét. Minden egyéb — még a bejárók és a lépcsők szituálása is — kivétel nélkül másodrangú ehhez képest. Ennek a körülménynek megállapítása és a szigorú szemmeltartása teszi, hogy Budapest új iskolái higiénikus tekintetben az egész kontinensen most a leghelyesebb alapbeosztást mutatják.

Adminisztrációs helyiségek. Rendeltetésük az iskola igazgatására és vezetésére szolgáló, valamint a tanításon kívüli intézmények elhelyezése. Idetartoznak:

a) A tantestületi terem (tanteremnagyságban) a tantestület tanácskozó asztalával és minden tanító számára külön szekrényrekesszel, aztán fogasokkal, mosdókkal stb.

b) Az igazgatói iroda ($^1/_3$—$^1/_2$ tanterem nagyságban) az iskola igazgatójának hivatalos helyisége, a szükséges nyilvántartó szekrényekkel.

c) A szertár ($^1/_2$ tanterem nagyságban) a több osztály számára szükséges központilag elhelyezett felszerelések, taneszközök, minták stb. elhelyezésére. A tantestület tagjainak olvasószobául is szolgál.

d) Az ifjúsági olvasóterem (tanteremnagyságban) az előadások végeztével a tanulók számára.

e) Könyvtár ($^1/_3$—$^1/_2$ tanterem nagyságban) az olvasóterem kiszolgálására.

f) Orvosi szoba ($^1/_3$ tanterem nagyságban) az iskolaorvosok időközönkénti vizsgálatai számára és az ezekhez szükséges szerek és eszközök elhelyezésére.

g) Előszoba a felsorolt helyiségek középpontjában, a szolgák tartózkodására és váróhelyiségül.

Mindezek a helyiségek célszerűen a földszinten, a bejárathoz lehetőleg közel vannak, hogy a közönség azokat könnyen megtalálhassa.

Szaktermek. A szaktermek nagysága rendesen $1^1/_3$ tanterem; különböző speciális tantárgyak tanítdsára szolgálnak és így megfelelő berendezést kapnak. Idetartoznak: természettudományi terem, amely felváltva fizika és természetrajz tanítására való

www.tec.hu

és ezért két külön szertárral van ellátva; a rajzterem, kapcsolatban megfelelő mintagyüjteménnyel és szertárral; az énekterem és a kézimunkaterem.

Torna. A tornaterem helyiségei magukban foglalják a *tornatermet*, amelynek mérete 10 m. szélesség mellett 20 m. hosszúság és 6 m. magasság. Ez a méret egy-egy osztály tornáztatására bőven elegendő. Az *öltöző* a szükséges öltöző padokat, ruhafogasokat és mosdókat tartalmazza és rendesen tanteremnagyságú. Ott, ahol a tornatermet fiúk és leányok felváltva használják, néha két öltöző is van. Ha a tornaterem távolabb esik az iskolai klozetcsoporttól, úgy külön klozetet kap. A tornatermeket a telek minél kisebbmérvű beépítése céljából rendesen nem különálló pavillonban, hanem az épület földszintjén, vagy legfelső emeletén helyezzük el.

Szlöjd. A szlöjdtermek a szlöjdmunkák végzésére szolgálnak és rendesen egy fém- és famunkára való munkateremből és egy agyag- és papírmunkára való munkaterem-ből állanak, egyenként egy-egy tanterem nagyságban, hozzájuk egy szertár és egy tanítói iroda csatlakozik.

Háztartási iskola. A háztartási teendők, főzés, varrás, mosás, vasalás tanítására szolgál. Rendes helyiségei:

a) főzőterem 4—6 takaréktűzhellyel. Mindegyiknél egy-egy csoport tanuló (úgynevezett család) dolgozik.

b) munkaterem, az anyagok feldolgozására.

c) étkezőterem,

d) varróterem, megfelelő számú varrógéppel felszerelve,

e) mosóterem, mosókonyha felszereléssel,

f) vasalóterem.

Mindezeknek a mérete egy tanterem nagyságnak felel meg. Velük kapcsolatban van még az egyenként 1/3 terem nagyságú mángorlóhelyiség, tanítói iroda és kamara.

Gazdasági iskola. Csak a külső vidékeken lévő iskolákban van és a kertészeti, valamint mezőgazdasági alapvető ismeretek elsajátítására szolgál. Egy előadóteremből, szertárból, tanítói irodából és üvegházból (növényház) áll.

Napközi otthon. A délelőtti és délutáni tanítás között azoknak a gyermekeknek elhelyezésére való, akik ebben az időben is az iskolában maradnak és különböző jótékonyegyletek útján élelmezést kapnak.

Tartalmaz: egy tartózkodó termet a fiúk és egyet a leányok számára, ahol azok tanítói felügyelet alatt állanak, egy közös étkezőtermet, kapcsolatban konyhával és kamrával.

Iskolafürdő. Az iskolafürdők 3 teremből állanak. A középső a fürdő, ahol az évszak szerint meleg vagy hideg zuhanyok és lábfürdők vannak, kétoldalt egy-egy öltözőterem, külön a fiúk és külön a leányok számára. Az iskolafürdők még csak néhány iskolában vannak berendezve, a helyiségek azonban fönn vannak tartva a többiben is.

Az iskolafürdő kérdése igen nagy nehézségeket okoz; a szuterénbe való elhelyezés higiénikus okokból nem vált be. Célszerűbb volna ennél a manzárd, ebben most folynak a kísérletek. Másik nehézség a felügyelet, amit a nagy felelősség következtében az osztályok tanítói és tanítónői nem vállalhatnak. A kérdésnek iskolaorvosok útján való redezése látszik alkalmasnak. Az iskolafürdők kérdése Európaszerte vajudóban van és még sehol sem alakult ki teljesen megfelelő megoldás.

Óvoda. Az óvodák a 4—6 éves gyermekek foglalkoztatására szolgálnak és játszóteremből, munkateremből és mellékhelyiségből állanak. A termek a tanterem nagysággal egyezők, de céljuknak megfelelő külön berendezést kapnak és pedig a játszótermek csupán a falak melletti padokat, a munkatermek pedig kis asztalokat és székeket. Van ezenkívül egy pihenőszoba, egy előszoba bőven méretezett ruhatárral és a szükséges klozetcsoport. Az óvodák ezidőszerint 3 típus szerint készülnek. A kis óvodák csak egy játszó- és egy munkatermet kapnak, amelyekben a gyermekek fölváltva foglalkoznak; a középóvodák két játszó- és egy munkateremmel vannak ellátva és két csoport tanuló számára alkal-

HICKISCH REZSŐ

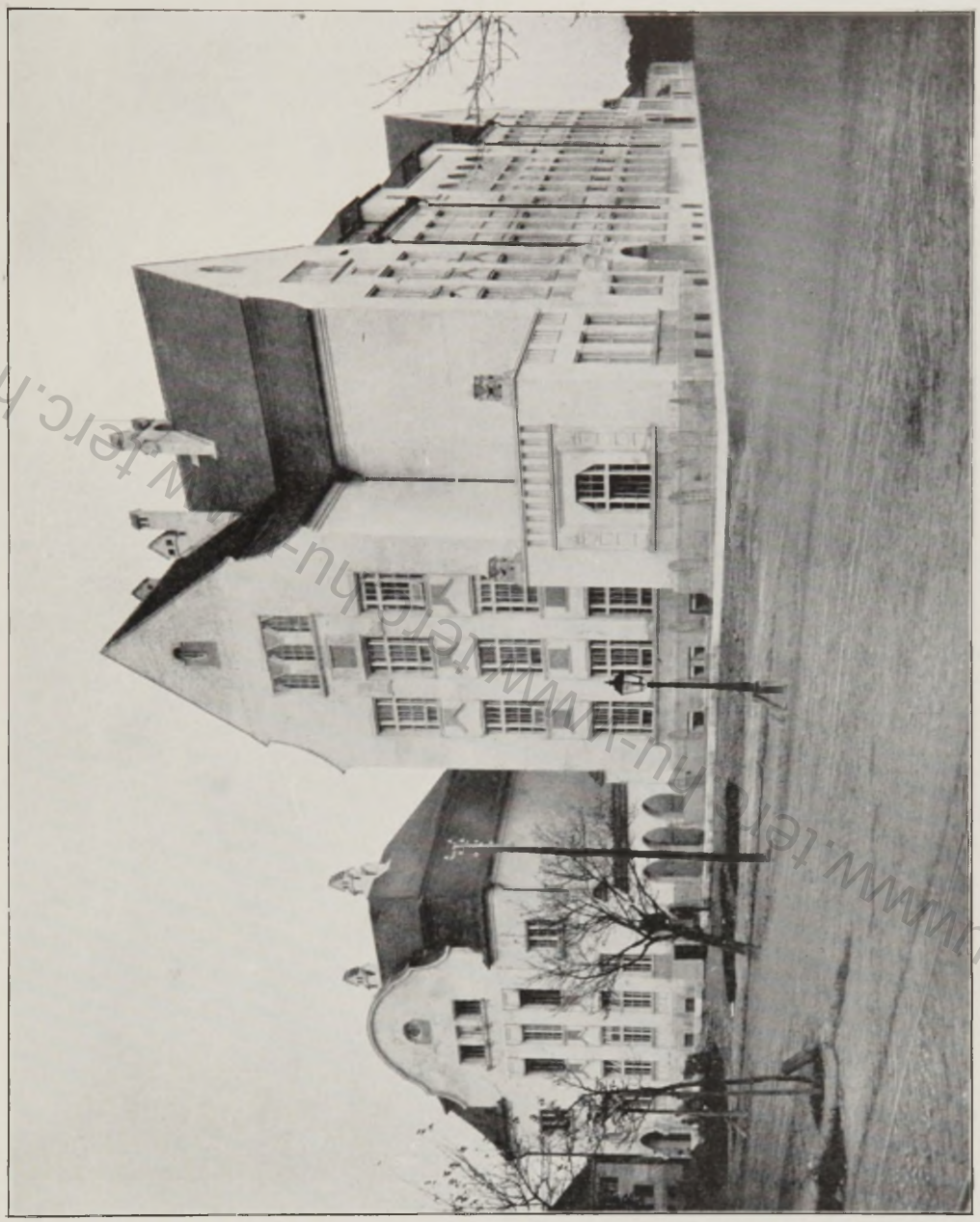

A SZENTENDREI-ÚTI ELEMI ISKOLA ÉS ÓVODA

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

HICKISCH REZSO

A SZENTENDREI-ÚTI ISKOLA LEÁNYOK BEJÁRATA

A FIGURÁLIS SZOBRÁSZMUNKA BECK FÜLÖP MÜVE

www.terc.hu

HICKISCH REZSŐ

A SZENTENDREI-ÚTI ISKOLA FIÚK BEJÁRATA

www.terc.hu

SCHMIDT GYULA

A DEMBINSZKY-UTCAI ELEMI ISKOLA

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

SCHMIDT GYULA

A DEMBINSZKY-UTCAI ISKOLA BEJÁRAT

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

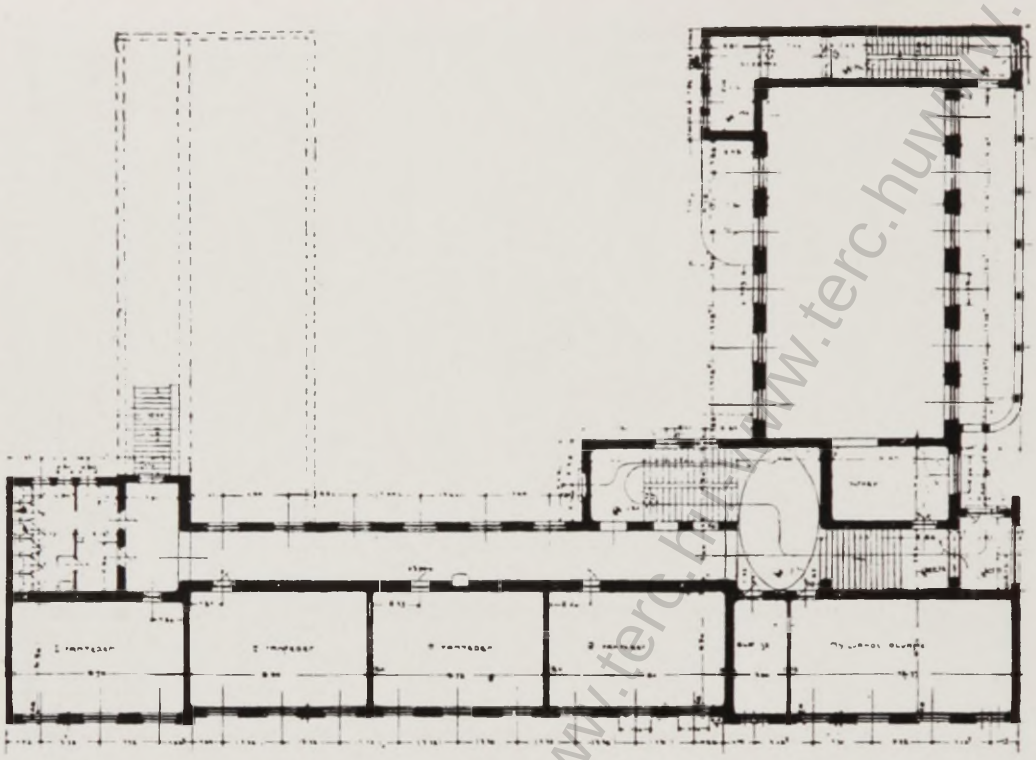

REERICH BÉLA ÜTEG-GÖMB-UTCAI ISKOLA FÖLDSZINT

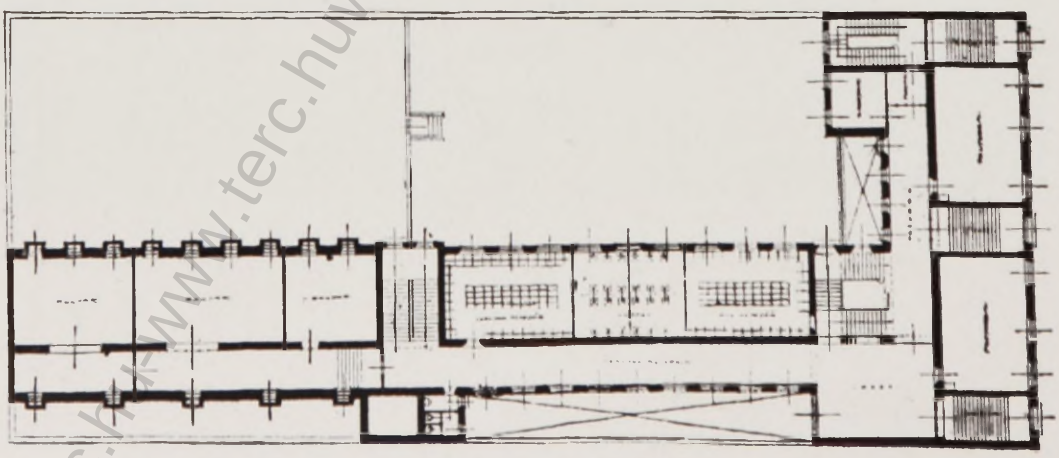

KAUSER ÉS SZÖLLÖSSY MÁRVÁNY-UTCAI ISKOLA FÖLDSZINT

www.terc.hu

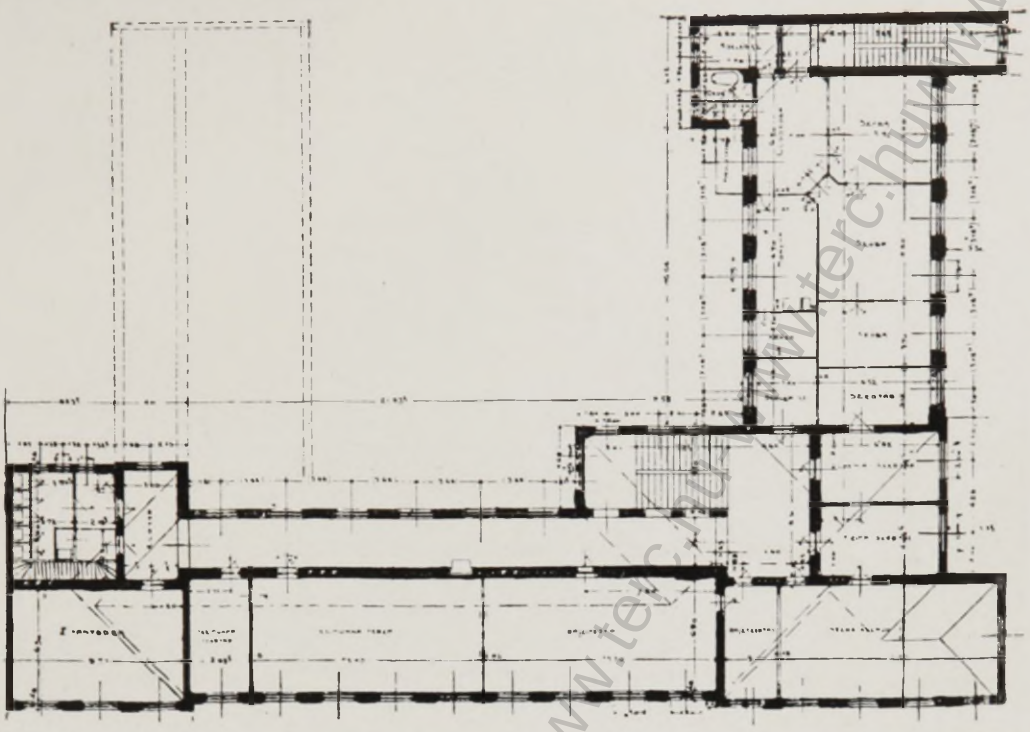

RERRICH BÉLA ÜTEG-GÖMB-UTCAI ISKOLA I. EMELET

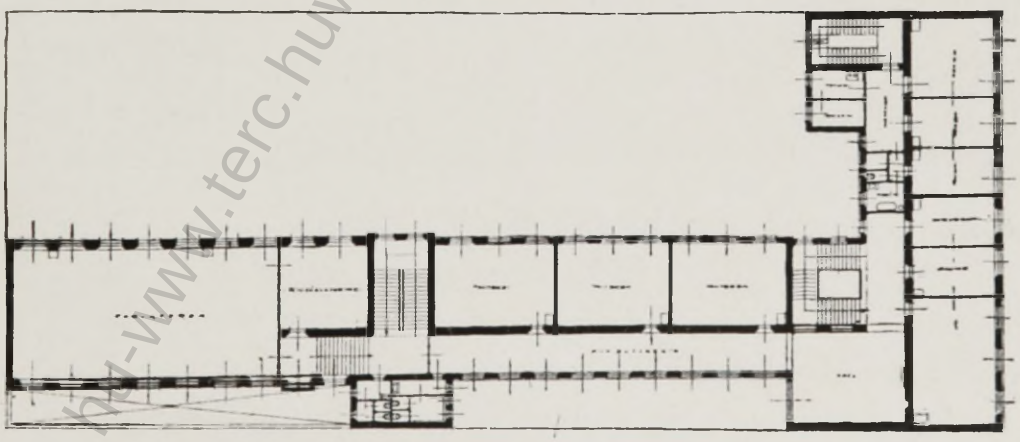

KAUSER ÉS SZŐLLŐSSY MÁRVÁNY-UTCAI ISKOLA I. EMELET

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

LECHNER JENO

AZ ELEMÉR-UTCAI ELEMI ISKOLA

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

masak, végül a nagy óvódák két játszó- és két munkateremmel bírnak és két csoportban, sok tanuló számára szolgálnak.

Lakások. Az iskolákban a vezetőknek és a szolgaszemélyzetnek lakásai is helyet foglalnak. A lakások az iskolaépület többi helyiségeitől teljesen elkülönítve, külön bejáratból és külön lépcsőházból közelíthetők meg. Az egyes lakások méretei megfelelő módon szabályozva vannak.

Az igazgatói lakások az ellemi iskoláknál 3 szobából állanak, összesen 85 m² alapterülettel, a polgári iskoláknál 4 szobából, összesen 105 m² alapterülettel. A felső kereskedelmi iskoláknál 5 szobából, összesen 120 m² alapterülettel. Minden lakáshoz van ezenkívül előszoba, cselédszoba, konyha, fürdőszoba, kamra és klozet.

Az óvónői lakás 2 szobából áll, összesen 60 m² alapterülettel, ezenkívül ugyanazon mellékhelyiségekkel van ellátva, mint az igazgatói, de a lakás nagyságához képest szerényebben méretezve.

Az iskolaszolga lakása és óvodában a dajka lakása egy szobából, konyhából, kamrából és klozetből áll. Ha az épület alapbeosztása megengedi, egy iskolában egynél több szolgalakás is elhelyezhető. Szolgalakásokat újabban higiénikus okokból nem helyezünk szuterénbe.

Udvar. Az iskolák egyik legfontosabb kiegészítő része a játszóudvar, amelyet általában véve tanulónként 1·5 m², óvodáknál 3 m² alapterülettel követelünk meg. Ennek a normáliának a betartása az iskolák tervezésénél a legtöbb nehézséget okozza. Egy 20 tantermes iskolánál az 1000—1200 gyermek számához képest 1500—1800 m², vagyis 600—700 öl² játszóudvar területre van szükség, ami viszont azt jelenti, hogy egy ilyen iskola legalább 900—1000 öl² alapterületű telket igényel, mert hiszen az épületre is kell 300—350 öl² telekterületet számítani. Ámde a belső vidékeknél a lehetetlenséggel határos középnagysáyú iskola számára 1000 öles telket kijelölni, mert hiszen egy ilyennek értéke 800.000—1,000.000 koronát tesz, azon pedig ennél sokkal nagyobb iskolát, 30—40 tantermeset kell elhelyezni. Újabb iskoláinknál a legfelső emeletre helyezett, úgynevezett *tetőterászok* útján segítünk a helyzeten. Ezek mint üdülők és játszóhelyek igen jól beváltak és a felső emeletsorok tantermeinek tanulói számára sokkal alkalmasabbak is, mint a nagy távolságban lévő udvar.

Iskolatípusok. A felsorolt helyiségcsoportok közül természetesen nem mindegyik fordul elő minden iskolában. Általában háromféle iskolát tart fenn a főváros közönsége. Az elemi a 6—12 éves gyermekek számára I—VI osztállyal, a polgári a 10—14 évesek számára az I—IV és a felső kereskedelmi a 14—17 évesek számára I—III osztállyal. Ezek az iskolák a tanítás szempontjából egymásra következnek azzal a különbséggel, hogy az elemi iskola utolsó két évfolyamát csak azok járják, akik magasabb iskolába nem mennek, hanem 12-ik életévükkel befejezik a tanulást.

Az eleminél fiú- és leányiskola rendesen együttesen van elhelyezve és az adminisztrációs helyiségek, meg a tornaterem közösen szolgálnak mindkét csoportnak. Itt szaktantermek nem fordulnak elő, van azonban a vidék szükséglete szerint szlöjd, háztartási vagy gazdasági iskola és napközi otthon. A lakások közül igazgatói és 1—2 szolgalakás. Ahol a telek nagysága megengedi, elemi iskolával kapcsolatosan óvoda is létesül és pedig kicsi 60, közép 120, vagy nagy 180 gyermek számára és vele óvónői és dajkalakás.

A polgári iskolák fiúk és leányok számára külön-külön épülnek. Tartalmaznak: adminisztrációs helyiséget, tornát, a szaktermek közül természettudományi, rajz- és énektermet a fiúknál, természettudományi, rajz-, ének- és kézimunkatermet a leányoknál. A fiúknál gyakran szlöjd-, a leányoknál rendesen háztartási iskola is van. Kivételesen polgári leányiskolákkal kapcsolatban is van óvoda, de polgári fiúiskolával soha. Lakások: igazgatói és szolgalakás.

Felső kereskedelmi iskolák egyelőre csak fiúk számára épülnek, a leányok tanterve most van kidolgozás alatt. Tartalmaznak: adminisztrációs meg tornahelyiséget és

szaktantermeket igen bőven méretezve. A fizika és kémia itt külön van, mindegyik több szertárral és gyüjteménnyel. Van azonkívül mintairoda, amely egy valóságos bank berendezését követi, végül igazgatói és szolgalakás.

Az iskolák nagysága igen különböző. A szegényebb módú polgárság lakta vidékeken sohasem elegendő nagy az iskola. Az elemieknél a legkisebb 6 fiú és 6 leány, összesen 12 termet, a középszerű 20—24 termet tartalmaz. A legnagyobbak a gyárvidéken épültek, pl. a VI., Váci-úti 38 tanteremmel. Természetesen ilyen nagy iskolánál egy csoport közös helyiség nem elegendő, így itt is két adminisztrációs helyiségcsoport és két tornaterem van.

A polgári iskolák legkisebb tanterem száma 10, a legnagyobb 16, mert ennél többet egy igazgató alá helyezni nem célszerű és ennél több terem már egynél több tornatermet és szaktantermet is kívánna, ami kevésbé gazdaságos volna.

A felső kereskedelmi iskolák tanterem létszáma 12—20-ig váltakozik, a vidék lakottsága szerint. Ennél több tantermet egy szakteremcsoport, nem bír el, sőt a tornaterem használata a 16 tanteremnél nagyobb iskolánál máris nehézséggel jár. Azért 2—2 osztály gyakran egyszerre tornázik, ami azonban a kisebb tanulólétszám mellett megengedhető.

*

Szerkezetek. Iskoláink szerkezeti kiképzése nagyjából mindhárom évi ciklusban hasonló, a részletekben azonban minden év haladást mutat az előzőhöz képest. Amit különleges viszonyaink között alkalmasnak találtunk, azt fokozott mértékben fejlesztettük, viszont sok, másutt bevált szerkezetről le kellett mondanunk, mert nálunk nem bizonyult célszerűnek.

A kőmívesmunkánál a választófalak okozták a legtöbb gondot. Legalkalmasabbnak találtuk a tantermek elválasztására a kettős rabitz- vagy hasonló rendszerű, egybecsömöszölt falakat olyan formában, hogy két egyenként 6—6 cm. vastag fal között 8 cm. hézagot hagytunk. A téglából készült választófalak nem elég hangszigetelők, a gipsztáblákból és salaktéglákból épültek pedig nem elég szilárdak. Vasgerendákból a 6·5 méteres tanterem fesztávolságnál 220 mm.-es tartókat alkalmaztunk, a folyosóknál 160 mm.-eseket, míg a 10 m. fesztávolságú tornaterem fölé 320 mm.-es tartókat tettünk. A tartótávolság középtől-középig mérve mindenütt 1 métert tett. A kőfaragómunkáknál takarékosság szempontjából igen bő alkalmazást nyujtottunk a műkőnek, amelyet számos cég igen jó minőségben és csinos kivitelben készít már nálunk is. Kiváltképen a vörösmárvány és gránitutánzatú műkövek, megfelelő módon csiszolva és fényezve voltak tetszetősek és bár lépcsőink karszélessége 2 méternél sehol sem kisebb és így 2·15 volt a legkisebb lépcsőfokhosszúság, a műkővel igen jó tapasztalatokat tettünk. Lépcsőinket mindig orsófal nélkül, vastartóra lapolva szerkesztettük, hogy szabad áttekintést és szellős hatást nyujtsanak. A homlokzatoknál a művészi szempontokra való tekintettel, lehetőleg valódi követ használtunk, a költségvetési keretek által megszabott takarékossággal. A fedélhéjazás cserép és műpala. A különböző aszfaltlemezgyártmányokat teljesen mellőztük, mert ezekkel nagy hőingadozásoknak kitett égövünk alatt a legkedvezőtlenebb tapasztalatokat tettük. Vasbetonszerkezetet a legfelsőbb emeleten alkalmaztunk, ahol nem kellett teherhordó födémet készíteni. A különböző rendszerek közül azokat választottuk, amelyek hengerelt vastartók közé épülnek és a tisztán drótbetétes szerkezeteket teljesen kizártuk. Ugyancsak mellőztük a vasbetonlépcsőket, mert a fokmagasságnál mindig eltérések voltak. Az ablakoknál lehetőleg bő méreteket szabtunk és a nagy szárnyakat inkább több osztással tagoztuk. A felső ablakszárny minden tanterem- és folyosóablaknál emelőkaros szellőzőszerkezettel van ellátva, hogy szükség esetén még tanítás alatt is kisebb vagy nagyobb mértékben kinyitható legyen. Úgy a tantermekben, mint a folyosókon külső-belső (dupla) ablakok vannak, mert elkerülni

óhajtottuk a helyiségeknek túlságos lehűlését a téli időszakban. Az ajtók általában egyszárnyúak és 1 méter szélesek, csupán nem a tanulók számára szolgáló helyiségek kaptak díszesebb, kétszárnyú ajtókat. A folyosók burkolására 20—20 cm. méretű terrazzólapokat alkalmaztunk, mert tapasztaltuk, hogy az egybekészített burkolatok mindig megrepedeznek. A folyosókon és mellékhelyiségekben egy sor fajansz csempe alkotja a lábazatot. Hasonló csempeborítás van a mosdók körül a falakon is. A tantermek burkolata linoleum és pedig 2·6 mm. vastag zöld- vagy barnaszínű Walton Uni típus. A linoleum $^1/_2$ cm. vastag magnezitestrich fölé van ragasztva, amelyik 8 cm. vastag portlandbeton alzaton fekszik. A magnezitnél Németországban jobban bevált gipszeztrichet a hazai gipsznek ilyen célokra alkalmatlan volta következtében nem tudtuk alkalmazni. A tornatermekben 7 mm. vastag parafalinoleumburkolat van, az előbbihez hasonló alzat felett, csupán az emeleti tornatermekben iktattunk közbe hangszigetelés céljából egy 6 cm. vastag parafakőréteget is. Ugyanezeknél a vastartók fejeit befalazott végüknél vasfilz néven szabadalmazott hidraulikusan préselt halinaszövettel burkoltuk. A folyosók falai többnyire 2 méter magas olajmázzal vannak bevonva, csupán igen kivételesen alkalmaztunk csempe- vagy egyéb lapburkolatot. A klozetek fajansz csészékkel vannak felszerelve, az úgynevezett nyeregklozet-típus szerint. A vizelőknél a hazai szabadalmat képező olajszigetelésű és olajjal bevont falu rendszereket alkalmaztunk a régebbi vizöblítéses helyett. Ezeknek karbantartását is a készítő cég végzi. Minden klozetelőtérben fajanszmosdó van elhelyezve, mosdók vannak ezenkívül a szertárakban és a tornatermek öltözőiben is. A folyosókon alkalmas helyeken, kibővüléseknél vagy fordulóknál az újabb rendszerű ivó szökőkutakat alkalmaztuk különféle, egyszerű vagy díszes kivitelben. A pohárból való ivásnak sok higiénikus hátrányát elkerültük ezzel. Minden szerkezetnél igyekeztünk a sarkokat és éleket mint a por odatapadására alkalmas helyeket kiküszöbölni és gömbölyű homorulatokat készíteni.

Bőven alkalmaztuk az emeletre helyezett *tornatermeket.* Iskoláinknál a földszinti padló nívója az utca színe felett 2 m., a tantermek 4 m. magassága mellett tehát, ha a tornatermet az utcai járdáig a földszíntre helyeztük, a szükséges 6 mérter magasságot nyertük. Ilyenkor azonban a tornaterem 10 m. széles fesztávolságát a felette levő emeletsorban választófalakkal kellett 3 m. széles folyosóra és 6·5 m. széles teremre osztani. Ezáltal viszont az összes emeletekben a 10 méter fesztávnak megfelelő falvastagságokat és vastartómagasságokat kellett felvennünk. Sokkal takarékosabban értük el ezt a célt, ha a tornatermet a legfelső emeletsorba helyeztük, amikor a többi emeletek szerkezetileg rendesek maradtak és a tornaterem magassága a fedélszékbe emelkedéssel volt elérhető. Ezek az emeleti tornatermek a föléjük feszített boltozatokkal, mezőkre tagozott vasbeton- vagy famennyezetekkel igen kedvező térhatást, nagyobb világosságot és jobb levegőt kaptak. Ilyen emeleti tornatermeket létesítettünk a következő iskolákban:

Tornatermek.

Iskola	Hány tornaterem	Melyik emeletsorban
I. Fehérvári-úti	1	III.
II. Szegényház-utcai	1	III.
III. Szemlőhegy-utcai	1	II.
III. Szentendrei-úti ...	1	II.
V. Pannónia-utcai ...	1	III.
VI. Váci-úti	1	I.
VI. Csata-utcai	1	III.
VIII. Tisza-Kálmán-téri	1	I.
VIII. Mária-Terézia-téri	1	III.
VIII. Dugonics-utcai ...	2	III.
IX. Tóth-Kálmán-utcai	1	III.
IX. Szvetenay-utcai ...	1	III.
IX. Soroksári-úti	2	II.
IX. Gyáli-úti	2	III.
X. Százados-utcai ...	1	I.

Iskolák közül a két tornaterem a VI., Váci-útiban és a X., Százados-utcaiban egymás fölött, a VIII., Dugonics-utcai és a IX., Soroksári-útiban egymás mellett van elhelyezve.

A *tetőterászok* a szerkezeti szempontok gondos megoldása útján aszfalt- v. keramit-burkolattal készültek, portlandbeton és több réteg aszfaltlemez fölött. A biztonság érzésének keltésére 1·60 m. magas, sűrű ráccsal, sok esetben mellvédfallal láttuk el őket. A 36 iskolából tíznél alkalmaztunk ilyen tetőterászokat és pedig:

I. Márvány-utca,
II. Lövőház-utca,
III. Kiscelli-út,
IV. Papnövelde-utca,
VI. Lehel-utca,
VI. Csata-utca,
VII. Kertész-utca,
VII. Telep-utca,
VIII. Mária-Terézia-tér,
VIII. Dugonics-utca.

A födélszéknek *manzárdok* útján való kihasználását az iskolákkal kapcsolatos mellékintézmények tették szükségessé. A napközi otthonok, a szlöjdök, háztartási iskolák, sőt a rendes tanfolyamok rajztermei is igen célszerűen nyertek elhelyezést a szellős és világos manzárdokban és az aránylag nagy magasság nem játszott szerepet, mert a tanulók nem az utcáról, hanem az emeletsorokban fekvő tantermeikből mennek beléjük.

Manzárd-helyiségeket különböző célokra a következő különböző iskolákban létesítettünk:

Manzárd-termek.

Iskola	Manzárd rendeltetése		
	napközi	szlöjd	rajz, ének
I. Fehérvári-út	egy	egy	kettő
I. Márvány-utca	egy	—	—
I. Városmajor-utca	egy	egy	—
II. Lövőház-utca	egy	egy	kettő
III. Szemlőhegy	egy	—	—
III. Lajos-utca	kettő	egy	három
III. Kiscelli-utca	egy	—	—
III. Szentendrei-út	egy	—	—
V. Balaton-utca	—	—	egy
VI. Lehel-utca	—	—	kettő
VII. Kertész-utca	—	—	három
VII. Dembinszky-utca	egy	egy	—
VII. Elemér-utca	egy	egy	—
VII. Egressy-út	egy	egy	kettő
VII. Telep-utca	egy	—	—
VIII. Mária-Terézia-tér	egy	egy	három
IX. Tóth-Kálmán-utca	—	—	kettő
IX. Szvetenay-utca	kettő	egy	kettő
IX. Soroksári-út	egy	kettő	kettő
IX. Gyáli-út	kettő	kettő	három
X. Százados-utca	egy	egy	kettő

A fővárosi iskolák *fűtésének* kérdése a most ismertetett iskolaépítési akció megkezdésénél nem volt megoldva. A több száz fennálló régi iskola közül központi fűtés csupán négynél volt berendezve, ezek közül is egy elavult rendszerű, csövekben cirkuláló melegvízfűtés és csupán 3 modern szerkezetű, radiátor-fűtőtestekkel felszerelt gőzfűtés. A különböző szempontok megvilágítására és a legjobb rendszer megállapítására legkiválóbb szakértőink, műegyetemi és felsőipariskolai tanárok, higiénikusok, fűtőtechnikusok és fűtőszerkezeti gyárosok résztvételével értekezletet tartottunk, amelynek eredményeképen a központi fűtésekre normáliákat dolgoztunk ki. A rendszerek közül a kisnyomású gőzfűtés mutatkozott legalkalmasabbnak, takarékos üzeme és olcsóbb berendezési költsége révén, de azért is, mert az iskoláknál általában a napnak csupán egy részében van üzemben a fűtés. A kazánrendszerek közül a Strébel

világcég szabadalmát képező legmodernebb ellenáramos tagozott „Katéna" öntöttvaskazánokat írtuk elő, amelyek a legtöbb előnyt egyesítik és kis helyet foglalnak el. A fűtőtestek az ablakok mellvédjeibe (parapetjeibe) helyezett radiátorok és pedig részben külföldi öntöttvas, részben hazai gyártmányú kovácsolt vaslemez (autogén hegesztett) radiátorok. Kísérletképen néhány legújabb más fűtőtesttel is próbát tettünk. A csővezetékeket a javítások megkönnyítése céljából nem falaztuk be.

Központi fűtést alkalmaztunk a 36 közül a következő 21 iskolában:

I. Fehérvári-út,
I. Márvány-utca,
II. Szegényház-utca,
II. Lövőház-utca,
III. Szemlőhegy,
III. Lajos-utca,
IV. Papnövelde-utca,
V. Pannónia-utca,
VI. Izabella-utca,
VI. Lehel-utca,
VI. Csata-utca,
VII. Kertész-utca,
VII. Egressy-út,
VIII. Vas-utca,
VIII. Tisza-Kálmán-tér,
VIII. Mária-Terézia-tér,
VIII. Dugonics-utca,
IX. Mester-utca,
IX. Tóth-Kálmán-utca,
IX. Szvetenay-utca,
IX. Soroksári-út.

Meg kell jegyeznünk azt, hogy a központi fűtés, bár az egész világon a legtökéletesebbnek és iskoláknál majdnem kizárólagosan alkalmazandónak van elismerve, nálunk igen nehezen vált be. Kivált az első esztendőkben volt sok baj a kezeléssel, mert a kisműveltségű és felületesen fegyelmezett fűtőszemélyzet nem végezte feladatát azzal a pontossággal, amelyet a modern berendezésű központi fűtés kiszolgálása megkíván. Hozzájárult ehhez a tanulók viselkedése is, amely az új fűtési rendszer szerkezeteivel szemben meglehetősen kíméletlen volt.

A régebben szokásos és egyszerűségénél fogva nálunk igen jól bevált *Meidinger-kályhafűtést* tartottuk meg a következő tíz iskolánál:

I. Városmajor-utca, VII. Hungária-út,
III. Kiscelli-út, VII. Telep-utca,
III. Miklós-tér, VIII. Bezerédi-utca,
V. Balaton-utca, IX. Gyáli-út,
X. Százados-út.

A gázgyáraknak fővárosi üzembe való vétele következtében a külföldön igen kedvelt és könnyű kiszolgálása következtében iskolai célokra nagyon alkalmas *gázfűtést* is alkalmaztunk 5 iskolában. Rendszerül itt a Siemens-féle radiátor gázkályhákat fogadtuk el, amelyek a legkevesebb fogyasztás mellett a legnagyobb melegleadóképességgel bírnak és az az előnyük is megvan, hogy a gázlángok teljesen elzárt térben, a helyiség levegőjétől elkülönítve égnek. Gázfűtés van a következő iskolákban:

III. Szentendrei-út,
VI. Váci-út,
VII. Dembinszky-utca,
VII. Elemér-utca,
X. Halom-utca.

A *szuterén*-helyiségek kihasználása higiénikus okokból az utóbbi időben teljesen elmaradt. Első iskoláinknál, tekintettel a 2 m. magas földszintre, a földből $^2/_3$ részben kiemelkedő szuterénhelyiségeket szolgalakás céljaira és olyan termek elhelyezésére vettük igénybe, amelyben a tanulók rövid ideig tartózkodnak. Bár hasonló igénybevételt külföldön kivétel nélkül mindenütt találunk, fővárosunknak szokatlanul kedvezőtlen lakásviszonyai és egészségügyi állapotai következtében szükségesnek látszott azt a nagy áldozatot meghozni, hogy szuterénhelyiségeit csak központi fűtés és raktár céljaira vegyük igénybe és onnan minden más intézményt kizárjunk.

Padok. Iskoláink berendezésénél természetszerűleg a tantermek kívánták a legnagyobb figyelmet. A padkérdés fővárosunkban évtizedek óta tanulmány és vita tárgya. Egyes iskolaépületekben a különböző külföldön használatos padrendszerekkel

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

szereltünk fel termeket, hogy az összehasonlításra tapasztalat álljon rendelkezésre. Valamennyi padszisztéma közül a könnyű takaríthatóság, kis porfogófelület és szerkezetbeli egyszerűség miatt a mi viszonyainknak leginkább megfelelőnek mutatkoztak az ú. n. küszöbnélküli padok (schwellenlose Baenke), amelyeknek Németországban ezidőszerint 5 fajtája van használatban és mindegyik más-más gyárnak szabadalma. Ilyenformán biztosítva volt az, hogy ha a hazai gyárak közül egyik-másik le is foglalná valamelyik küszöbnélküli iskolapadrendszert magának, a fővárosnak még mindig módjában legyen a többi épen olyan jó fajta között válogatni. A küszöbnélküli padok készítésére fővárosunkban több eslőrangú bútorgyár és ipartelep berendezkedett, úgy hogy még a nagy padszükséglet fedezése sem ütközött nehézségbe.

A küszöbnélküli padok kétülésesek és 0 distanciásak, azaz az írólap és az ülődeszka széle teljesen egymás fölé, függőleges vonalba esik és a kettő között 0 a distancia. Készülnek ilyen padok † distanciával is, amelyekben kényelmesebb az elhelyezkedés és — distanciával, ahol a tanulók szorosabban ülnek. Mindhárom distanciának vannak előnyei és hátrányai, a mi viszonyaink között higiénikus és pedagógiai szempontból a 0 distancia vált be leginkább, mert a † distanciánál a gyermekek görbén, a — distanciánál pedig kényelmetlenül ülnek.

Az elfogadott padszisztéma alapján iskoláinkhoz és tanulóinkhoz szabva, kidolgoztuk az egyes padnagyságok különböző méreteit, különös tekintettel arra, hogy háromféle, elemi, polgári és felső kereskedelmi iskola berendezéséről és minden osztályban több nagyságú padról van szó. Általában véve 9-féle padnagyságot állapítottunk meg, amelyek közül a legkisebb az 1. számú a 6—7 éves, illetve az elemi I. osztályú, a legnagyobb a 9. számú a 16—18 éves, vagyis felső kereskedelmi III-ik osztályú tanulók számára való. A padok különböző részeinek méreteit a következő táblázatban adjuk:

Gyermekek kora	Használandó pad száma	Pad egész magassága	Ülés-magasság	Távolság a belső lap szélétől az ülésig	Távolság háttámlától a háttámláig	A lap hajlása	Az írólap szélessége	Az ülés szélessége	A lap és ülés hossza	Távolság lábközéptől lábközépig
6— 7 év	1. sz.	59 cm.	31 cm.	24 cm.	64 cm.	4 cm.	35 cm.	29 cm.	110 cm.	80 cm.
7— 8 „	2. „	62 „	34 „	24 „	64 „	4 „	35 „	29 „	110 „	80 „
8—10 „	3. „	65 „	36 „	25 „	64 „	4 „	35 „	29 „	110 „	80 „
9—11 „	4. „	68 „	39 „	25 „	66 „	4 „	38 „	29 „	110 „	80 „
10—12 „	5. „	71 „	41 „	26 „	69 „	4 „	38 „	31 „	115 „	84 „
11—13 „	6. „	74 „	44 „	26 „	69 „	4 „	38 „	31 „	115 „	84 „
12—14 „	7. „	77 „	46 „	27 „	69 „	4 „	38 „	31 „	120 „	88 „
13—16 „	8. „	80 „	47 „	29 „	71 „	4 „	39 „	32 „	120 „	88 „
16—18 „	9. „	83 „	47 „	32 „	71 „	4 „	39 „	32 „	120 „	88 „

www.terc.hu www.terc.hu www.terc.hu

A különböző nagyságú padokból rendesen két vagy háromféle kerül egy terembe, az elhelyezés pedig két módon történik. Vagy a legelső sorokba tesszük a legkisebb és a leghátsókba a legnagyobb padokat, vagy oszloponként teszünk más-más padnagyságokat, úgyhogy például az ablakhoz legközelebb eső padoszlop a legkisebb, a középső valamivel nagyobb és az ajtó felől eső a legnagyobb padokat tartalmazza. Az első rendszernél mindig a legkisebb termetű gyermekek kerülnek legelőre, míg a másodiknál a rövidlátó nagyobb gyermekeket is lehet első padokba helyezni.

A soronként való padnövekedésnél a következő a beosztás:

Az I. elemi osztályban az első padsorok (az összes padok fele) 1. számú, a középső padsorok (az összes padok $^1/_4$-de) 2. számú, a hátsó padsorok (az összes padok $^1/_4$-de) 3. számú.

A II-ik, III-ik, IV-ik, V-ik és VI-ik elemi osztálynál a 2., 3., 4., 5. és 6-ik számú padok a legkisebbek, a beosztás az I-ső osztályéhoz hasolóan történik.

A polgári iskoláknál az I-ső osztály legkisebb padja az 5-ös, a II-iké a 6-os, a III-iké a 7-es, a IV-iké a 8-as. A beosztás egyébként az elemihez hasonló.

Az oszloponként elhelyezett padberendezésnél 1—1 oszlopba csupa egyforma nagyságú padot helyeznek úgy, hogy például az I-ső osztályba az 1-es számú pad két oszlopba, a 2-es számú pad pedig a harmadik oszlopba kerül és így tovább a többi osztályokban, szükség szerint két- vagy háromméretű paddal, illetve padoszloppal.

Bútorok. A tantermekben elhelyezést nyer a nagyméretű *falitábla*, egymás mögött két vagy három, váltogatva lehúzható táblalappal, a *tanítói asztal* (katedra) és a *tanteremszekrény*. A szekrény rendesen két külön záródó szárnnyal bír, az egyik oldalon a tanulók, a másikon a tanító iskolaszerei számára. Újabban egyes osztályokban különleges tanfolyamok is vannak, amelyek számára szükség esetén újabb szekrényeket helyeznek be.

A *ruhafogasok* a folyosókon vannak elhelyezve és a legnagyobbrészt egyszerű, deszkára alkalmazott fogaskarokból állanak. Újabban bezárható és amellett szellőző, drótrácsos ruhatári szekrényeket is használunk, amelyek azonban még kipróbálás alatt állanak.

A tantestületi és egyéb helyiségeknek berendezése a különleges szükséglethez van szabva, amely iskolanemenként, sőt egyes iskolánként is erősen változó. Hogy a bútorberendezések egyhangúságát elkerüljük, az egyes iskolák bútorait más-más bútortervező iparművésszel rajzoltattuk meg.

Barakkiskolák. Az iskolaépítőprogramm keretében az állandó jellegű, többemeletes iskolákon kívül egyes hirtelen fejlődő vidékek iskolaszükségletének gyors kielégítésére ideiglenes jellegű, szállítható rendszerű, ú. n. barakkiskolákat is létesítettünk. Ezek az épületek csupán a legszükségesebb helyiségeket tartalmazzák, mert csak a végleges iskola megépültéig maradnak helyükön és ennek folytán meglehetősen kevés költséggel épültek. Általában véve a tantermek átlagos költsége a barakkiskoláknál a végleges iskolákénak *felét teszi.* Ennek oka az olcsó kiállításon kívül a kevés adminisztratív és egyébb mellékhelyiség. Barakkiskolákat az építőprogramm keretében meglehetősen nagy számmal építettünk a következő helyeken:

Árkay Aladár.

Barakkiskolák.

Iskola	Terem	Óvoda
I. Budafoki-út	4	—
I. Budafoki-út	2	—
I. Kelenföldi	4	—
I. Iskola-téri	4	—
I. Hengermalom-utca	—	1
III. Körte-utca	16	—
III. Miklós-tér	6	—
VI. Palotai-út	16	—
VIII. Tisza-Kálmán-tér	—	1
IX. Tűzoltó-utca	12	1
IX. Haller-utca	24	—
IX. Telepy-utca	—	1
X. Simor-utca	12	1
X. Százados-út	8	—
X. Pongrác-utca	8	—
X. Szapáry-utca	9	—
X. Kada-utca	8	—
X. Kápolna-tér	8	—
X. Ceglédi-út	3	—

*

A három ciklusban 31,359.843 korona költséggel végrehajtott iskolaépítkezések csak a mult hiányait pótolták. Az iskolákat sikerült az egyes vidékek szükségletéhez arányosítani és elérni azt, hogy a jelenlegi tanulólétszám megfelelő elhelyezést találjon. Távolról sem vagyunk azonban ott, hogy a főváros fejlődésére való tekintettel előre dolgoztunk volna, mint azt kiváltképen Németország városaiban látjuk, ahol a fejlődő vidéknek első épülete az iskola. Az oktatásügy emelkedése és az állandóan szaporodó különleges tanfolyamok új és új helyiségszükségletet jelentenek. Azonfelül a főváros régi iskolái között sok van, mely elavultsága következtében, több pedig azért nem felel meg céljának, mert a köréje épült magas házak minden levegőtől és világosságtól megfosztották. Ezeknek a pótlásáról is gondoskodni kell. Mindez a legközelebbi jövő feladata. A teendőknek arányairól tájékozást nyujt az a tény, hogy a következő 4—5 évre már megállapított és teljeséggel elhalaszthatatlan iskolaépítkezések előirányzata majdnem 30 millió korona újabb költséget kíván. Csupán ennek végrehajtása után mondhatjuk azt, hogy községi iskoláink mennyiség és minőség dolgában megfelelnek a valóságos szükségletnek és a mai igényeknek.

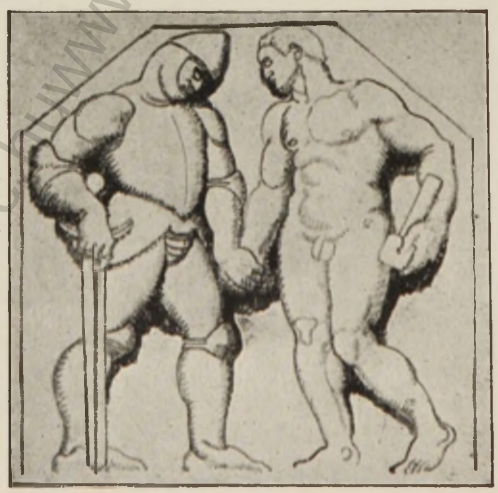

BECK FÜLÖP:
VÁZLAT A SZENTENDREI-ÚTI ISKOLA RELIEFJÉBE

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

RERRICH BÉLA

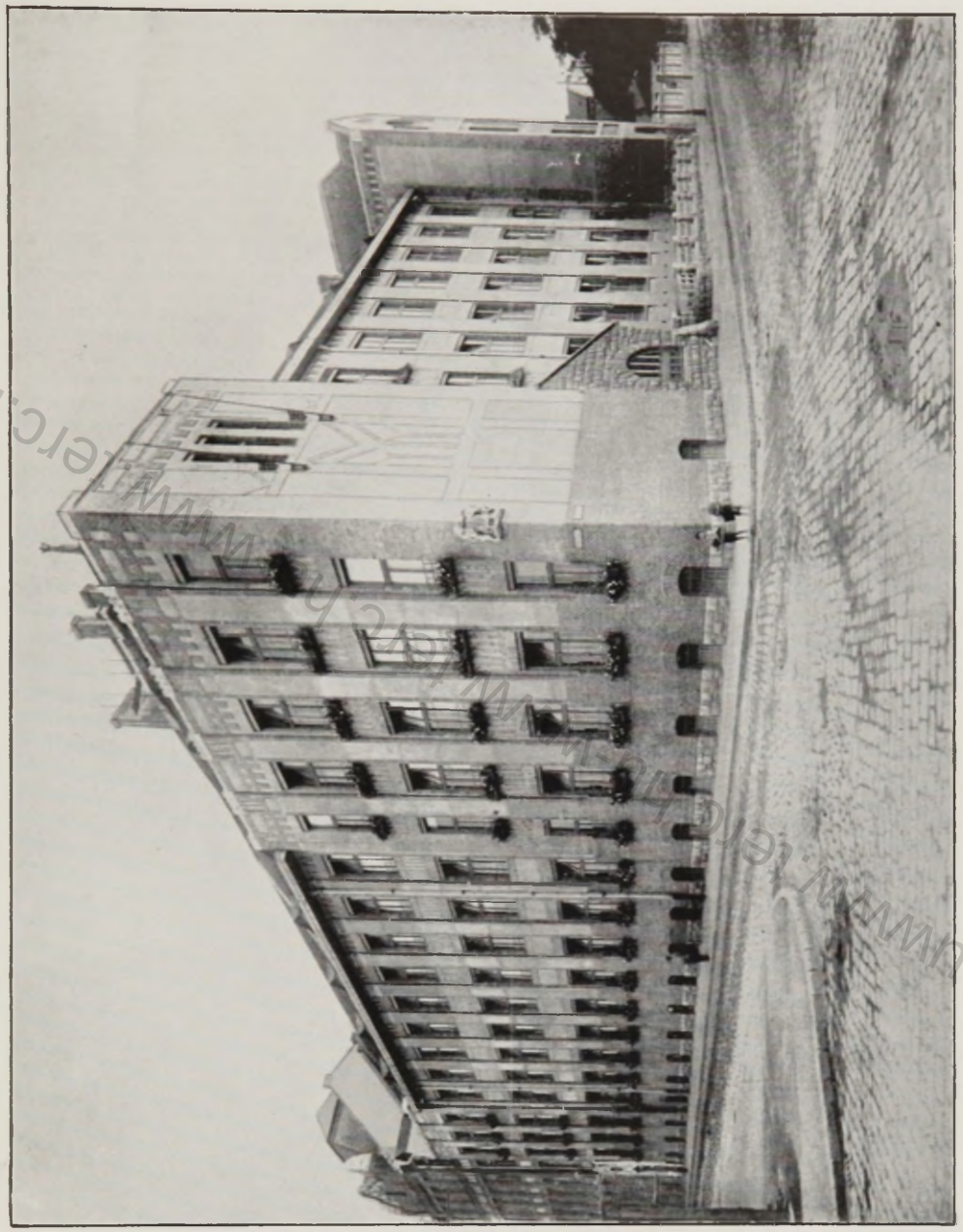

A GÖMB-UTCAI POLGÁRI ISKOLA

mu-www.terc.hu www.terc.hu www.terc.hu www.terc.hu

BALÁZS ERNŐ

A LEHEL-UTCAI ELEMI ISKOLA

www.tere.hu

SZABÓ GYULA

A HALOM-UTCAI ELEMI ÉS POLGÁRI LEÁNYISKOLA

BARCZA ELEK

A HUNGÁRIA-ÚTI ELEMI ISKOLA

www.terc.hu

KAUSER JÓZSEF

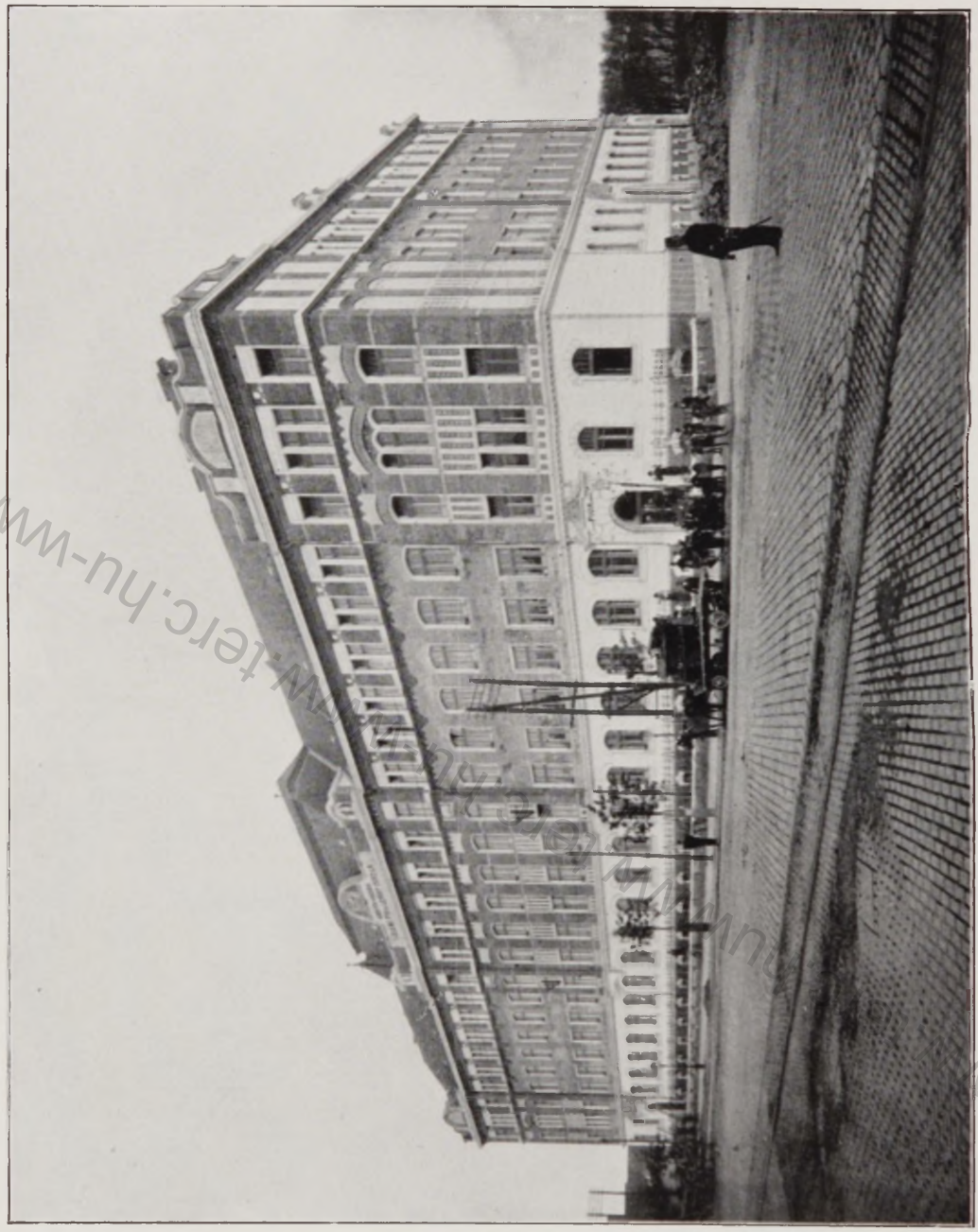

A VÁCI-ÚTI ELEMI ISKOLA

www.terc.hu

FRITZ OSZKÁR

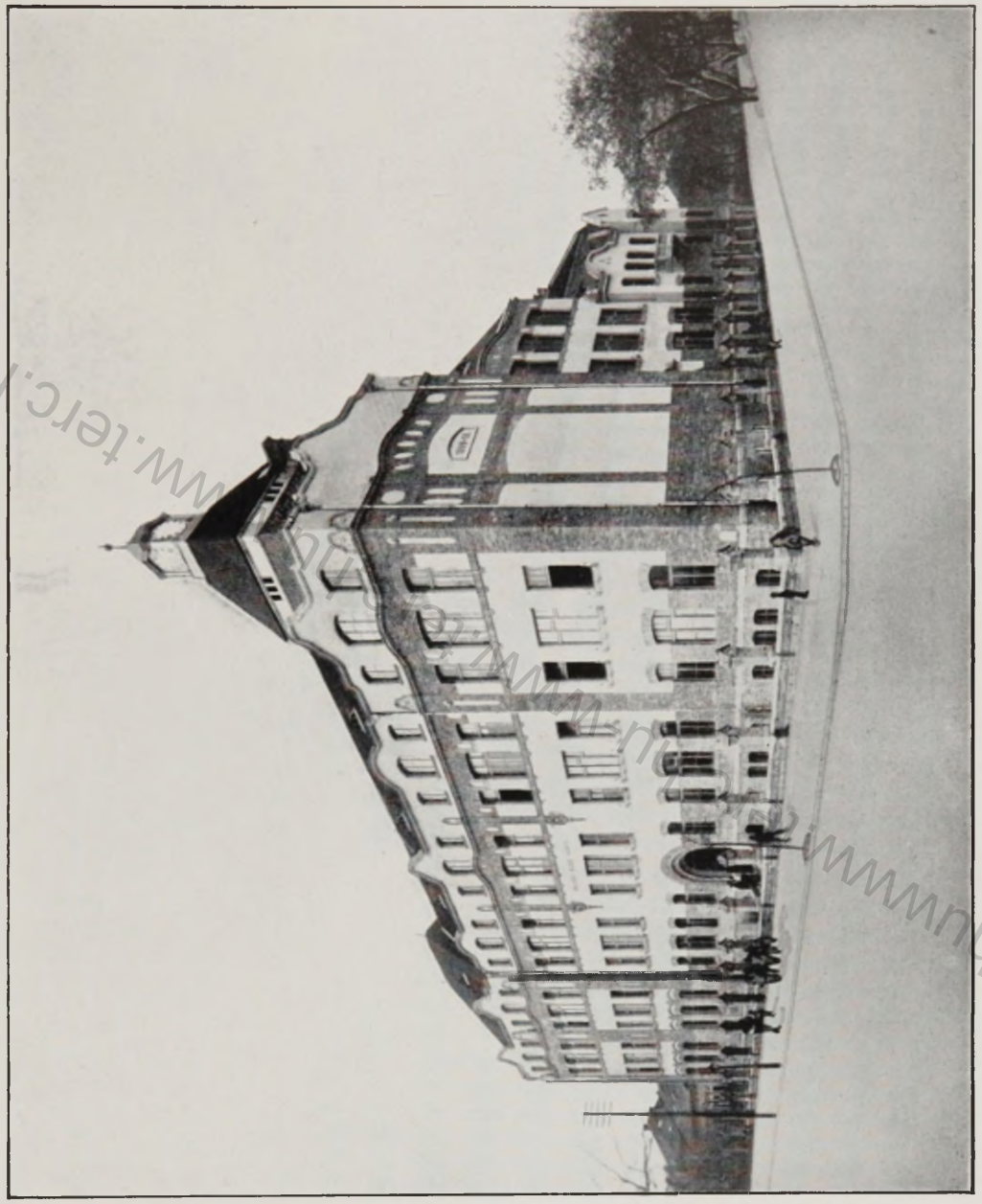

A TELEP-UTCAI ELEMI ISKOLA ÉS ÓVODA

http://www.terc.hu

TSCHEUKE HERMANN

A MESTER-UTCAI BÉRHÁZ

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

JÓNÁS DÁVID ÉS ZSIGMOND

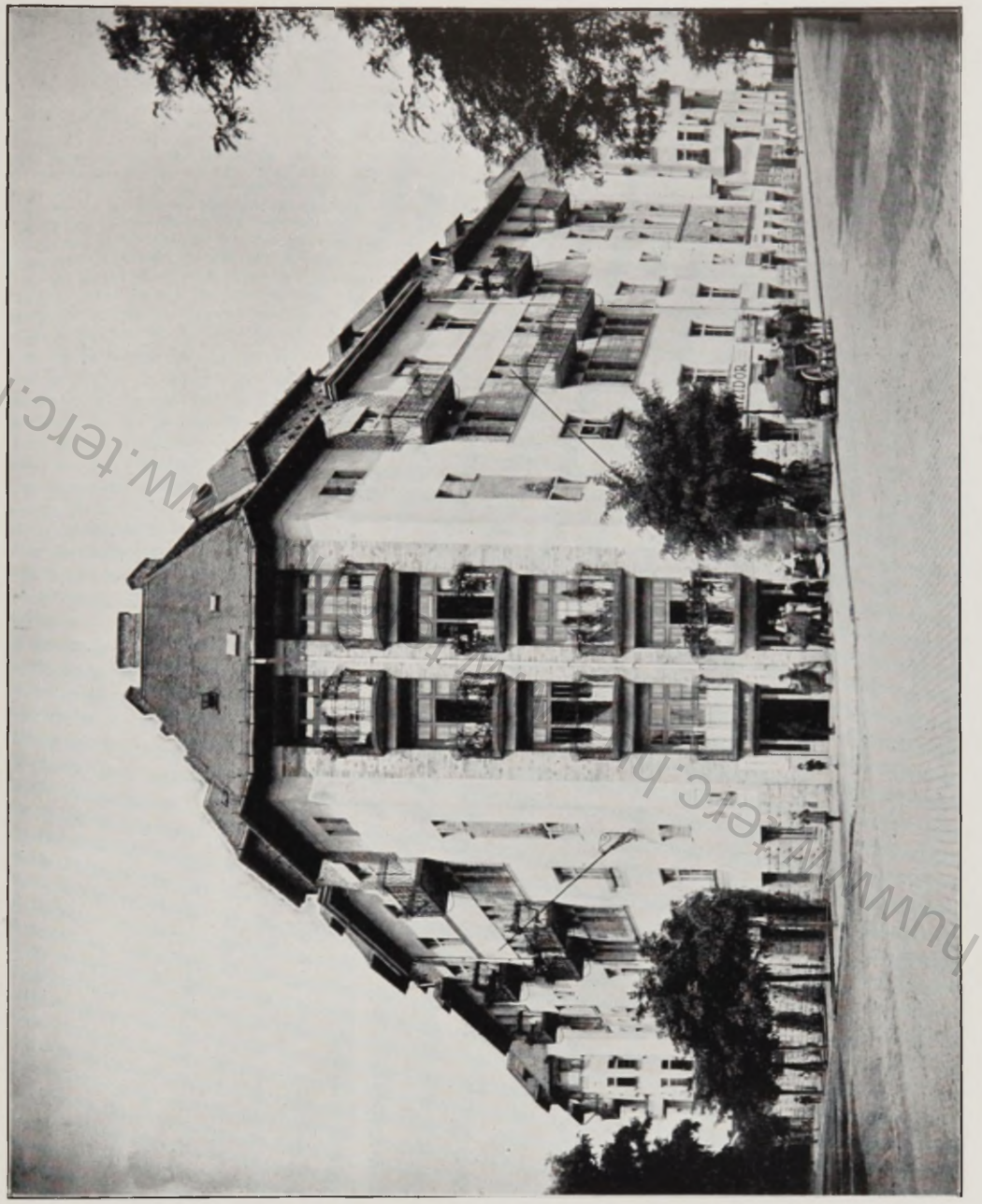

A JÁSZBERÉNYI-ÚTI BÉRHÁZ

u-www.terc.hu

STERK IZIDOR

A VÁCZI-ÚTI BÉRHÁZ

RIVA JÓZSEF

A FRANGEPÁN-UTCAI BÉRHÁZ

www.terc.hu

SPIEGEL FRIGYES ÉS MÁRKUS GÉZA

SIMOR-UTCAI BÉRHÁZ KERTI HOMLOKZATTAL

POLLÁK MANÓ

LOMB-UTCAI BÉRHÁZ

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

SPIEGEL FRIGYES
ÉS MÁRKUS GÉZA

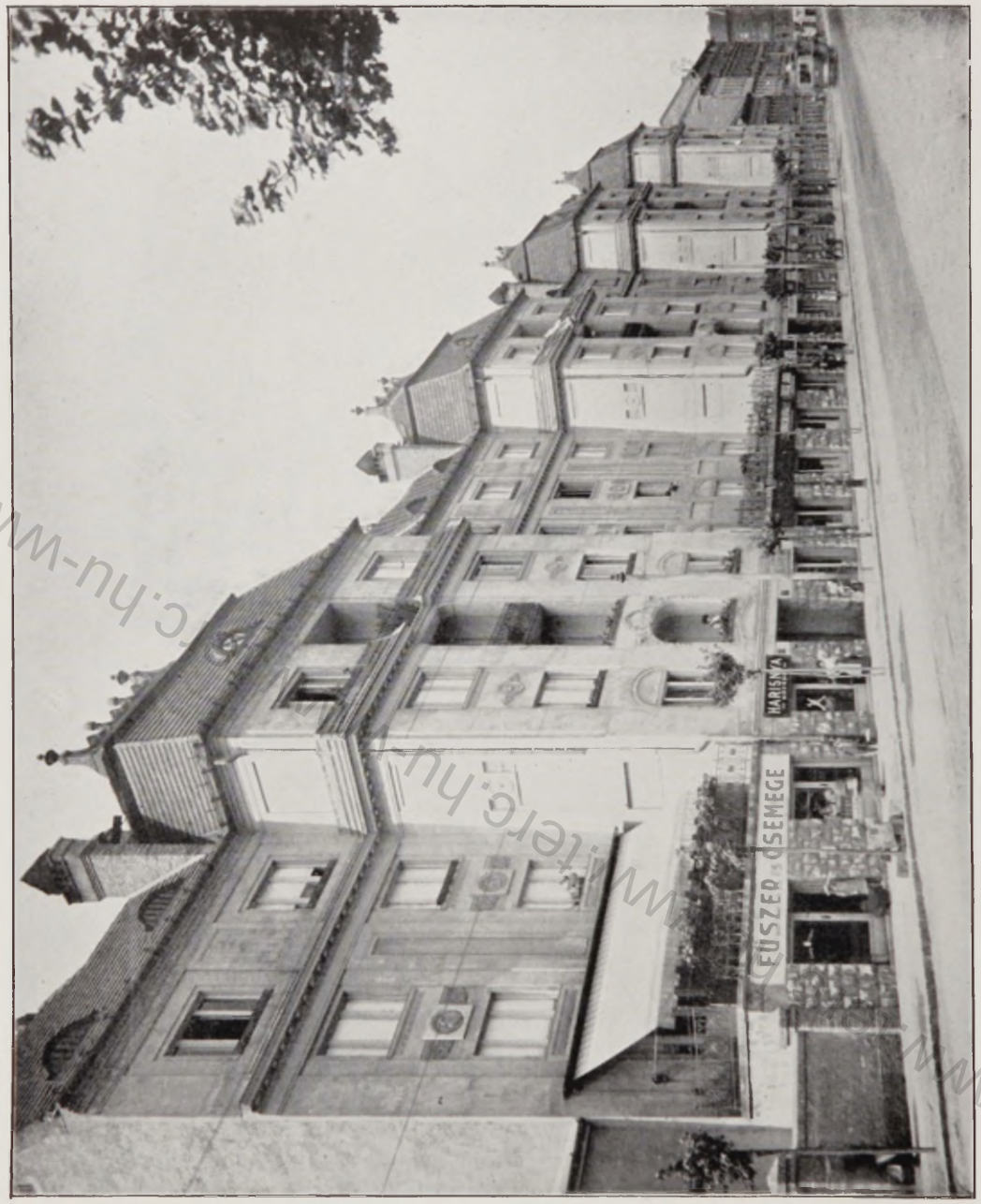

A SIMOR-UTCAI BÉRHÁZ

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

SZOLLOSSY AURÉL ÉS KAUSER ANDOR

A MÁRVÁNY-UTCAI ELEMI ISKOLA

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

HORVÁTH GÉZA

A MÁRVÁNY-UTCAI ISKOLA SZOBORMŰ

www.terc.hu

FÜREDI RICHÁRD

SZOBORMŰVEK A MIKLÓS-TÉRI ISKOLÁBAN

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

DUDICS ANDOR

VÁZLATOK A MÁRVÁNY-UTCAI ISKOLA FRESKÓJÁHOZ (GYÖNGYVIRÁG PALKÓ)

www.terc.hu

DUDITS ANDOR

VÁZLATOK A MÁRVÁNY-UTCAI ISKOLA FRESKÓJÁHOZ (GYÖNGYVIRÁG PALKÓ)

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

REISCHL GUSZTÁV

A KERTÉSZ-UTCAI POLGÁRI FIÚISKOLA

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

RAICHL KÁLMÁN

A KISZELLI-ÚTI ELEMI ISKOLA

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

MÁRFFY ÖDÖN

TANULMÁNYI VÁZLATOK A KISCZELLI-ÚTI ISKOLA FRESKÓJÁHOZ

www.terc.hu

MÁRFFY ÖDÖN

www.mtmt.hu

GYÖRGYI DÉNES
ÉS KOÓS KÁROLY

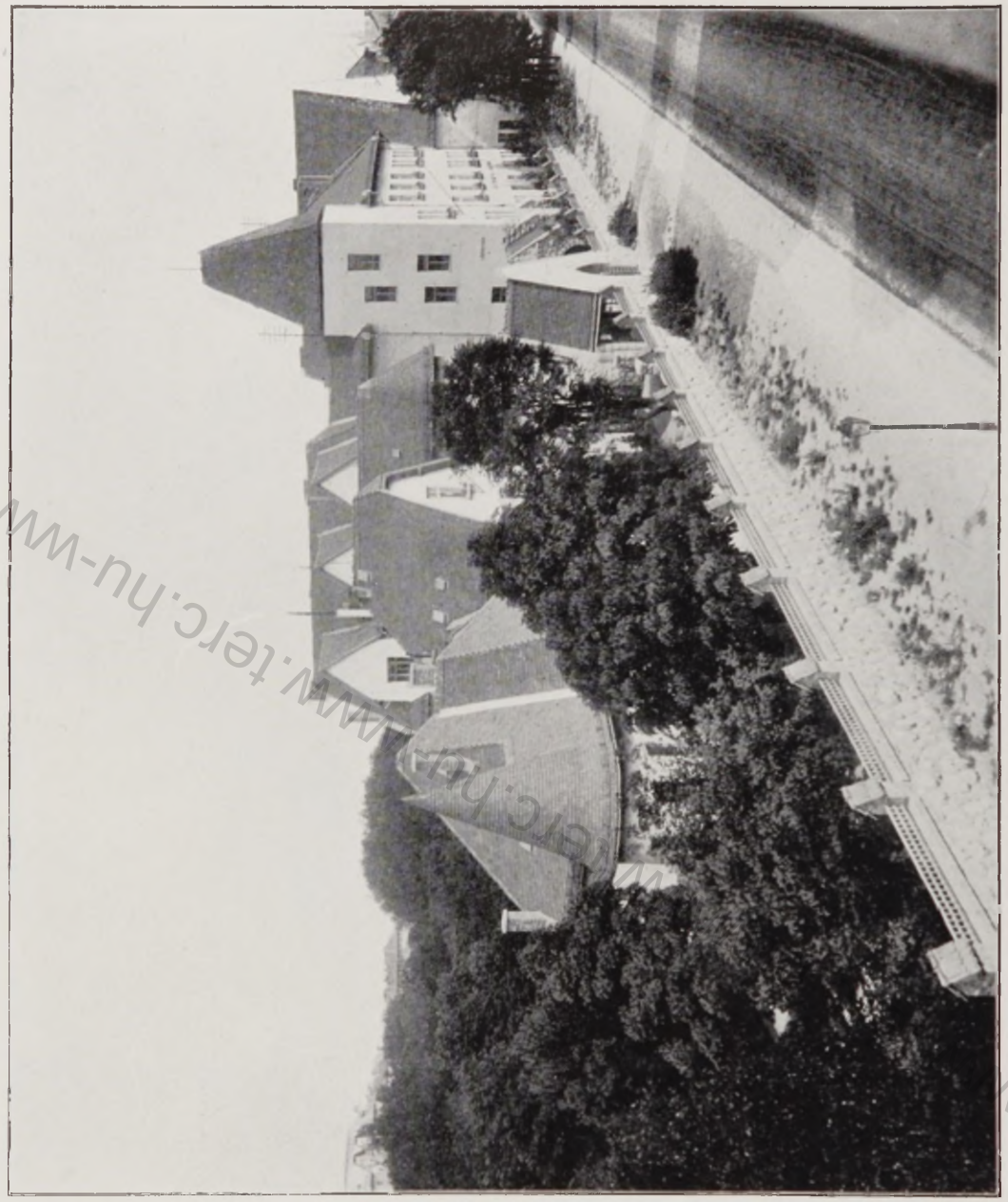

A VÁROSMAJOR-UTCAI ELEMI ISKOLA ÉS ÓVODA

www.terc.hu

GYÖRGYI DÉNES
ÉS KOÓS KÁROLY

A VÁROSMAJOR-UTCAI ISKOLA

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

GYÖRGYI DÉNES
ÉS KOÓS KAROLY

A VÁROSMAJOR-UTCAI ISKOLA

www.terc.hu

SIDLÓ FERENC

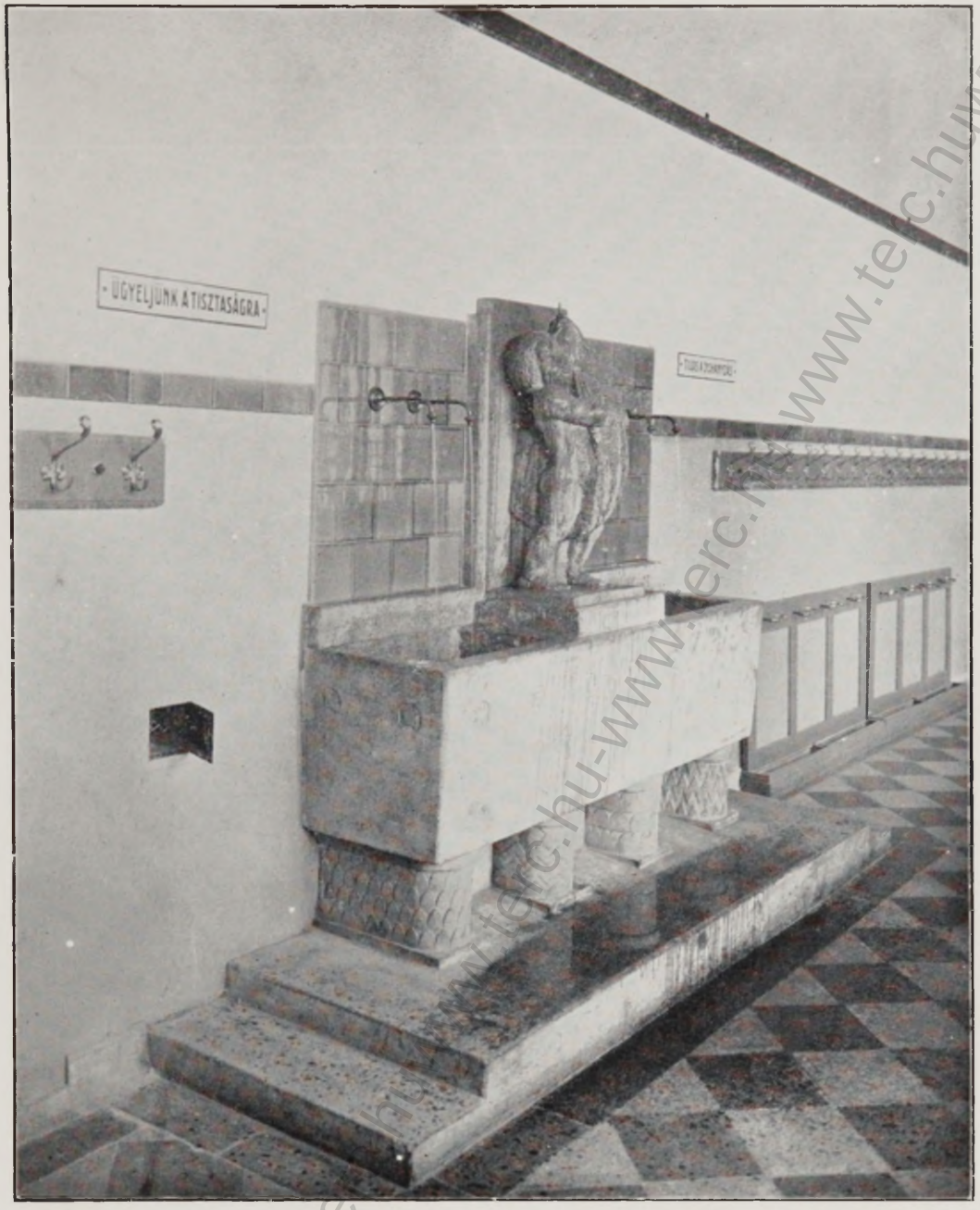

DÍSZKÚT A VÁROSMAJOR-UTCAI ISKOLÁBAN

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

GYÖRGYI DÉNES
ÉS KOÓS KÁROLY

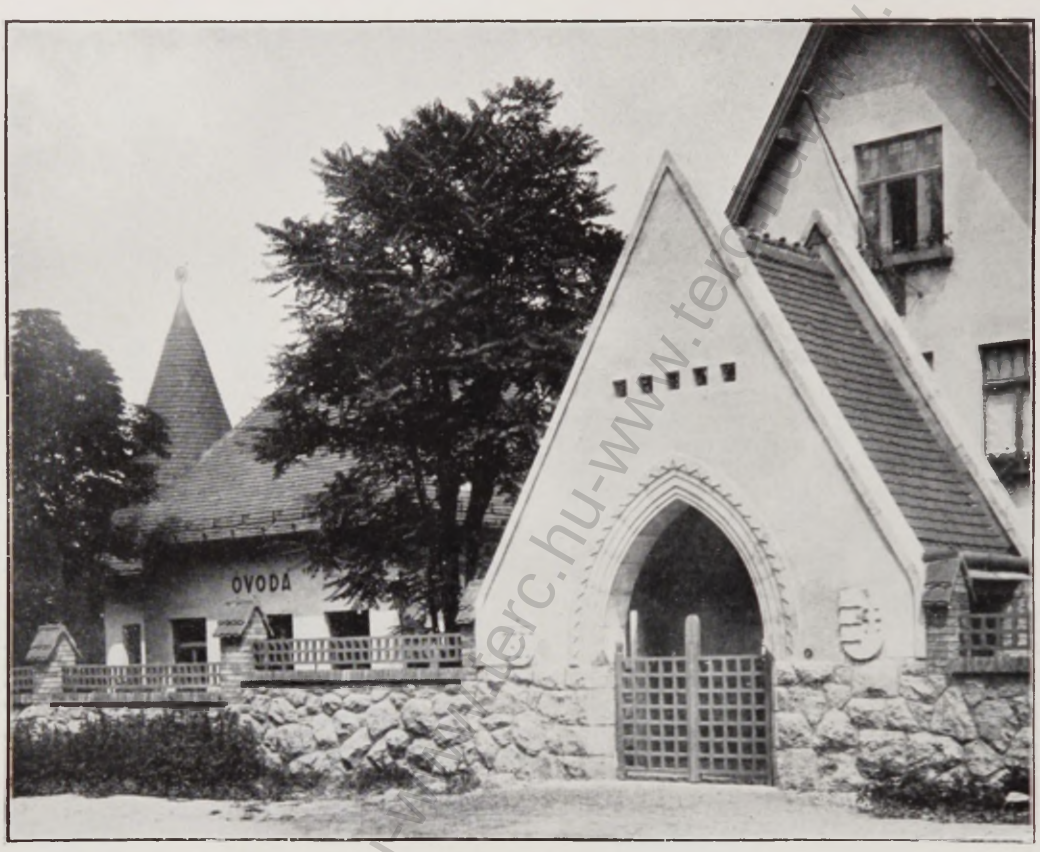

A VÁROSMAJOR-UTCAI ISKOLA

SIDLÓ FERENC

OROMKITÖLTÉS A VÁROSMAJOR-UTCAI ISKOLÁNÁL

www.terc.hu-www.terc.hu

GYÖRGYI DÉNES ÉS KOÓS KÁROLY

VÁROSMAJOR-UTCAI ISKOLA

GYALUS LÁSZLÓ

A SZÁZADOS-UTCAI ELEMI ISKOLA

www.terc.hu

NAGY SÁNDOR

FRESKÓ A SZÁZADOS-UTCAI ISKOLÁBAN

„ELHŰLNÉTEK, LÁTVA RETTENETES PAJZSÁT,
ÉS KIT A CSIZMÁJÁN VISELT, SARKANTYÚJÁT"

www.terc.hu-www.terc.hu

NAGY SÁNDOR

FRESKÓ A SZÁZADOS-UTCAI ISKOLÁBAN

„MÉSZÁROSLEGÉNYEK MERRE LÁTTAK, SZÉLYEL MENEKÜLTEK EGY-EGY HURKOLÓ KÖTÉLLEL"

www.terc.hu-www.terc.hu

almási BALOGH LÓRÁND

A MÁRIA-TERÉZIA-TÉRI ELEMI ISKOLA ÉS ÓVODA

www.tera.hu-www.tera.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

almási BALOGH LÓRÁND

MÁRIA-TERÉZIA-TÉRI ISKOLA

JÁTSZÓ-SZÍN AZ ÓVODÁHOZ

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

SÁNDOR BÉLA

FALIFESTMÉNYEK A MÁRIA-TERÉZIA-TÉRI ISKOLÁNÁL

www.tere.hu-www.tere.hu-www.tere.hu

SÁNDOR BÉLA

FALIFESTMÉNYEK A MÁRIA-TERÉZIA-TÉRI ISKOLÁNÁL

www.terc.hu

almási BALOGH LORÁND

ÓVODA-UDVAR

MÁRIA-TERÉZIA-TÉRI ISKOLA JÁTSZÓTÉR A TETŐTERRÁSZON

www.terc.hu

SÁNDOR BÉLA

FALIFESTMÉNYEK A MÁRIA-TERÉZIA-TÉRI ISKOLÁHOZ

u-www.terc.hu

SCHULEK JANOS

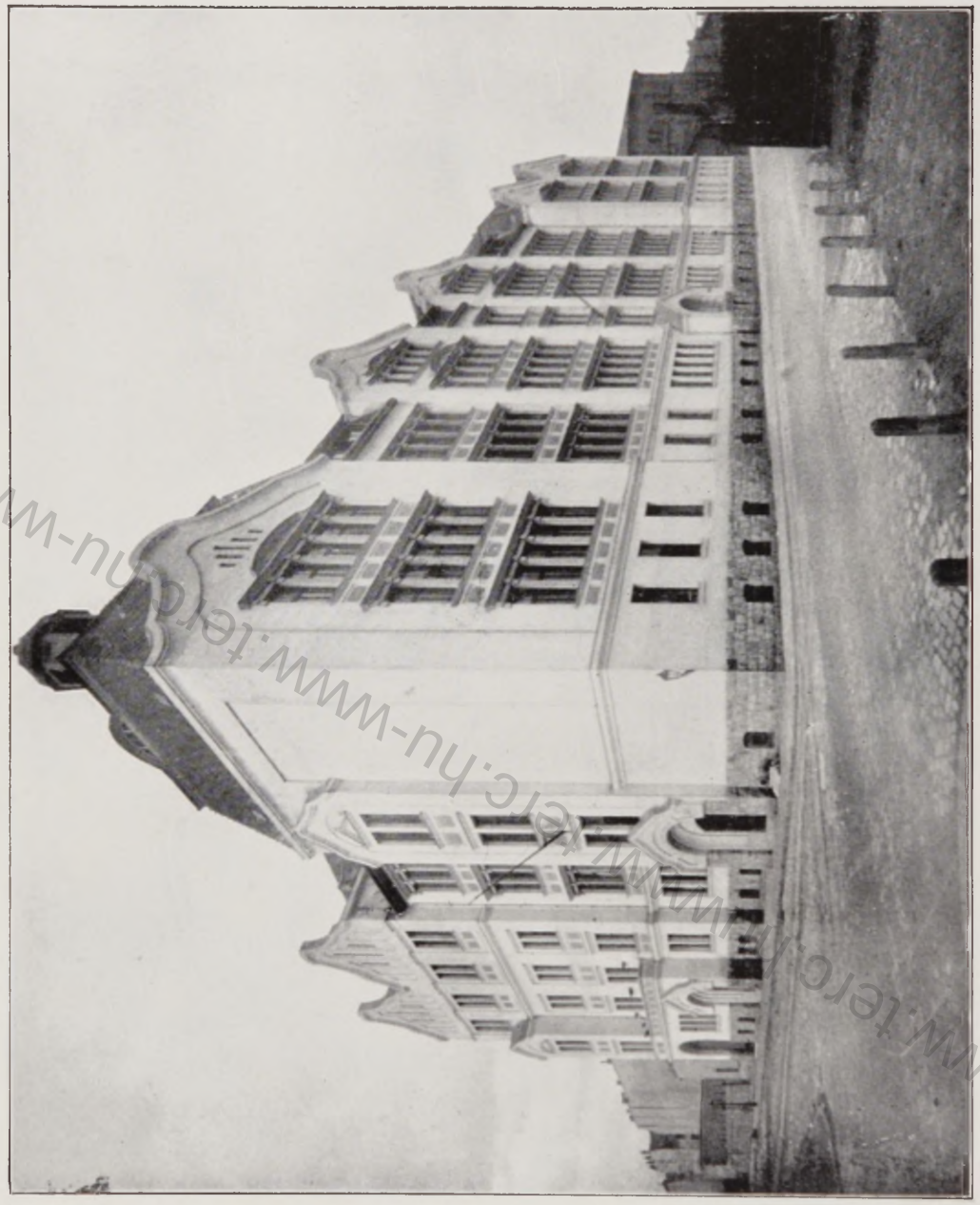

A PANNONIA-UTCAI ELEMI ISKOLA

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

BAUMHORN LIPÓT

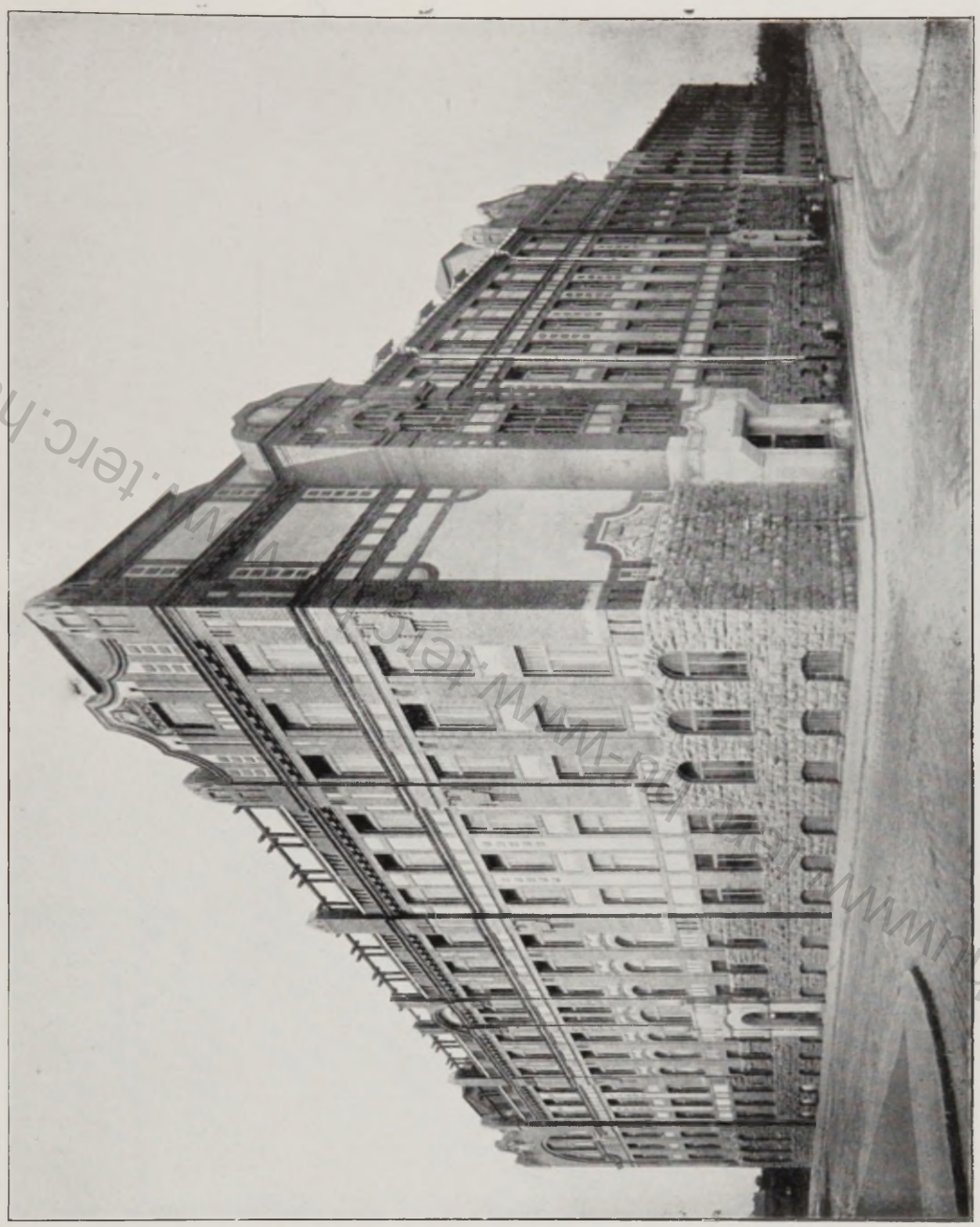

A CSATA-UTCAI ELEMI ISKOLA

www.terc.hu

SCHULEK JÁNOS

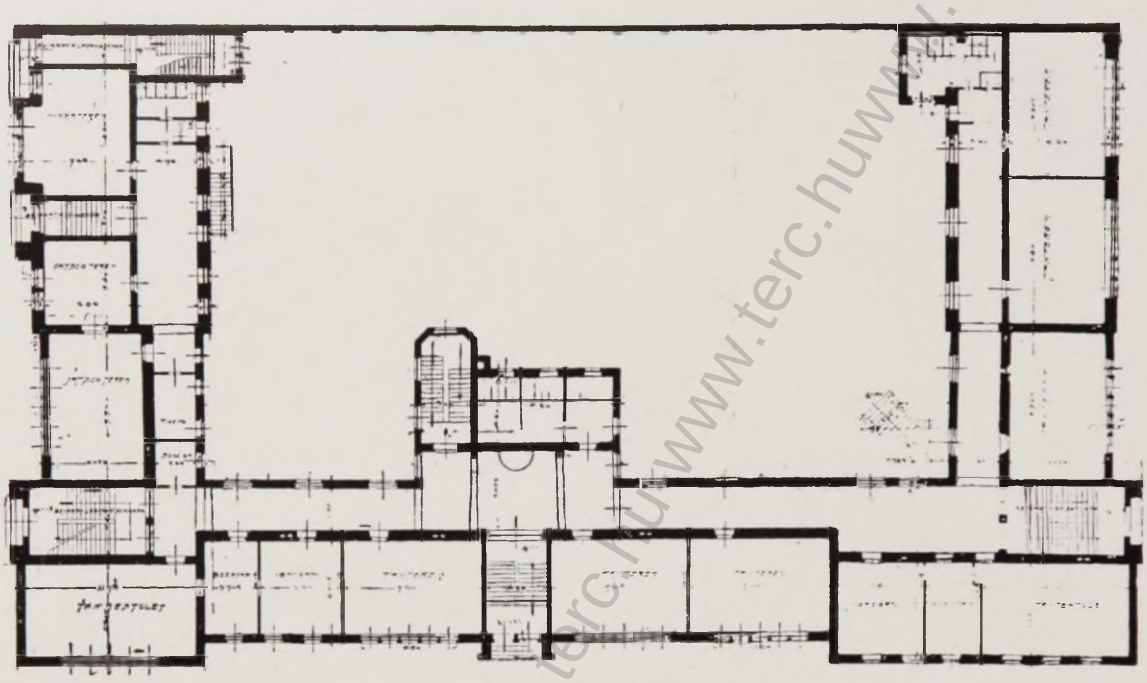

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ

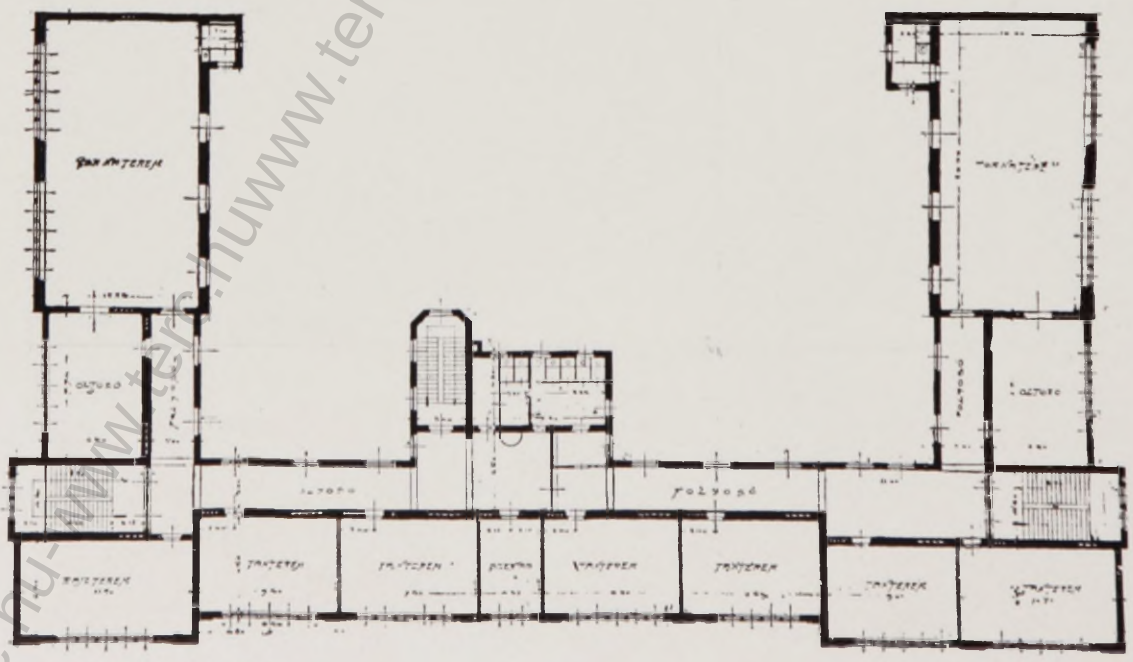

A PANNONIA-UTCAI ISKOLA I. EM. ALAPRAJZ

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

FARAGÓ GÉZA

FRESKÓVÁZLAT A CSATA-UTCAI ISKOLÁBAN

www.terc.hu

FARAGÓ GÉZA

GENOVÉVA

JULISKA ÍS A FARKAS

VÁZLATOK A CSATA-UTCAI ISKOLA FRESKÓJÁHOZ

www.terc.hu

FARAGÓ GÉZA

VÁZLAT A CSATA-UTCAI ISKOLA FRESKÓJÁHOZ

http://www.terc.hu

LÖLLBACH KÁLMÁN

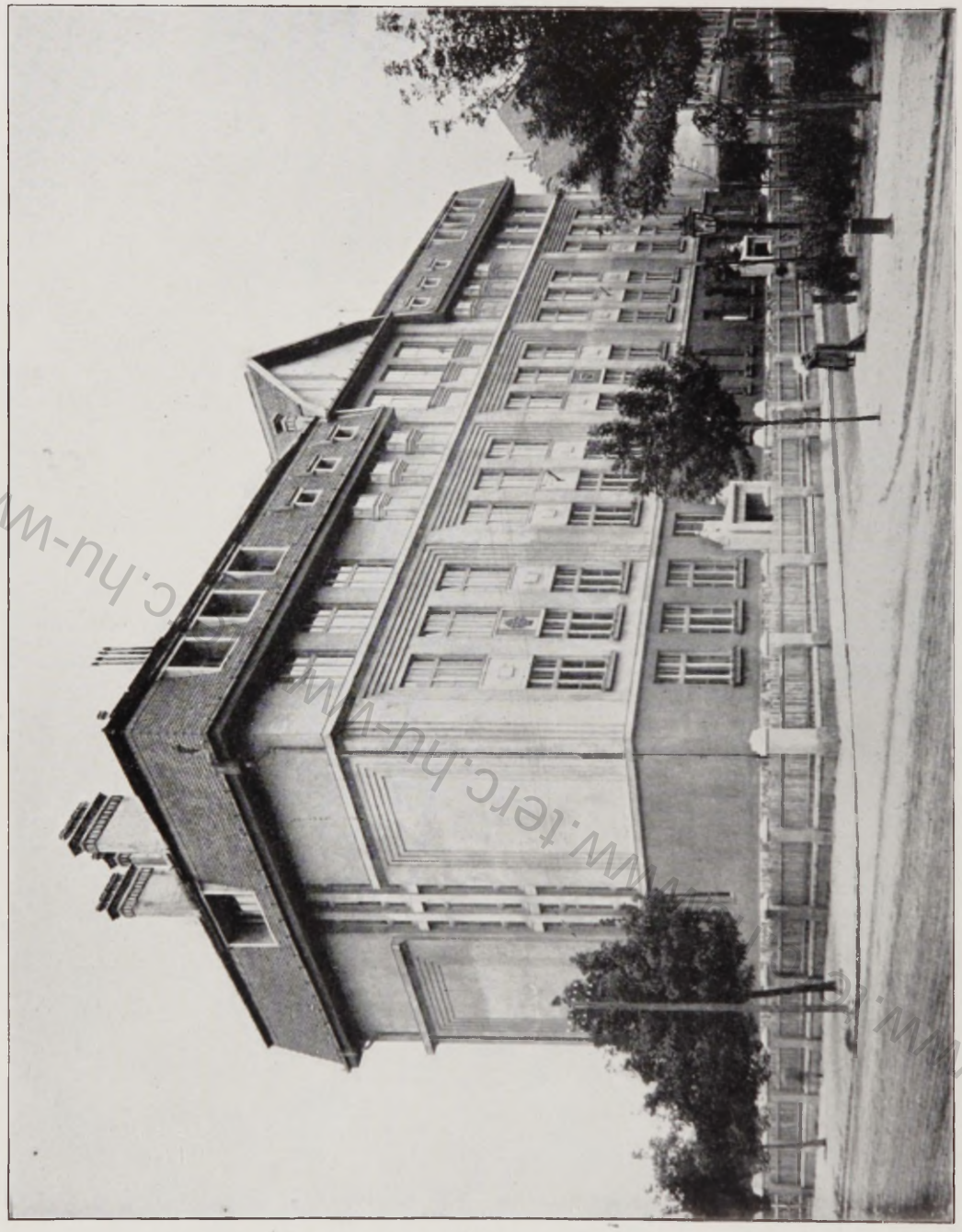

A GYÁLI-ÚTI ELEMI ISKOLA ÉS ÓVODA

www.terc.hu

LÖLLBACH KÁLMÁN

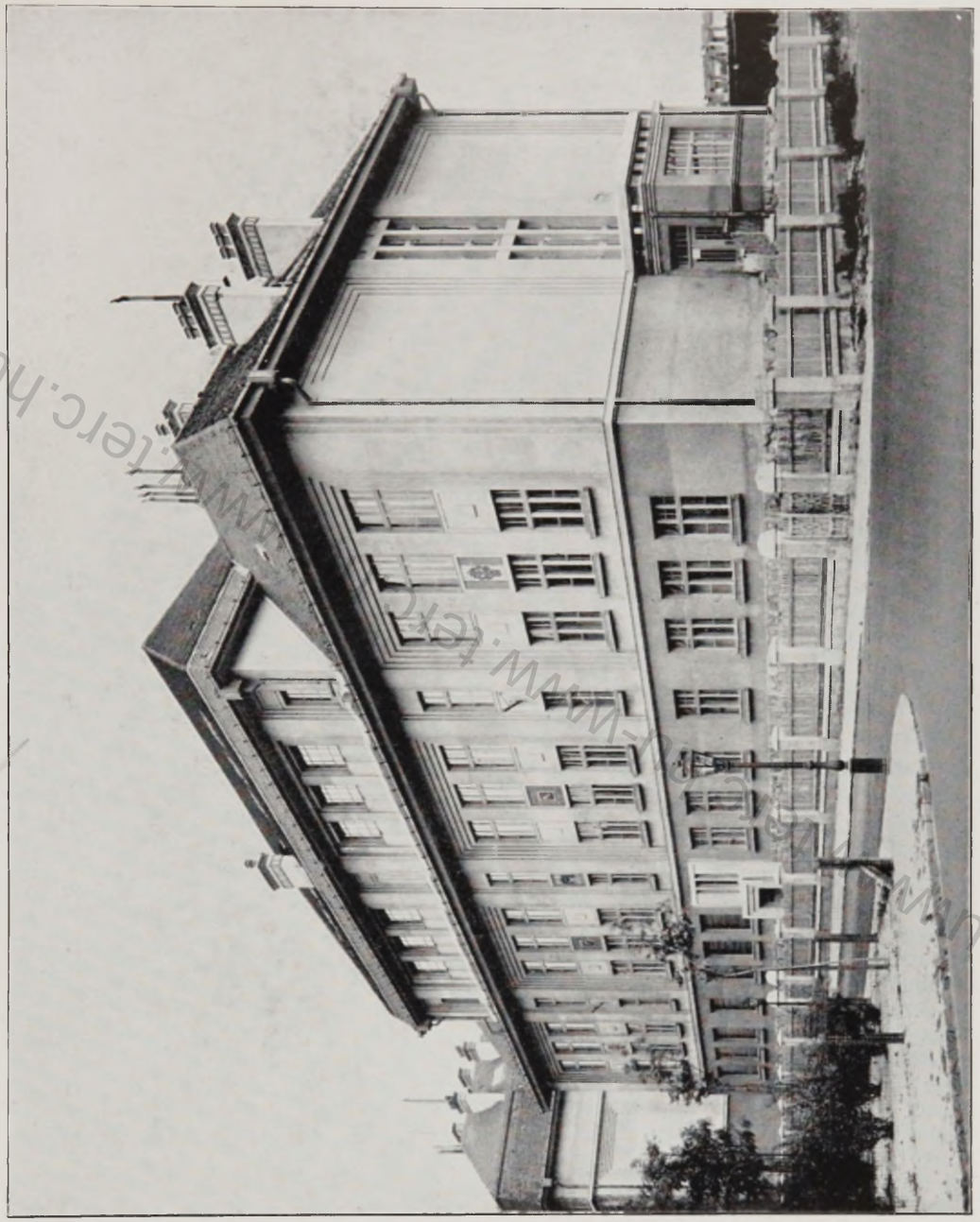

A GYÁLI-ÚTI ELEMI ISKOLA ÉS ÓVODA

www.terc.hu

LÖLLBACH KÁLMÁN

A GYÁLI-ÚTI ISKOLA

AZ ÓVODA JÁTSZÓTERE

www.terc.hu

SEBESTYÉN ARTHUR

AZ EGRESSY-ÚTI ELEMI ISKOLA HOMLOKZATRÉSZLET

www.terc.hu

SEBESTYEN ARTHUR

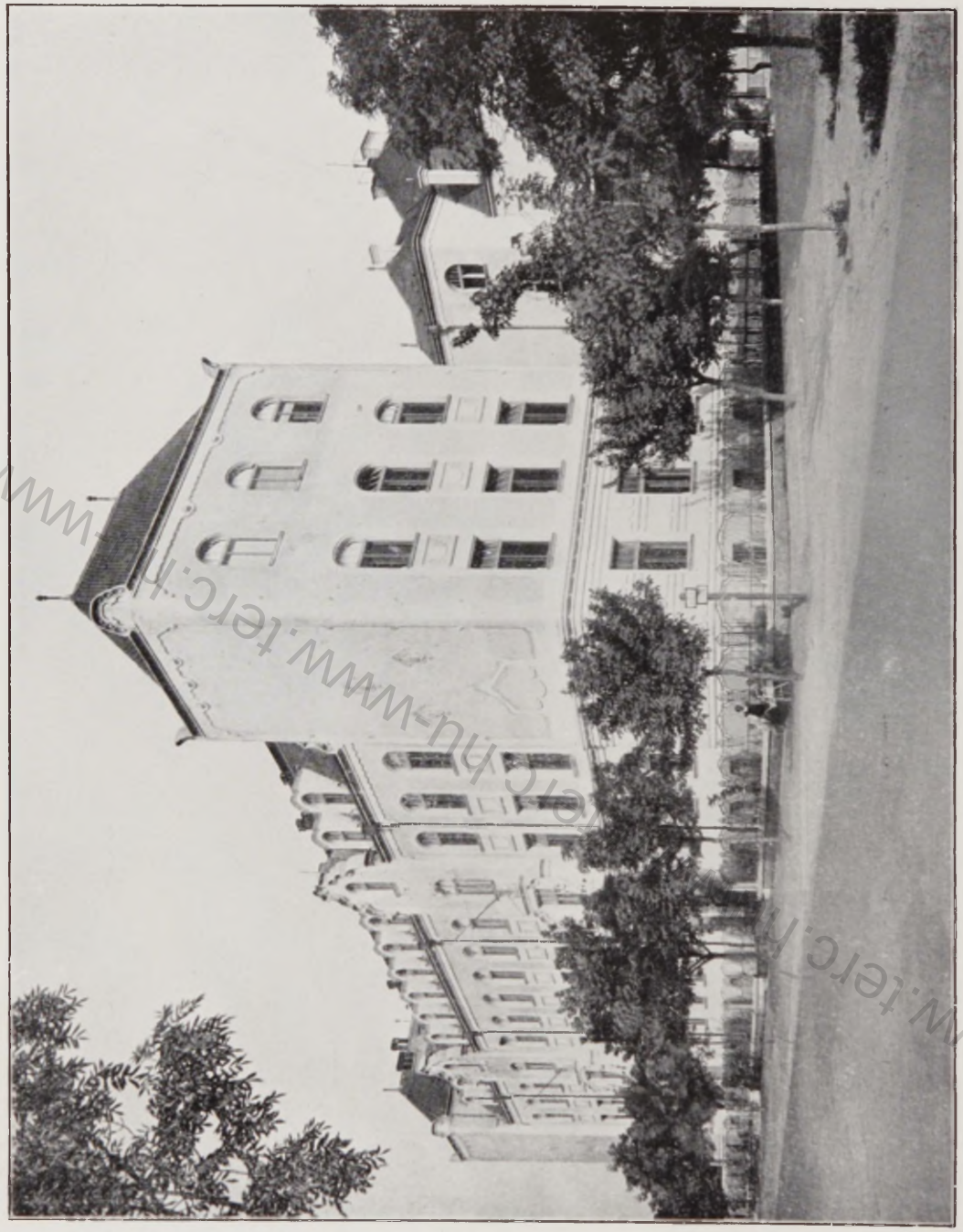

AZ EGRESSY-ÚTI ELEMI ISKOLA

www.terc.hu

SÁNDY GYULA
ÉS ORBÁN FERENC

A FEHÉRVÁRI-ÚTI ELEMI ISKOLA

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

SEBESTYÉN ARTHUR

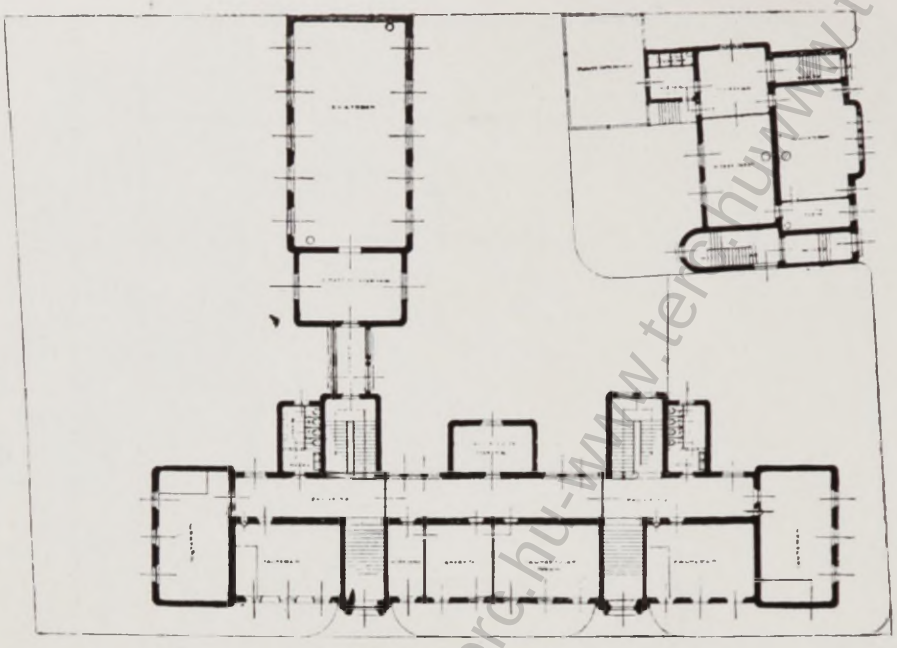

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ

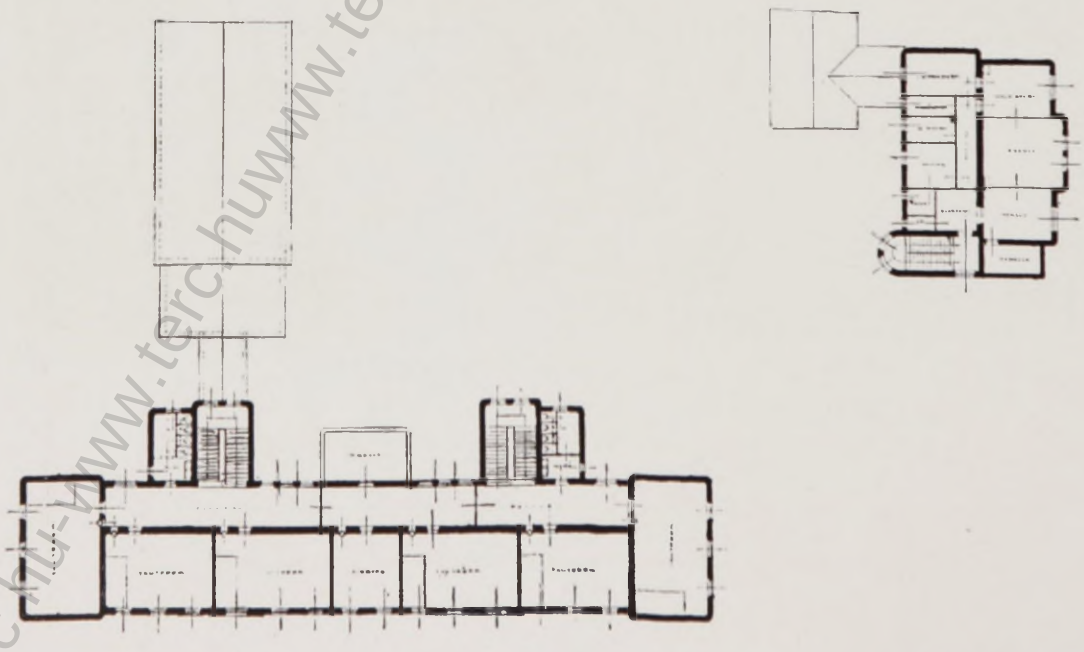

AZ EGRESSY-ÚTI ISKOLA

I. EM. ALAPRAJZ

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

SÁNDY GYULA
ÉS ORBÁN FERENC

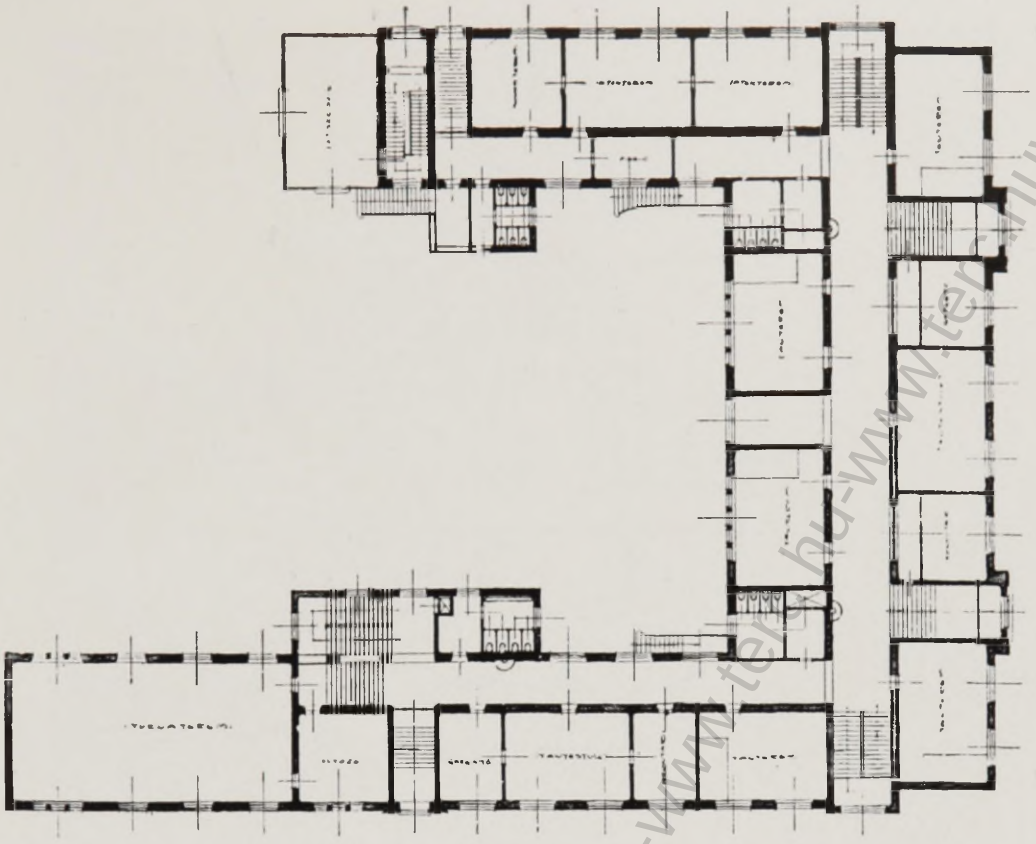

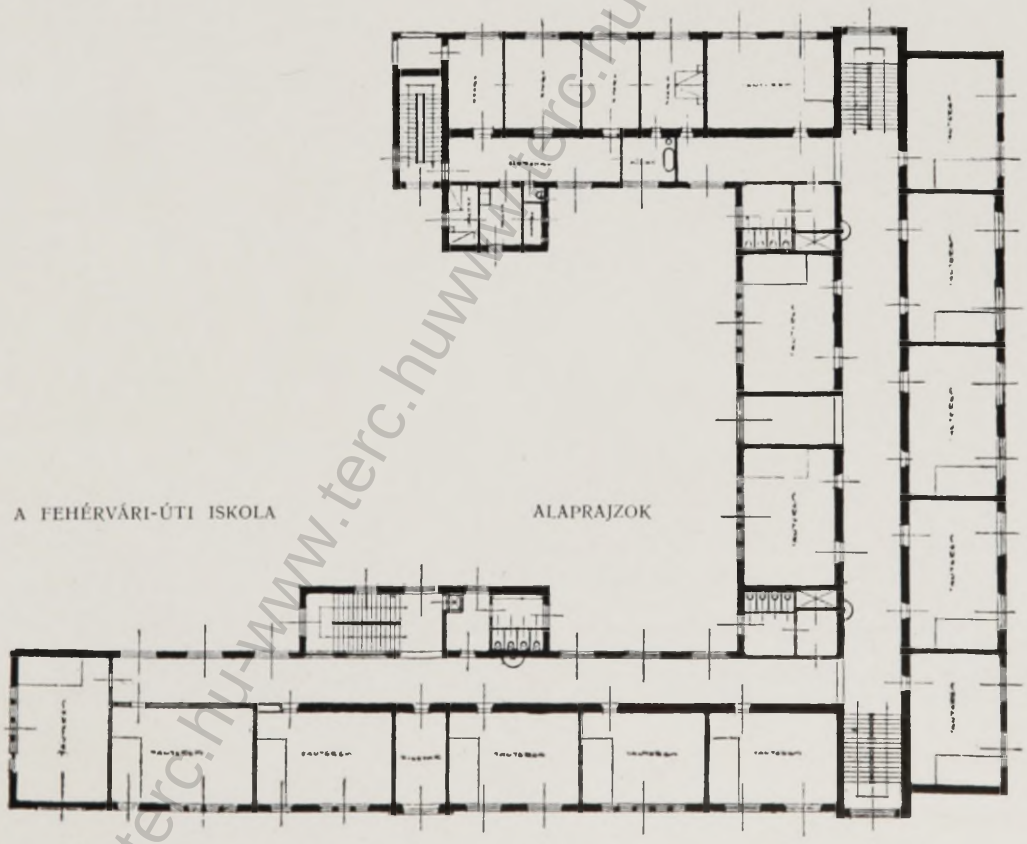

A FEHÉRVÁRI-ÚTI ISKOLA ALAPRAJZOK

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

JUHÁSZ ÁRPÁD

FRESKÓ A FEHÉRVÁRI-ÚTI ISKOLÁBAN

www.terc.hu

JUHÁSZ ÁRPÁD

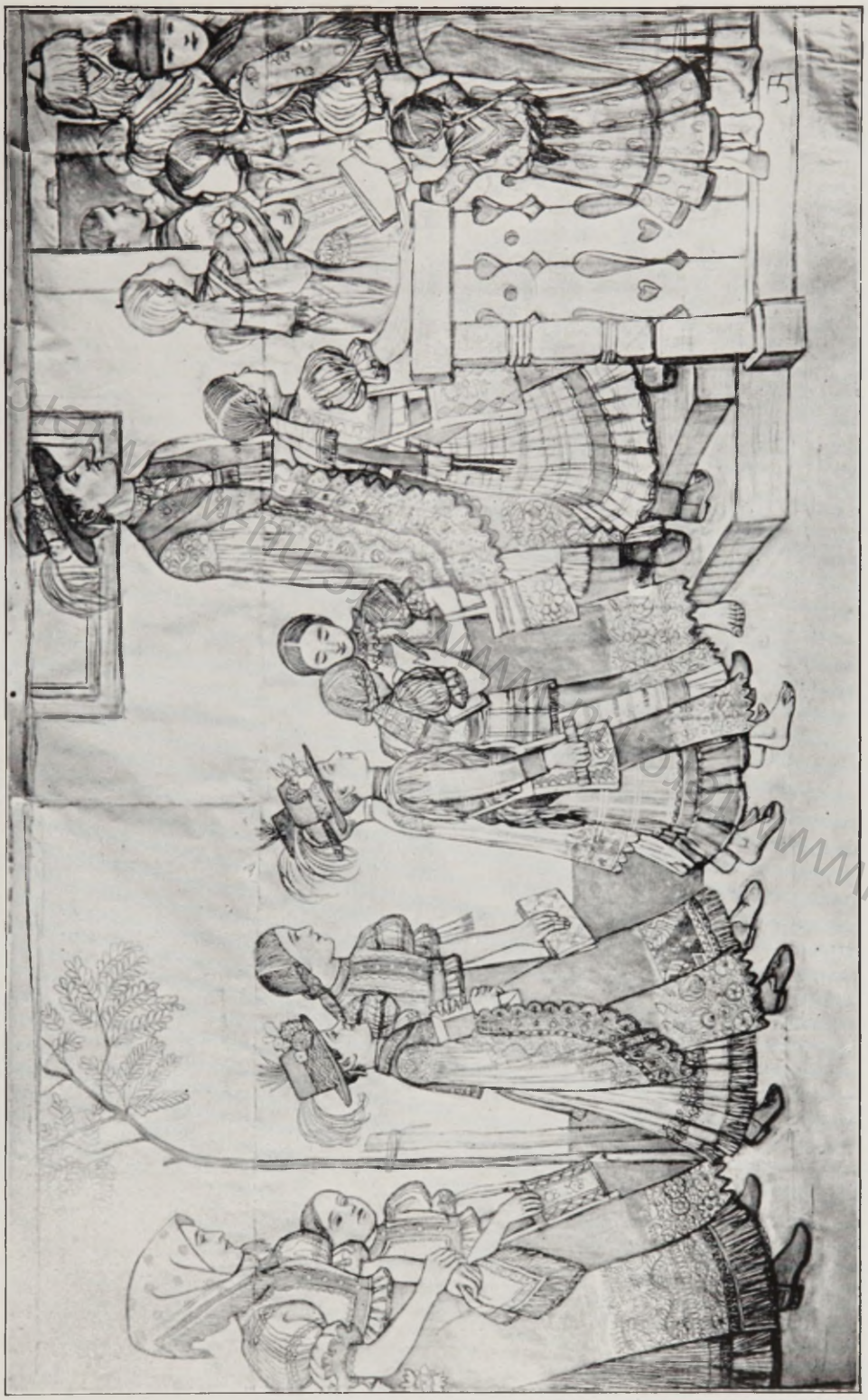

FRESKÓ A FEHÉRVÁRI-ÚTI ISKOLÁBAN

FLEISCHL RÓBERT

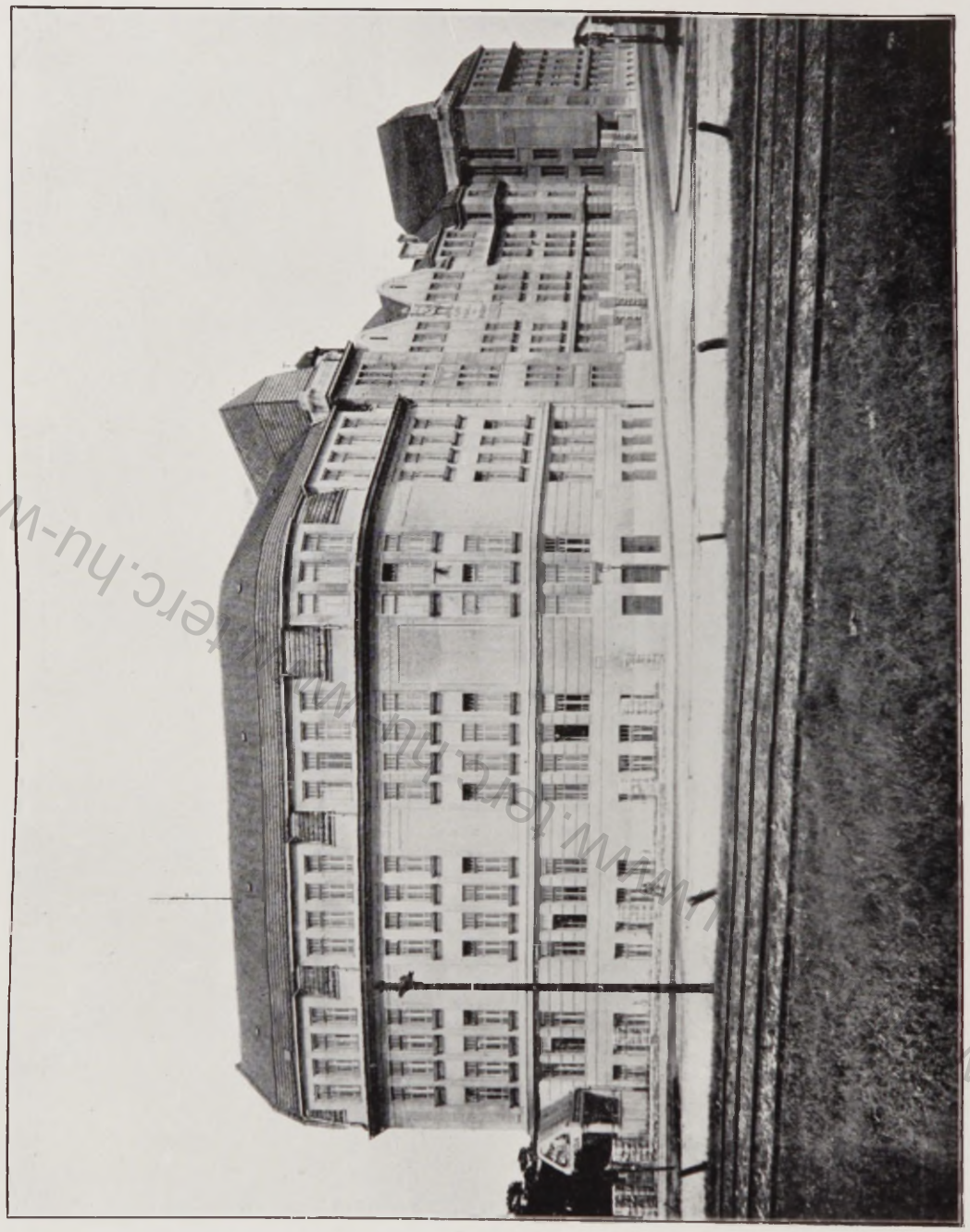

A SOROKSÁRI-ÚTI ELEMI ISKOLA

www.terc.hu

FLEISCHL RÓBERT

A SOROKSÁRI-ÚTI ELEMI ISKOLA BEJÁRAT

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

JAVOR PÁL

FRESKORÉSZLET A SOROKSÁRI-ÚTI ISKOLÁBÓL

www.terc.hu

JÁVOR PÁL

FRESKÓRÉSZLET A SOROKSÁRI-ÚTI ISKOLÁBÓL

www.terc.hu

JÁVOR PÁL

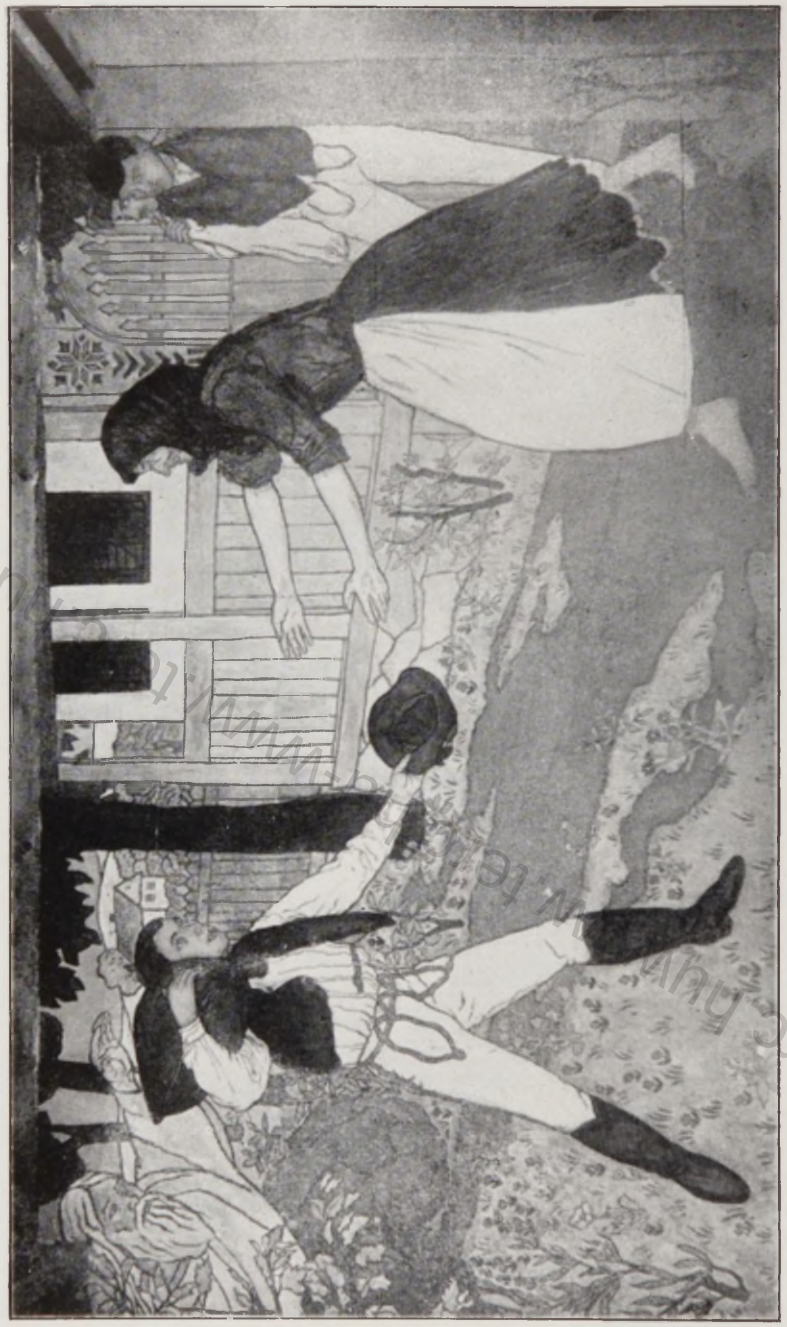

FRESKÓRÉSZLET A SOROKSÁRI-ÚTI ISKOLÁBÓL

http://www.terc.hu

NAGY VIRGIL

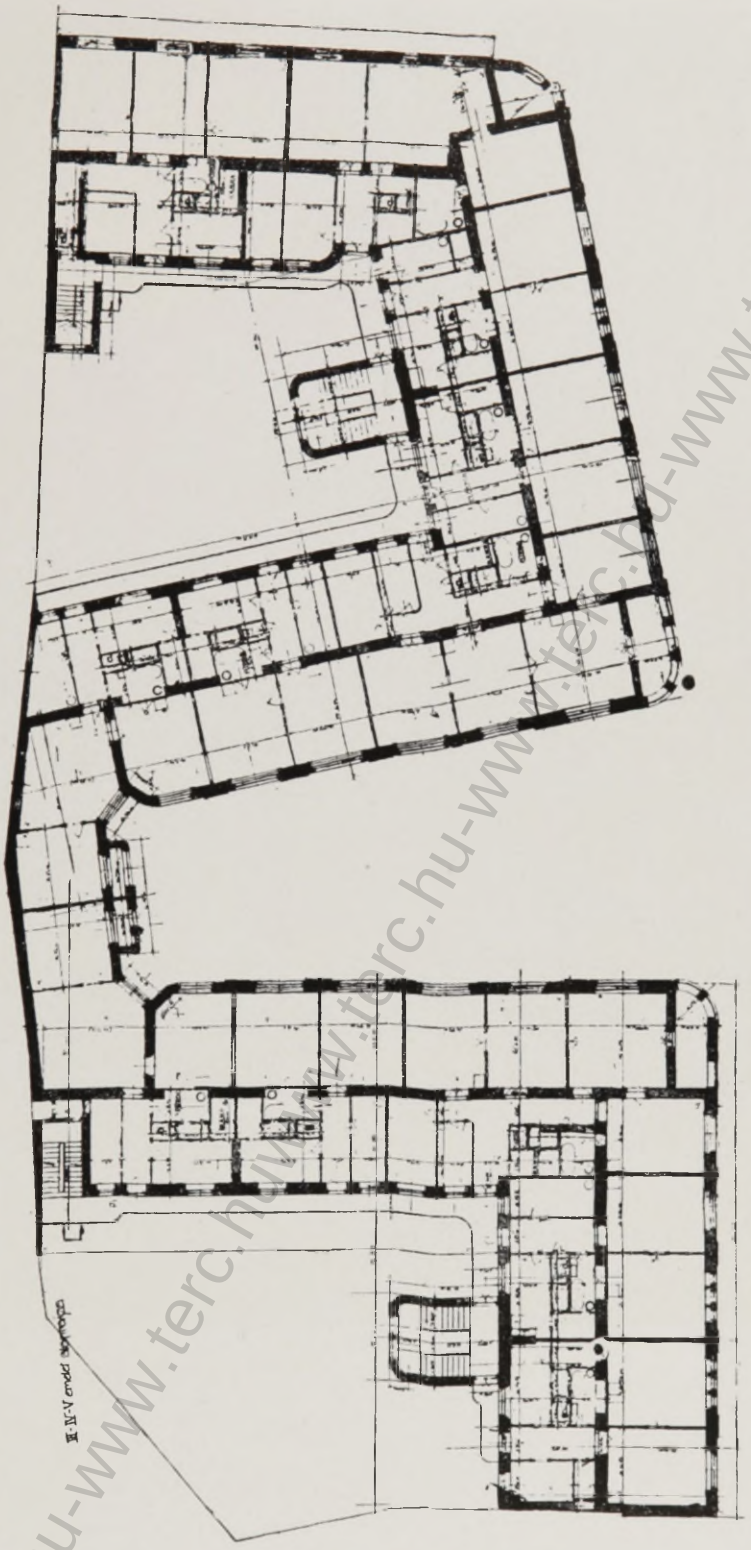

A MARGIT-KÖRÚTI BÉRHÁZ I. EM. ALAPRAJZ

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

NAGY VIRGIL

A MARGIT KÖRÚTI BÉRHÁZ

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

NAGY VIRGIL

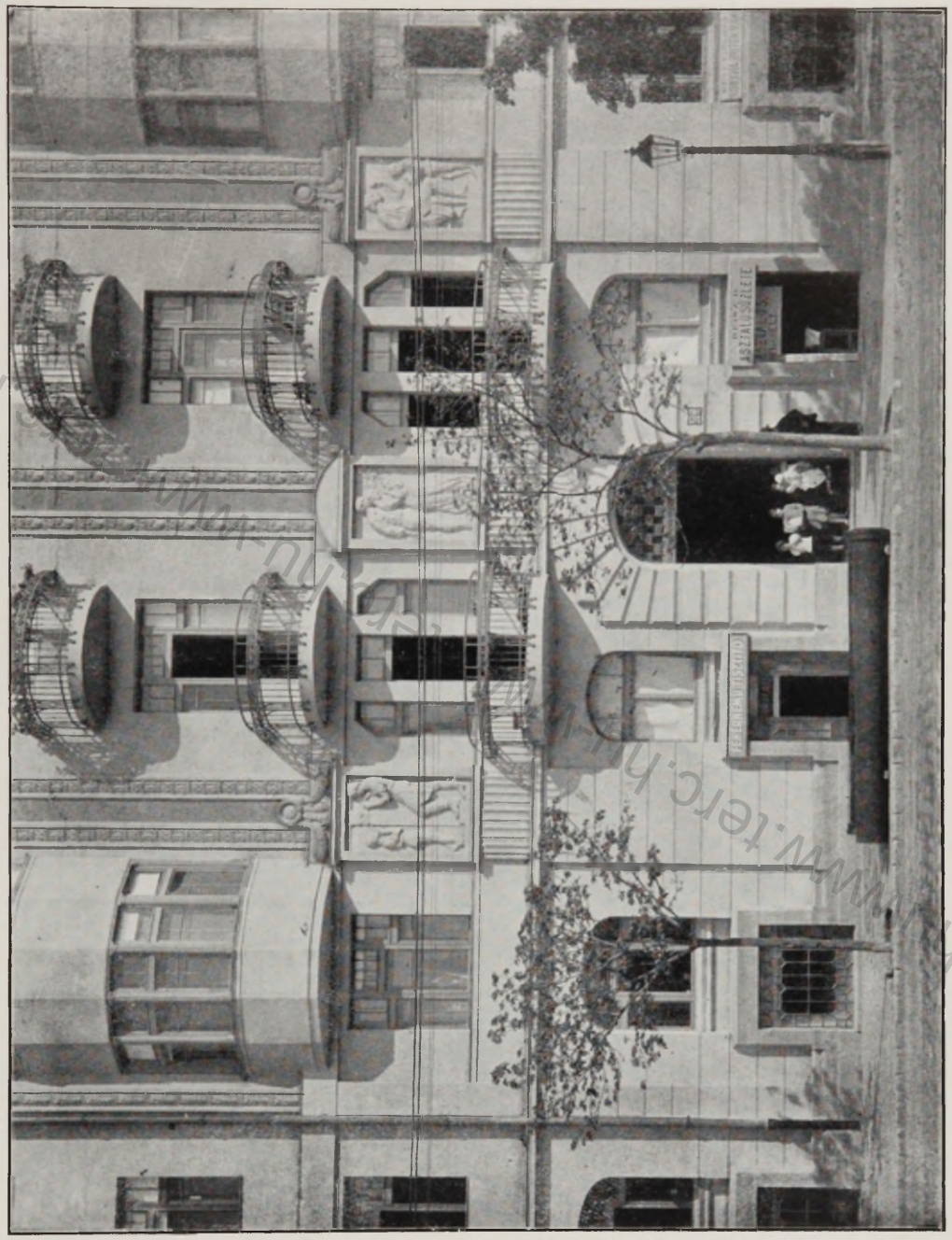

A MARGIT-KÖRÚTI BÉRHÁZ HOMLOKZATRÉSZLET

www.terc.hu

NAGY VIRGIL

A MARGIT-KÖRÚTI BÉRHÁZ CÍMER MINTÁZTA SZŐDI SZILÁRD

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

BIRÓ MIHÁLY

SZOBORMŰVEK A LAJOS-UTCAI ISKOLÁBAN

NOVÁK IMRE

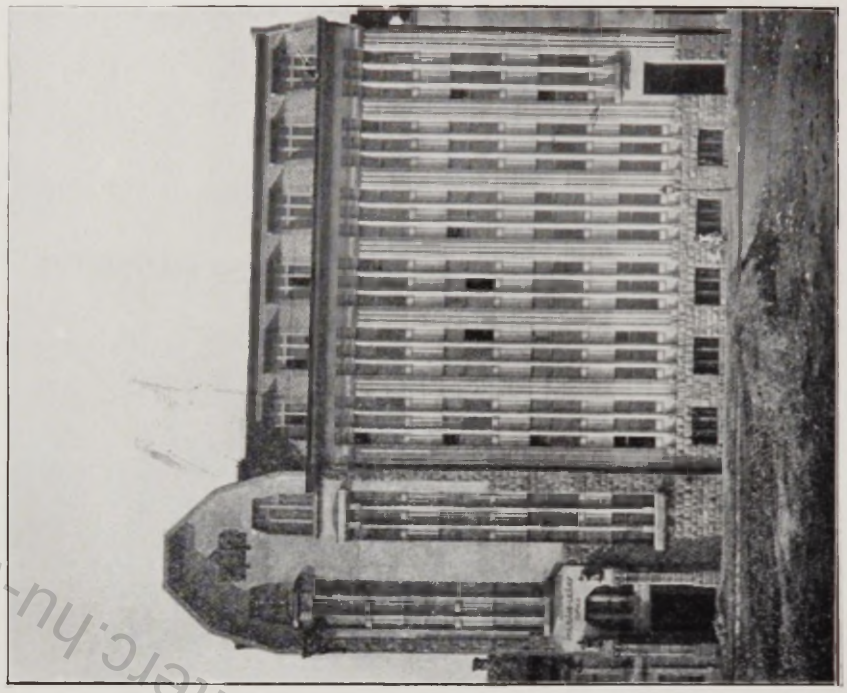

A LAJOS-UTCAI ISKOLA DUNAPARTI HOMLOKZAT

GÓTH JENŐ

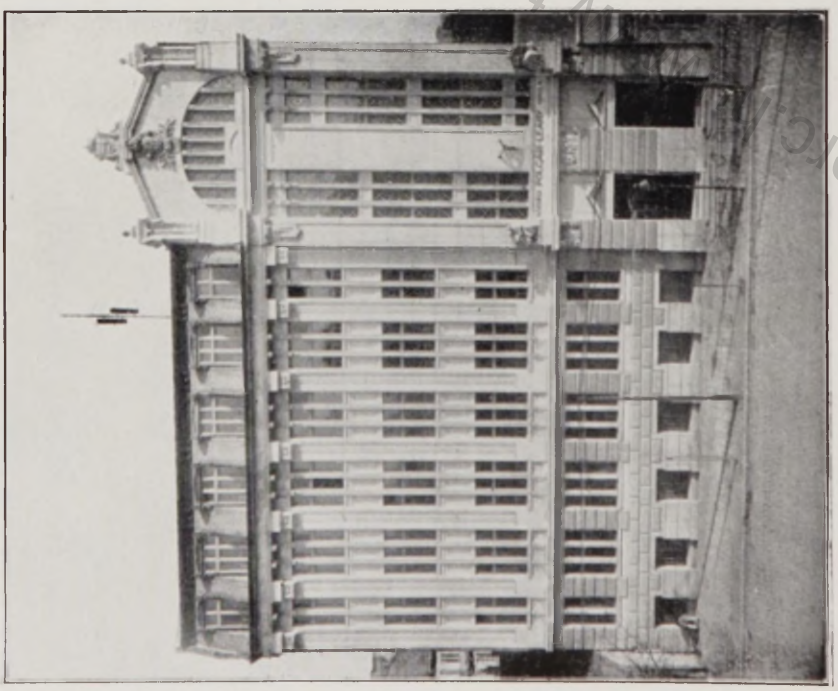

A LAJOS-UTCAI ISKOLA LAJOS-UTCAI HOMLOKZAT

http://www.terc.hu

RERRICH BÉLA

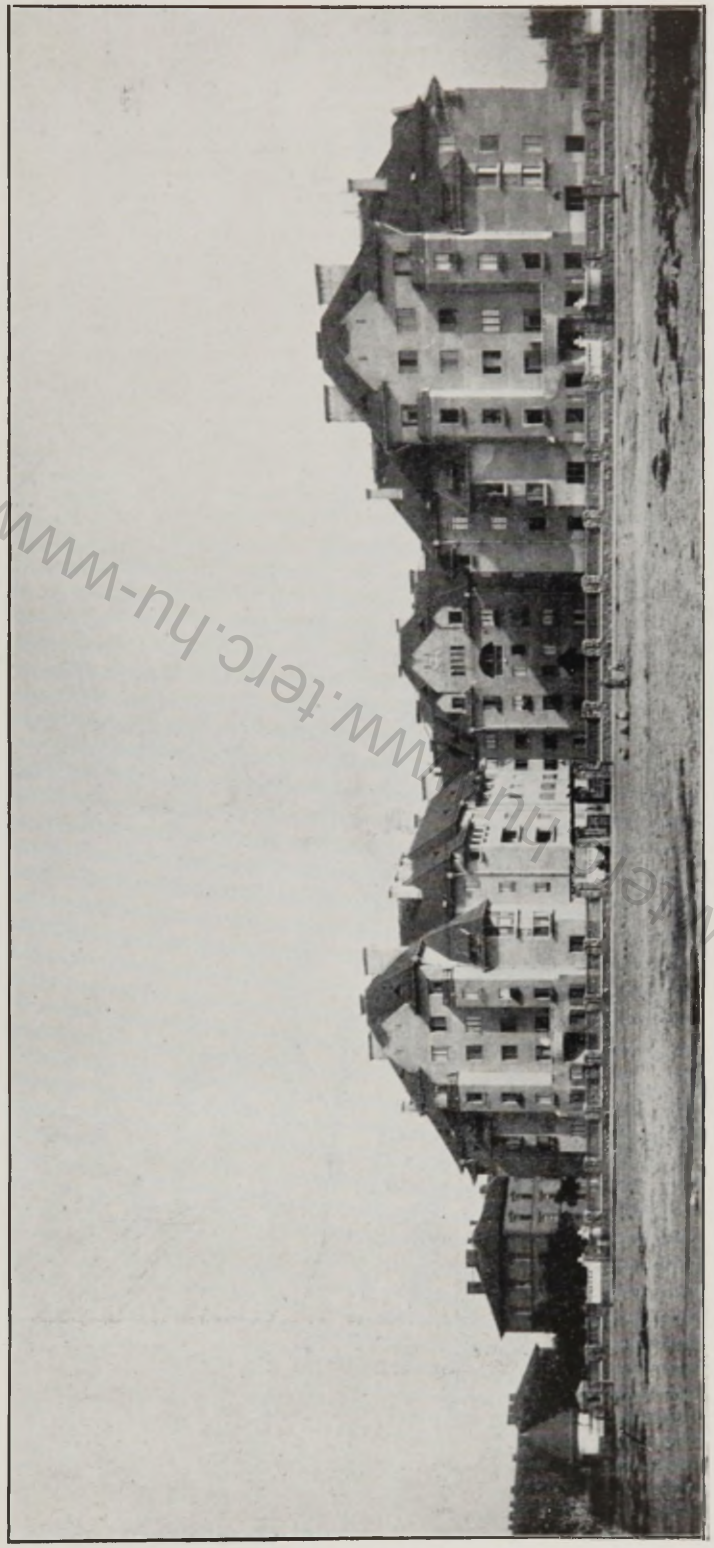

AZ ARÉNA-ÚTI BÉRHÁZ

http://www.terc.hu

PETZ SAMU

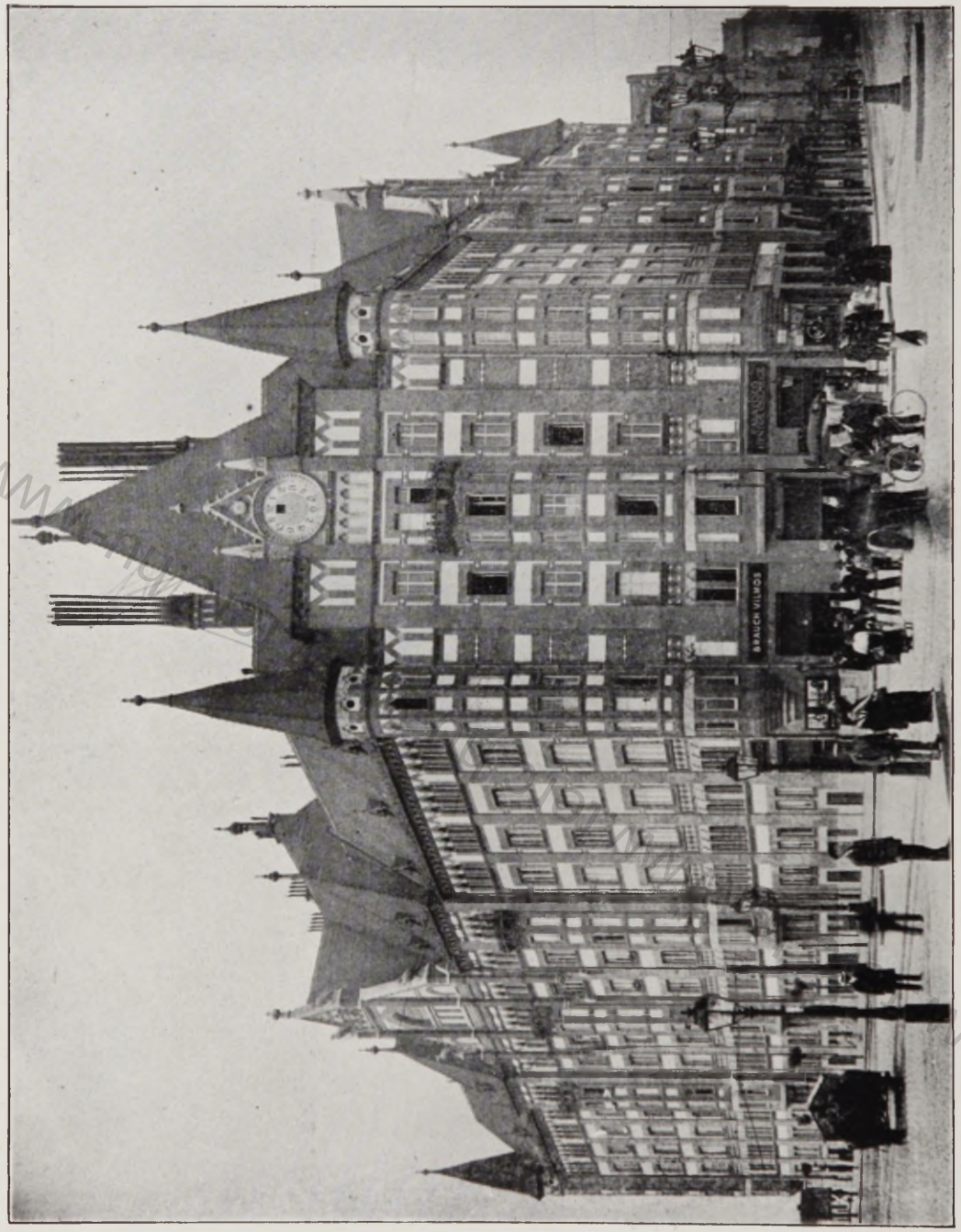

A GR. HALLER-UTCAI BÉRHÁZ

www.mnm.hu www.terc.hu

PETZ SAMU

A GR. HALLER-UTCAI BÉRHÁZ BEJÁRAT

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

SZABO GYULA

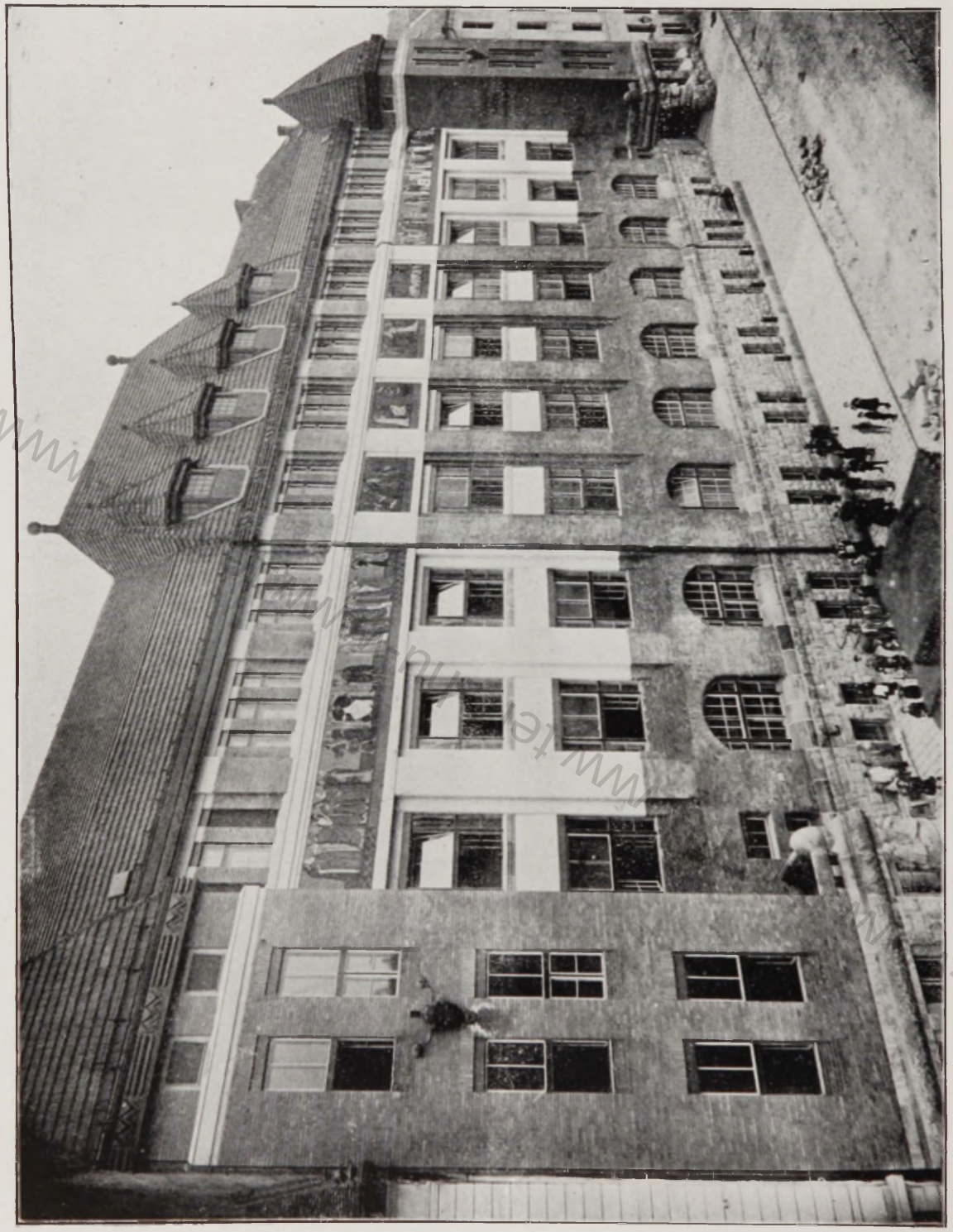

A DUGONICS-UTCAI ISKOLA

www.terc.hu

SZABÓ GYULA

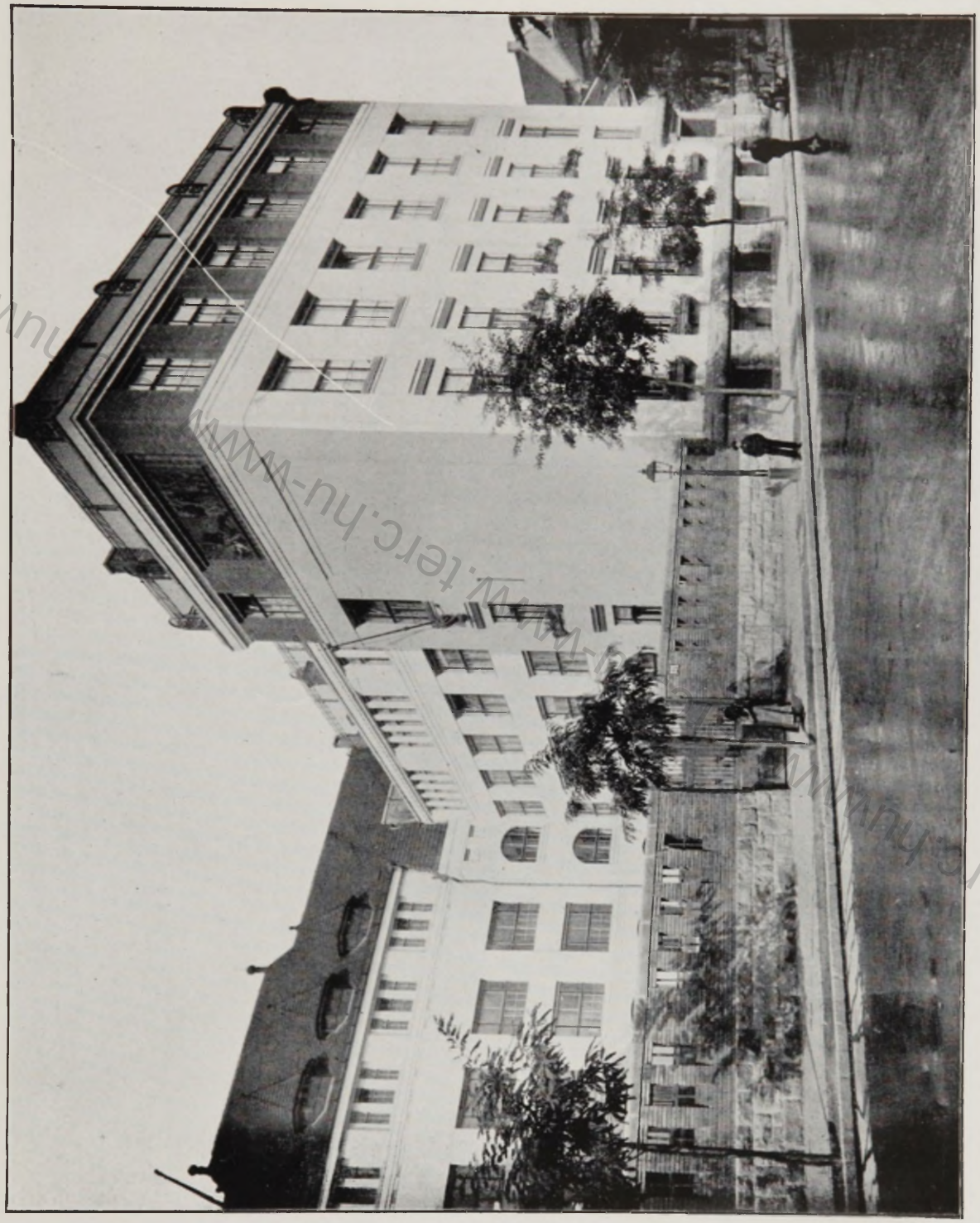

A DUGONICS-UTCAI ISKOLA

UDVARI HOMLOKZAT

www.terc.hu

SZABÓ GYULA

DUGONICS-UTCAI ISKOLA BEJARAT

www.terc.hu

SZODI SZILÁRD

FIGURÁLIS VÁZLATOK A DUGONICS-UTCAI ISKOLÁRÓL

www.terc.hu

DR. HÜLTL DEZSO

A MESTER-UTCAI FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLA

www.terc.hu

DR. HÜLTL DEZSŐ

A MESTER-UTCAI FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLA

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

DR. HÜLTL DEZSO

HOMLOKZATRÉSZLET

A MESTER-UTCAI FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLA LÉPCSŐHÁZ

www.terc.hu

FORRAI SÁNDOR

A MIKLÓS-TÉRI ISKOLA

BARCZA ELEK

AZ IZABELLA-UTCAI ISKOLA

www.terc.hu

MEDGYES ALAJOS

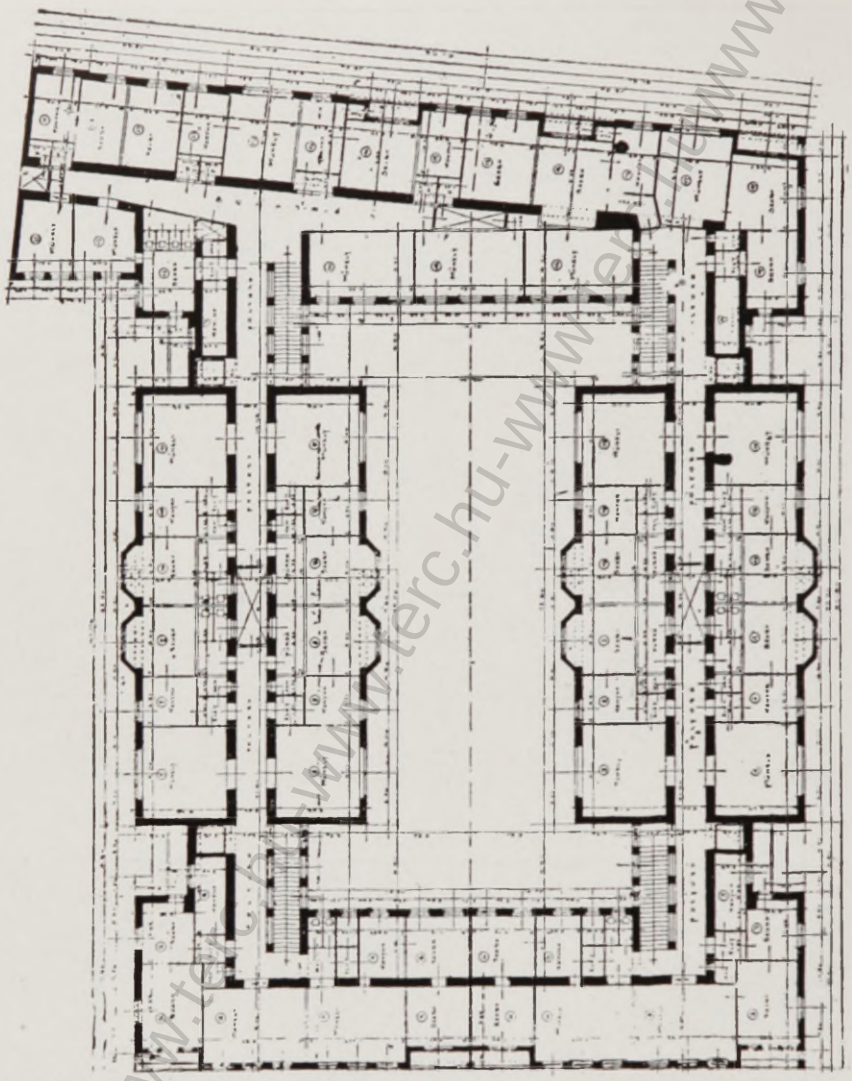

A LEHEL-UTCAI MŰHELY-BÉRHÁZ I. EM. ALAPRAJZ

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

MEDGYES ALAJOS

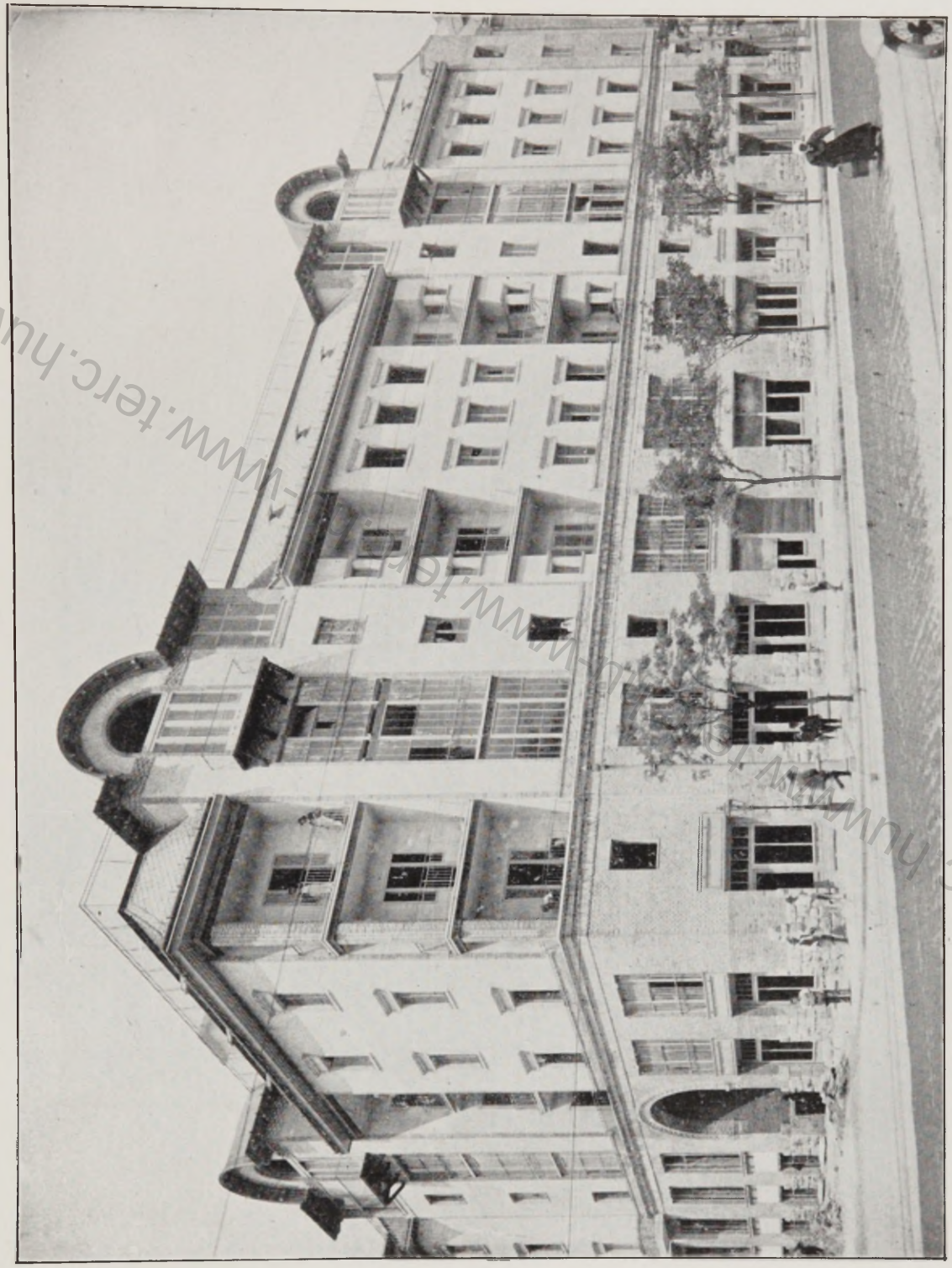

A LEHEL-UTCAI MŰHELY-BÉRHÁZ

www.terc.hu

BAUMGARTEN SÁNDOR

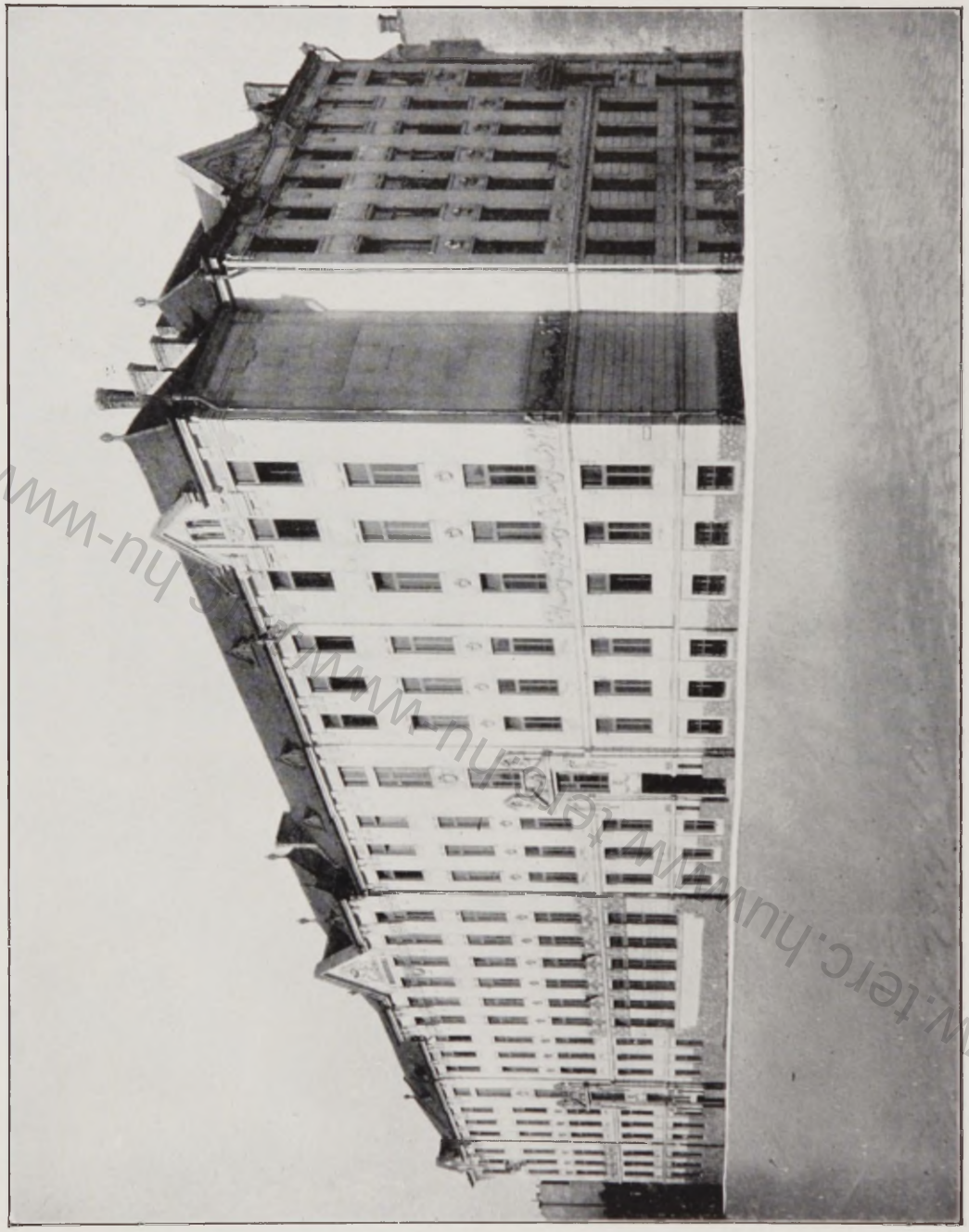

A SZEGÉNYHÁZ-TÉRI ISKOLA

www.terc.hu

BALÁZS ERNŐ

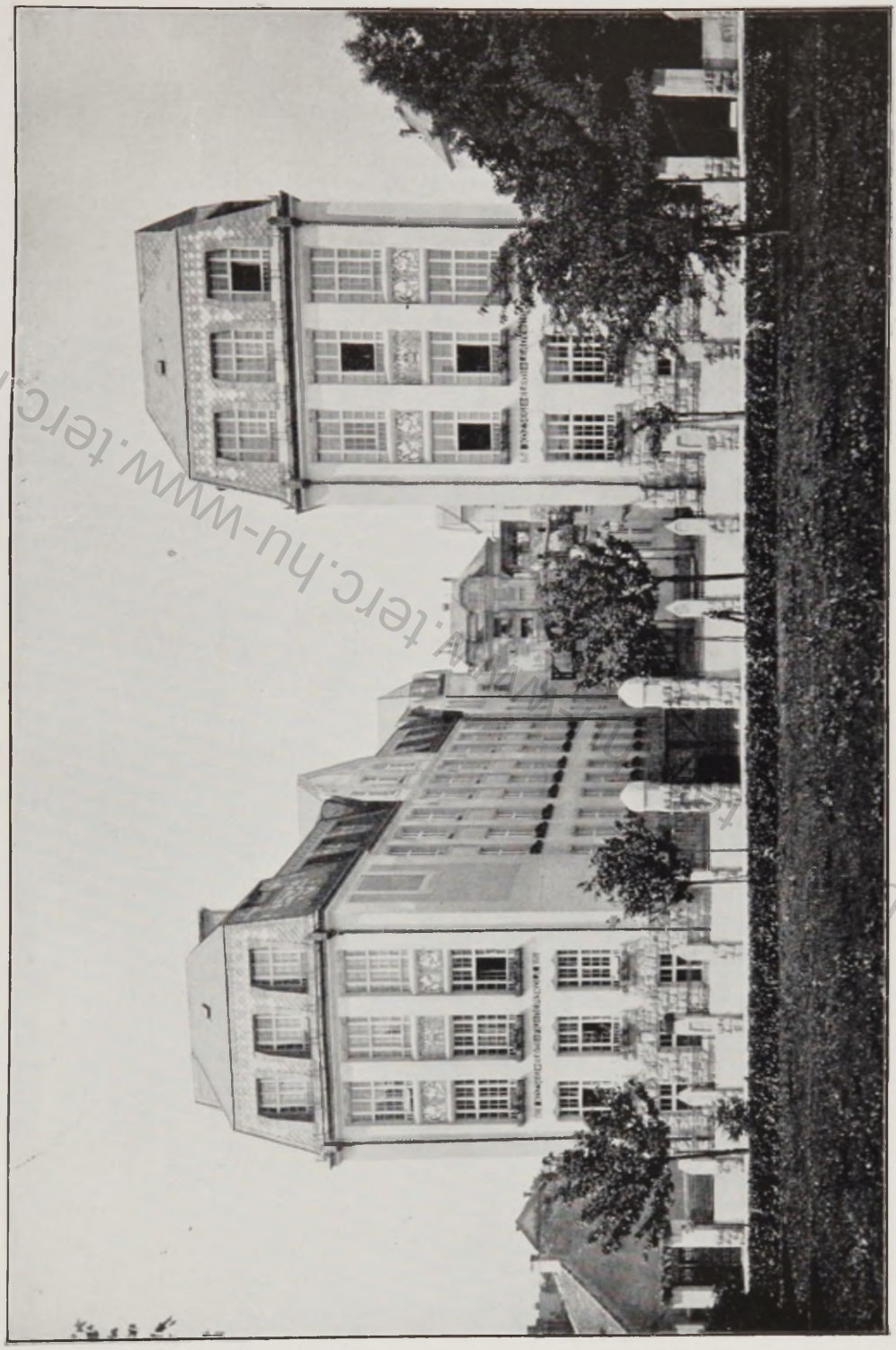

A LÖVŐHÁZ-UTCAI ISKOLA

www.terc.hu

RAICHL KÁLMAN

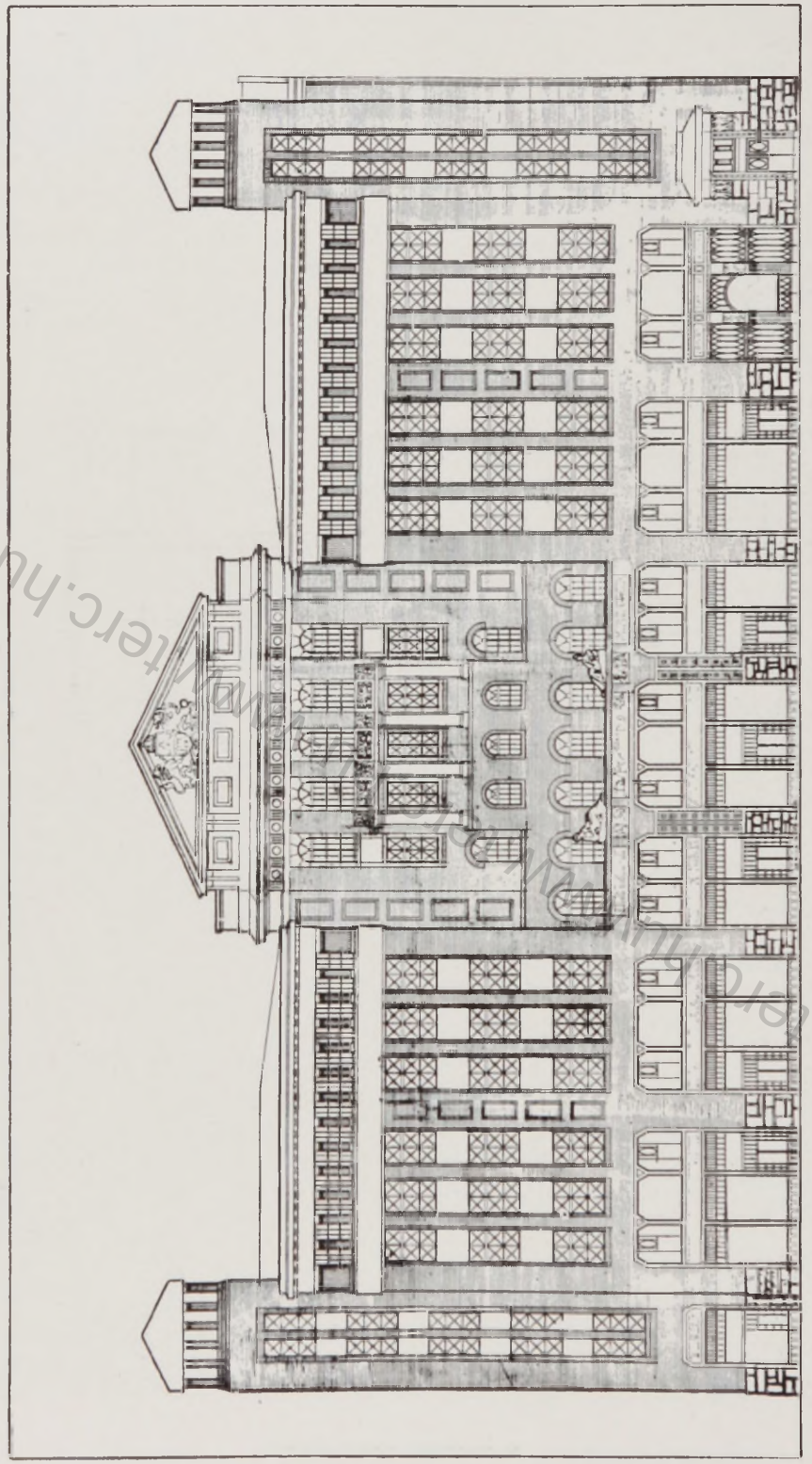

A PAPNÖVELDE-UTCAI ISKOLA

www.terc.hu

RAICHL KÁLMÁN

A PAPNÖVELDE-UTCAI ISKOLA

www.terc.hu

KŐRÖSSY ALBERT

A SZVETENAI-UTCAI ISKOLA

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

ORCZY GYULA

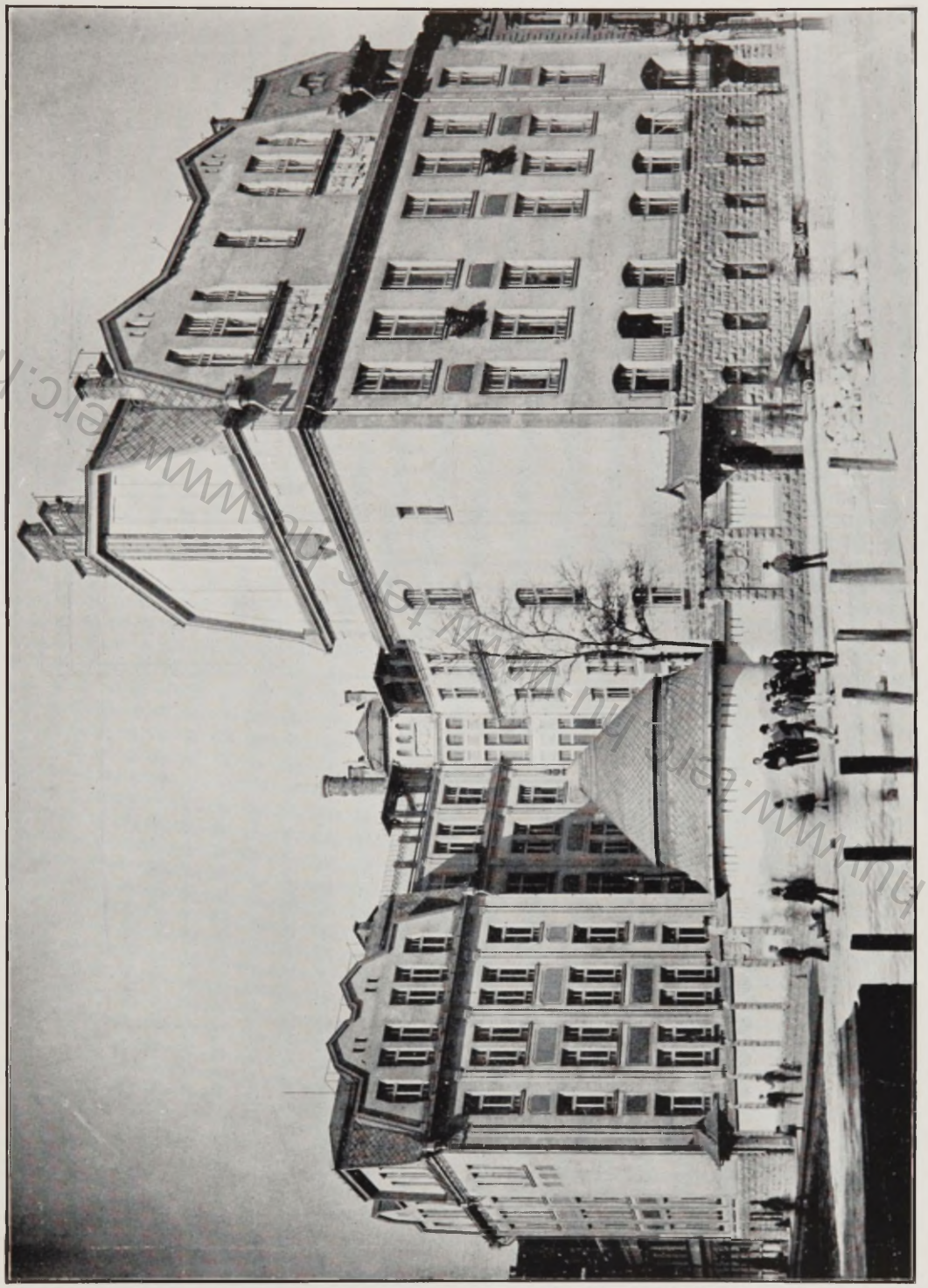

A TISZA-KÁLMÁN-TÉRI ISKOLA

www.terc.hu

LAJTA BÉLA

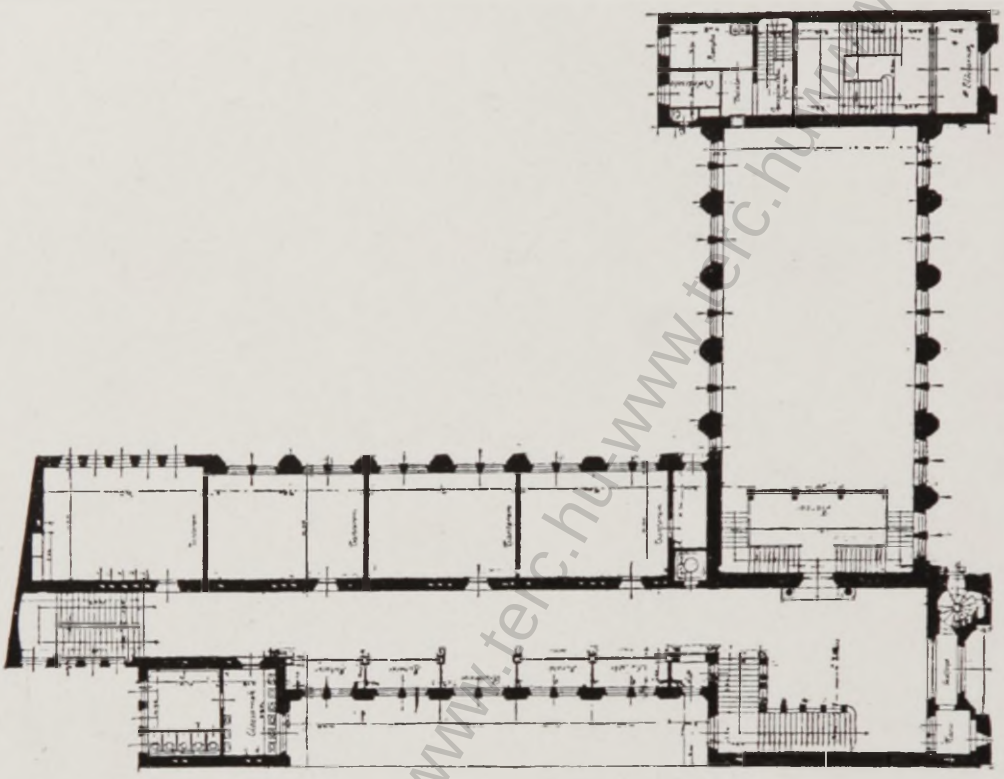

FÖLDSZINTI ALAPRAJZ

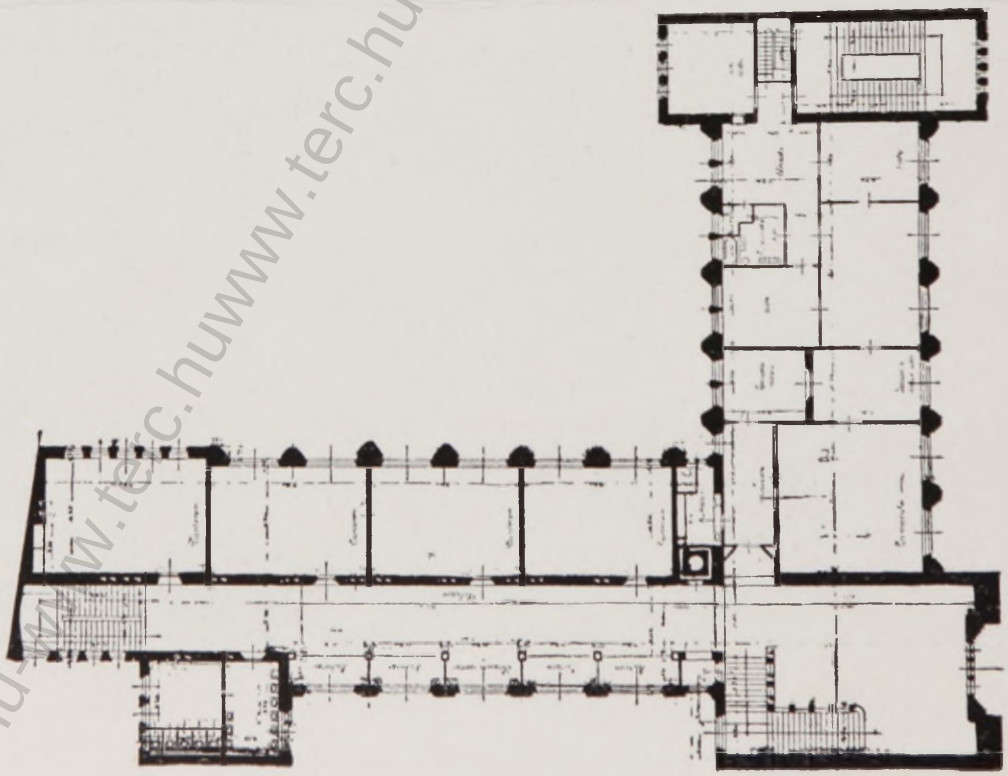

A VAS-UTCAI ISKOLA

I. EM. ALAPRAJZ

www.terc.hu

LAJTA BÉLA

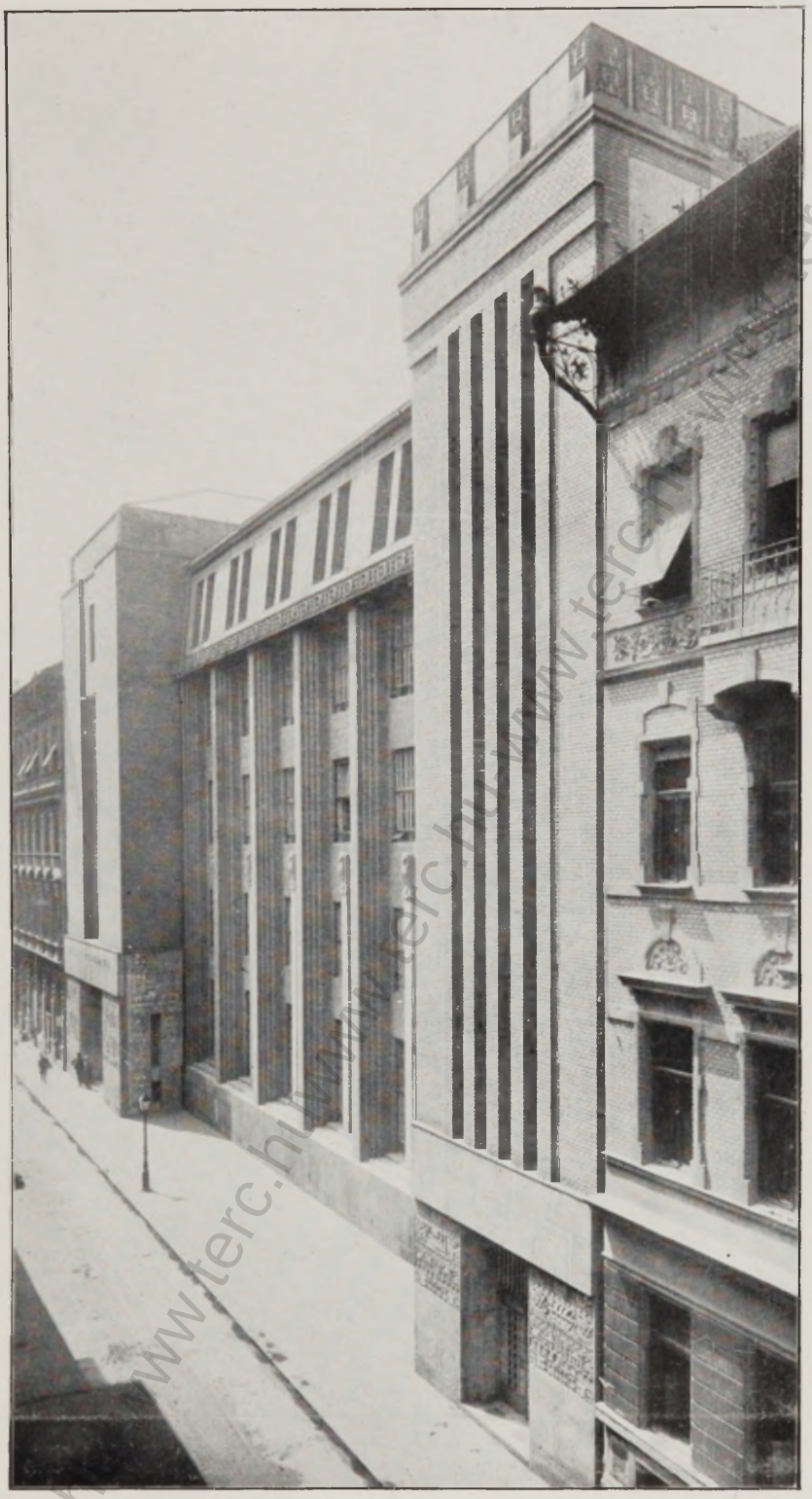

A VÁS-UTCAI FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLA

www.terc.hu

LAJTA BÉLA

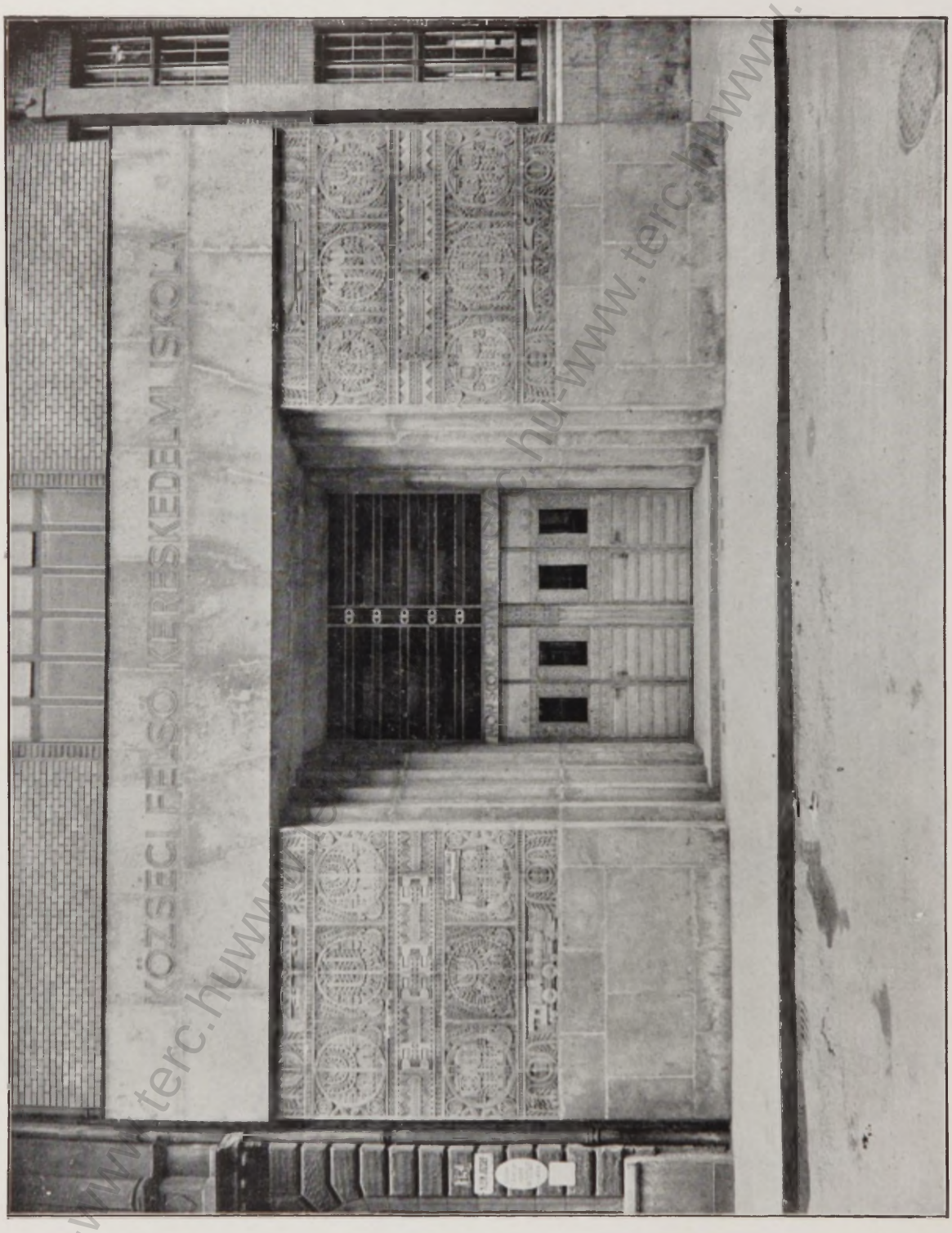

A VAS-UTCAI FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLA BEJÁRAT

A DEKORATÍV SZOBRÁSZMUNKA RÁKOS MANÓ MÜVE

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

LAJTA BÉLA

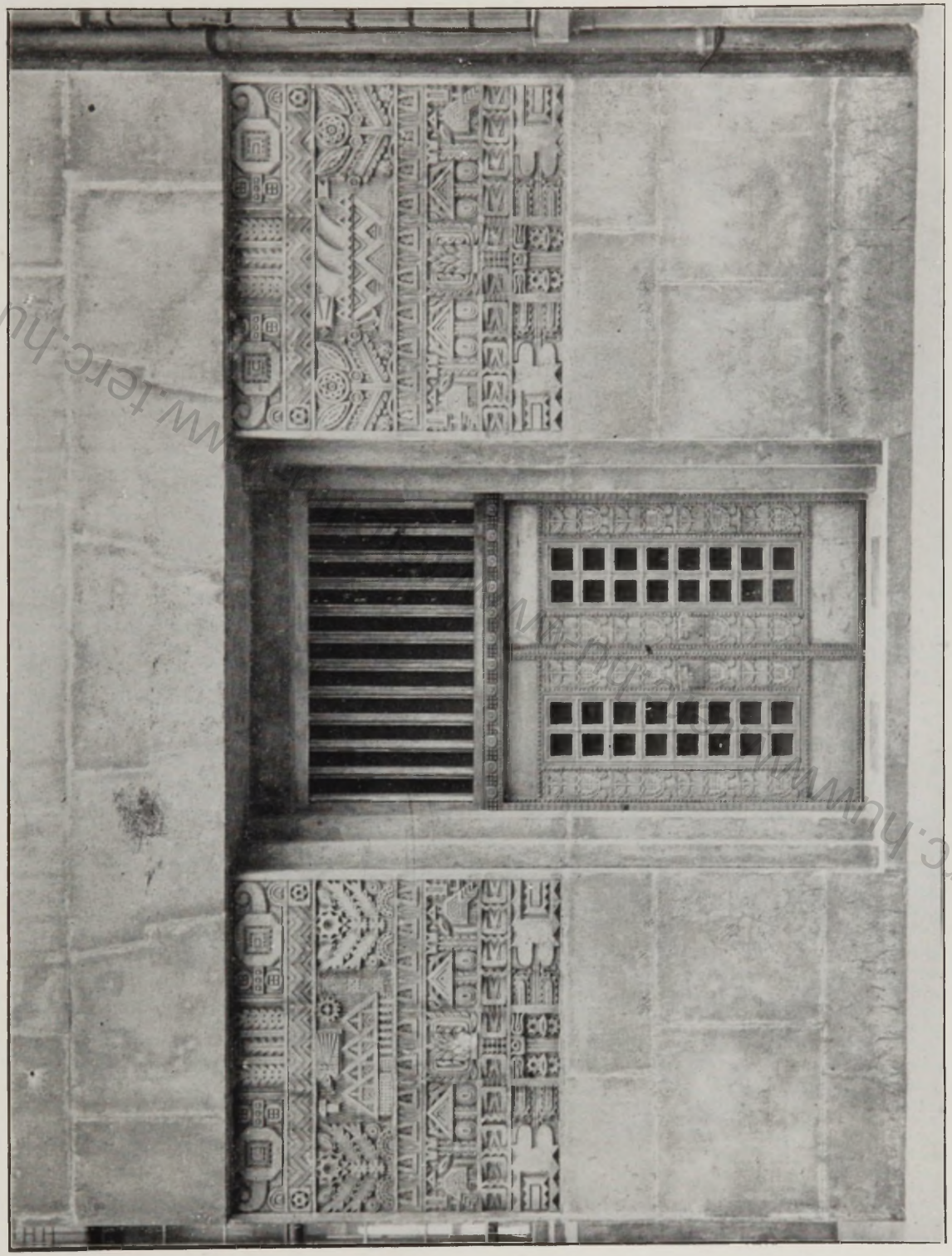

A VAS-UTCAI FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLA BEJÁRAT

A DEKORATÍV SZOBRÁSZMUNKA RÁKOS MANÓ MŰVE

http://www.tek.hu-www.tek.hu

LAJTA BÉLA

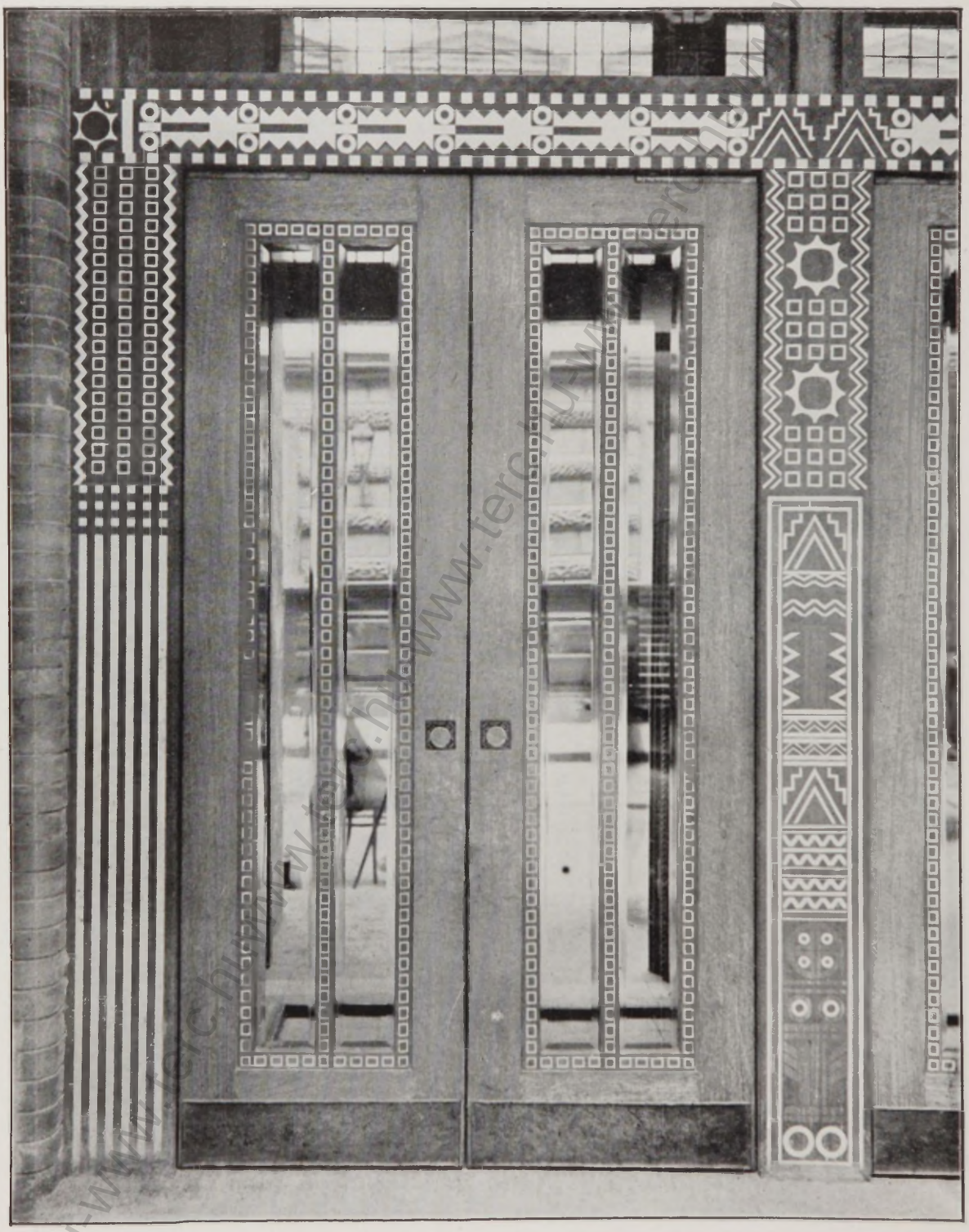

A VÁS-UTCAI FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLA INGAAJTÓ A BEJÁRATBAN

www.terc.hu

LAJTA BÉLA

A VAS-UTCAI FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLA LÉPCSŐHÁZ

MOIRET ÖDÖN SZOBORMŰVE

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

MOIRET ÖDON

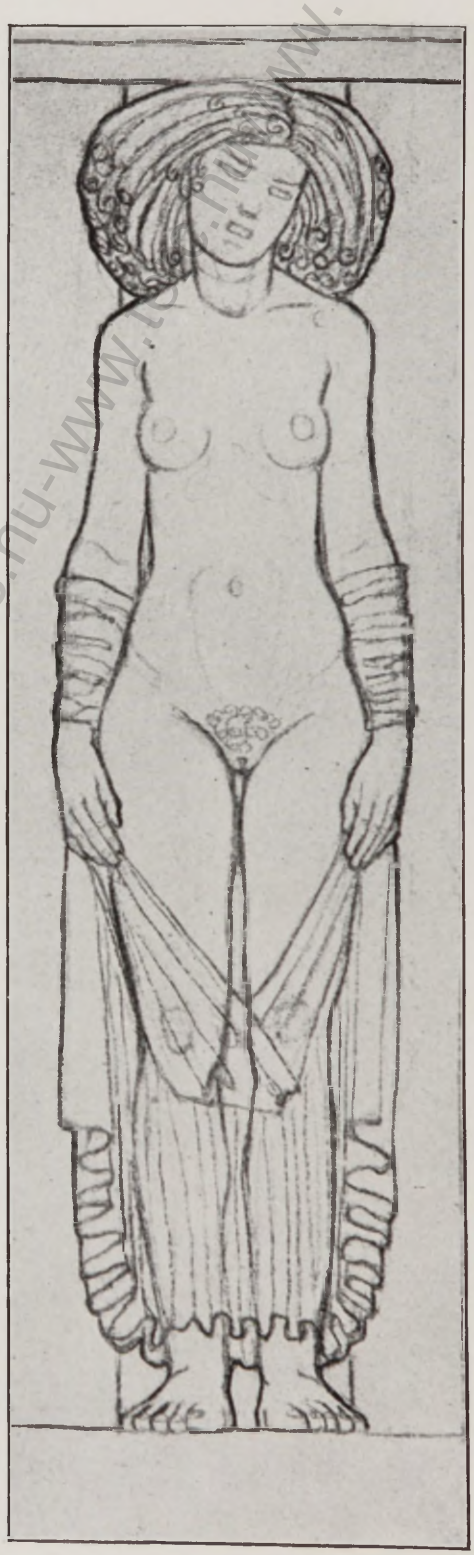

FIGURÁLIS VÁZLATOK A VAS-UTCAI FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLÁHOZ

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

MOIRET ÖDÖN

FIGURÁLIS VÁZLATOK A VAS-UTCAI FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLÁHOZ

www.terc.hu

LAJTA BÉLA

A VAS-UTCAI FELSŐ KERESKEDELMI ISKOLA TÁRSALGÓ

Ezen műben megjelent összes fényképfelvételeket Erdélyi M. cs. és kir. udvari fényképész készítette. — Műterme: Budapest, IV., Semmelweis-utca 2. Telefon 854.

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

MUHLBECK KÁROLY

SZENT-MARGIT LEGENDA

FRESKÓVÁZLAT

http://www.terc.hu

ZRUMECZKY DEZSŐ

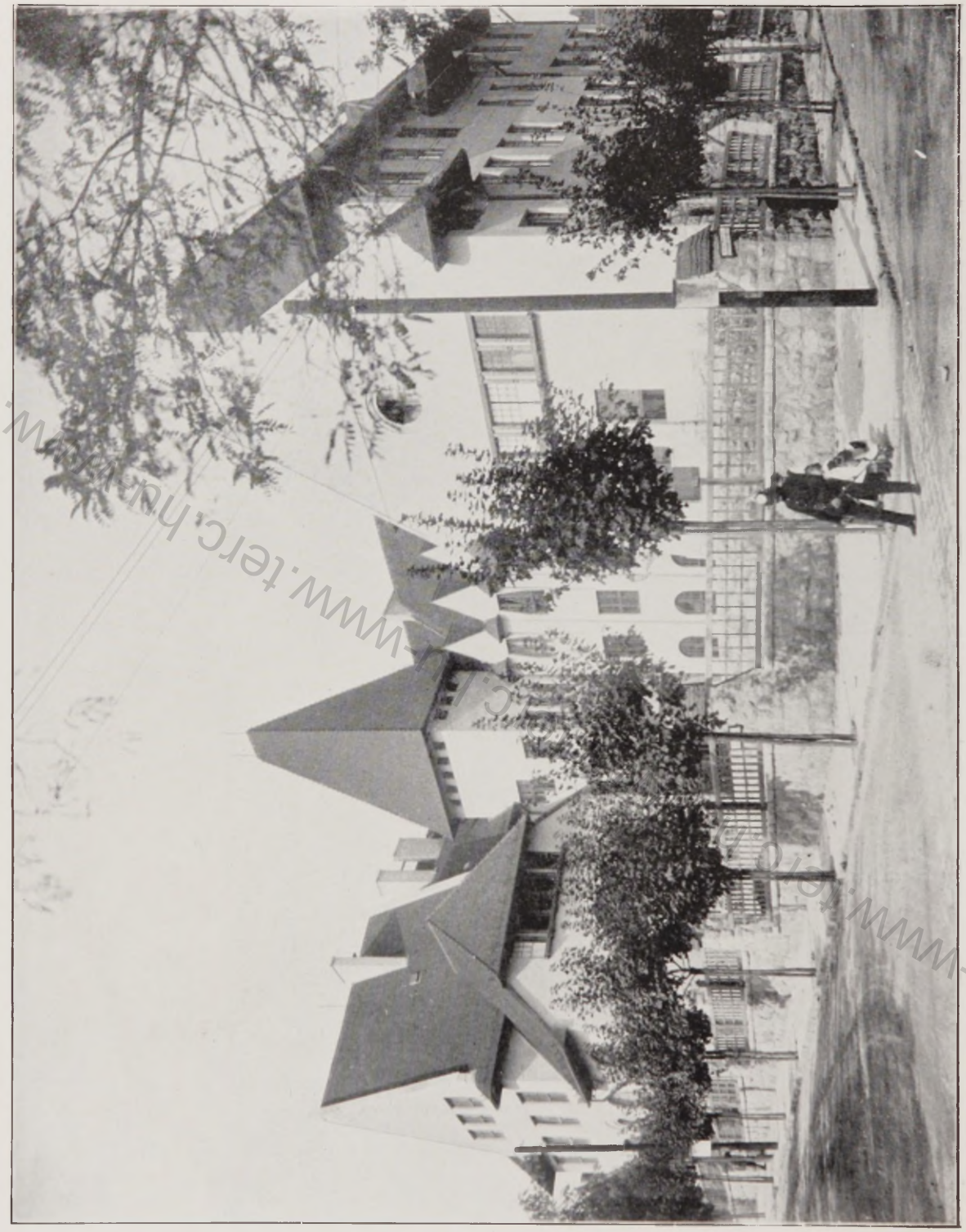

A SZEMLŐHEGY-UTCAI ISKOLA

http://www.terc.hu/www.terc.hu/www.terc.hu/www

ZRUMECZKY DEZSO

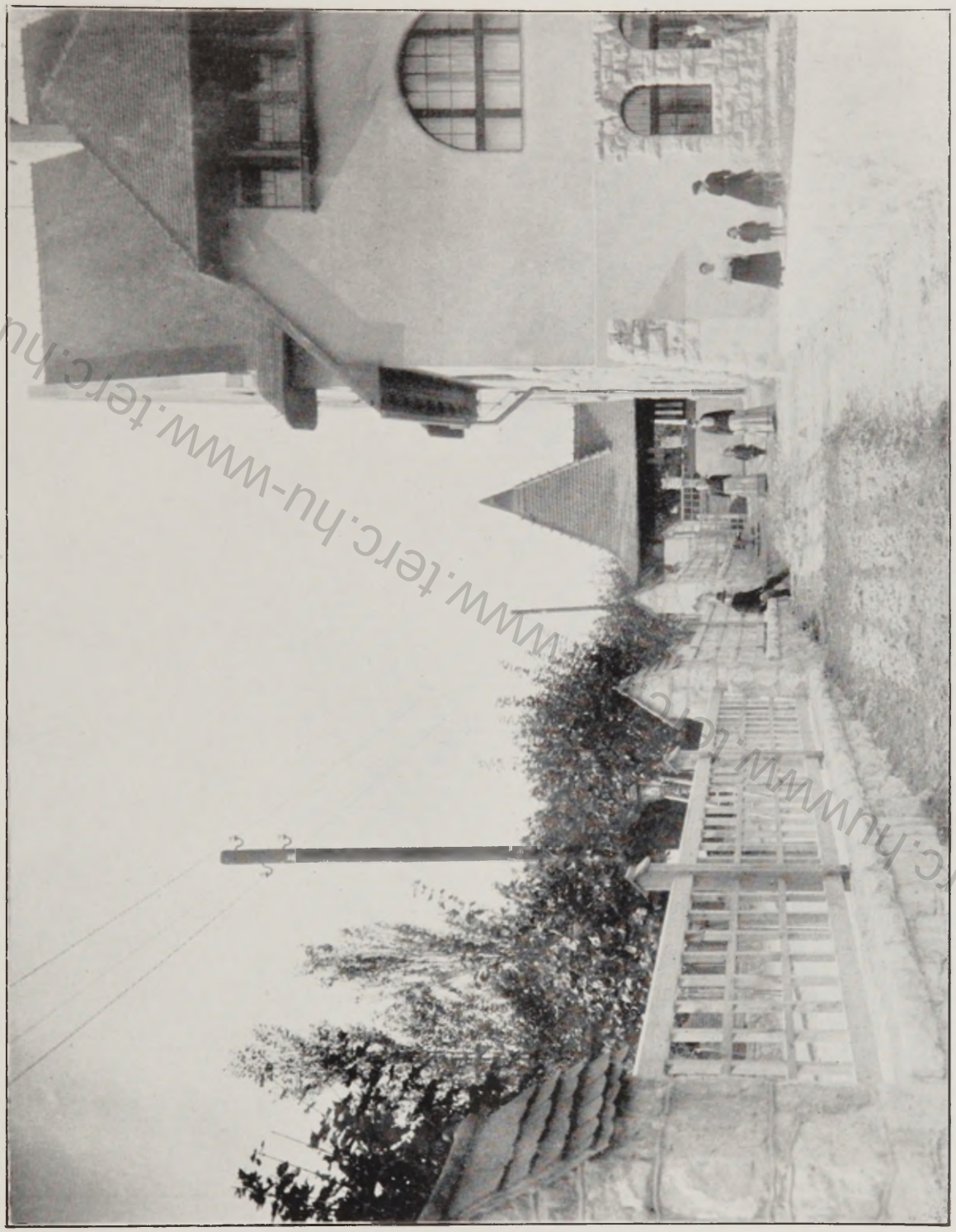

A SZEMLŐHEGY-UTCAI ISKOLA

www.terc.hu

ZRUMECZKY DEZSŐ

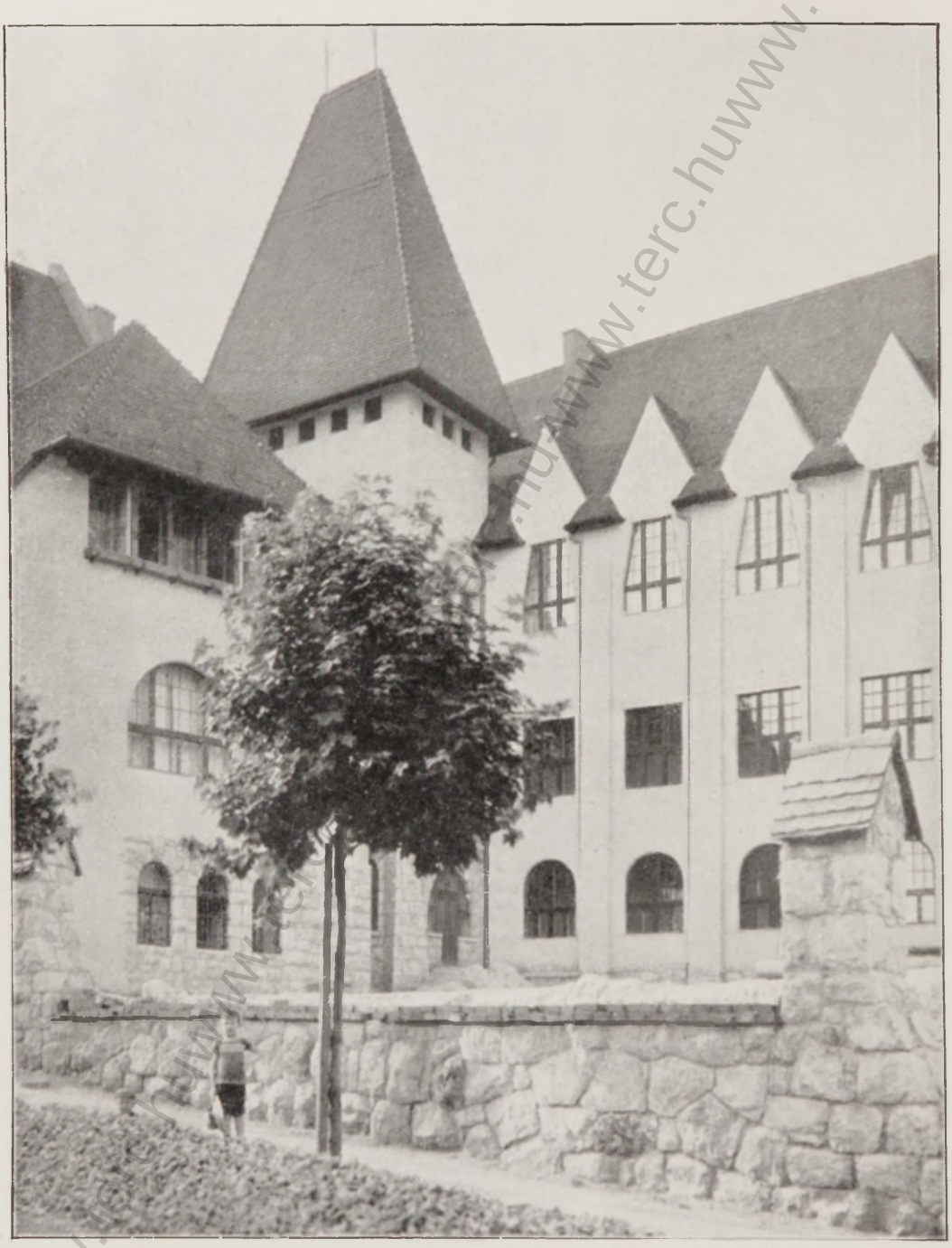

A SZEMLŐHEGY-UTCAI ISKOLA

www.terc.hu

1. TÁBLÁZAT.

Az első ciklus kislakásos bérházai.

Lakások helye	1 Lakások száma	2 Épület beépített térfogata	3 Tiszta építési költség m³=18 K	4 Építési tiszteletdíj, ellenőrzés, falegyenpénz, interkaláris kamatveszteség, összesen 7%	5 Egész építési tőke, 3+4 tétel	6 Építési tőke 6%-a	7 Leltári telekérték 4%-a	8 Törvény szerint szedhető házbér 6+7 tétel	9 Lakások valóságos bérjövedelme 10+11+12 tétel	10 Építési tőke törlesztése és kamata 5·3%	11 Leltári telekérték 4%-a	12 Marad fenntartásra és kezelésre
	drb	köbméter	korona	korona	korona	korona	korona	korona	korona	korona	korona	korona
V. Berzenczei-utca 46. (Nay és Strausz)	94	25.241	454.320	31.802	486.144	28.809	1.920	30.729	30.700	25.448	1.920	3.331
V. Berzenczei-utca 48. (Morbitzer Nándor)	88	24.993	449.820	31.487	481.369	27.306	1.920	29.226	29.200	24.121	1.920	3.158
V. Berzenczei-utca 50. (Habicht Károly)	82	25.962	467.280	32.709	500.034	28.416	1.920	30.336	30.300	25.100	1.920	3.379
V. Berzenczei-utca 52. (Komor és Jakab)	78	24.250	436.500	30.555	467.055	27.318	1.920	29.238	29.200	24.131	1.920	3.148
VII. Hungária—Juranics-utca (Haasz és Málnai)	76	21.640	389.520	27.266	416.786	25.007	3.200	28.207	28.200	22.089	3.200	2.910
VII. Hungária—Szörényi-utca (Ybl Lajos)	74	21.440	385.920	27.014	412.934	24.776	3.200	27.976	27.900	21.885	3.200	2.814
VIII. Alföldi-utca 16. (Rainer Károly)	76	18.195	327.510	22.925	350.445	21.055	3.200	24.255	24.200	18.598	3.200	2.401
VIII. Alföldi-utca 18. (Waelder Gyula)	76	18.230	328.140	22.969	351.124	20.904	3.200	24.104	24.100	18.465	3.200	2.434
VIII. Köztemető-út (Bálint és Jámbor)	126	38.352	690.300	48.321	738.660	42.063	8.960	51.023	51.000	37.156	8.960	4.883
IX. Üllői-út 119. (Hübner Jenő)	83	46.130	830.340	58.123	888.463	53.307	4.323	57.630	57.600	47.600	4.323	6.188
Összegezés:	853	264.433	4,759.650	333.171	5,093.014	298.961	33.763	332.724	332.400	264.081	33.763	34.646

www.terc.hu

2. TÁBLÁZAT.

Bérházak jövedelmezése.

Folyószám	Épület	Építész	Lakások száma	Összes nyers bérbevétel korona	Kezelés korona	Karbantartás korona	Világítás korona	Vízdíj korona	Tisztogatás, biztosítás korona	Fenntartás összesen korona	Tiszta bérbevétel korona
1.	II. ker. Margit-körút—Menház-utca	Nagy Virgil	88	92.160	1.550	6.000	1.450	2.400	900	12.300	79.860
2.	III. „ Miklós-tér 2.	Voyta Adolf	60	26.340	980	1.900	1.220	1.300	260	5.660	20.780
3.	V. „ Berzenczei-u. 46.	Nay és Strausz	94	44.590	900	2.500	1.200	1.600	450	6.650	37.940
4.	V. „ „ 48.	Morbitzer Nándor	88	41.160	870	2.500	1.030	1.700	450	6.650	34.510
5.	V. „ „ 50.	Habicht Károly	82	41.045	860	2.600	1.140	1.900	450	6.950	23.095
6.	V. „ „ 52.	Komor és Jakab	78	35.340	920	2.500	1.030	1.850	400	6.700	28.640
7.	VI. „ Aréna-út—Tűzér-utca	Rerrich Béla	168	86.280	1.900	6.000	1.900	2.500	700	13.000	73.280
8.	VI. „ Váci-út 87.	Sterk Izidor	52	40.260	1.300	2.300	1.100	1.500	400	6.600	33.660
9.	VI. „ Frangepán-u. 4.	Riva József	59	23.730	1.200	1.800	1.100	1.100	300	5.500	18.170
10.	VI. „ Lomb—Frangepán-utca	Pollák Manó	64	22.775	1.100	2.500	700	1.600	350	6.250	16.525
11.	VI. „ Angyalföldi-út—Janicsár-utca	Szabó Gyula	180	78.360	1.300	4.200	1.300	1.800	570	9.170	69.190
12.	VI. „ Lehel—Taksony-utca (műhely bérház)	Medgyes Alajos	107	68.400	1.360	5.500	2.040	3.600	700	13.200	55.200
13.	VIII. „ Köztemető-út 21—23.	Bálint és Jámbor	126	63.760	1.320	4.100	1.530	2.550	650	10.150	53.610
14.	VIII. „ Alföldi-utca 16.	Rainer Károly	76	28.510	800	1.900	850	2.150	300	6.000	22.510
15.	VIII. „ „ 18.	Waelder Gyula	76	27.900	800	1.900	850	2.150	300	6.000	21.900
16.	IX. „ Üllői-út 119.	Hübner Jenő	83	64.408	1.500	4.800	2.000	2.500	640	11.440	52.968
17.	IX. „ Gr.-Haller-u.—Üllői-út	Pecz Samu	161	151.420	3.700	10.000	2.700	3.200	1.400	21.000	130.420
18.	IX. „ Gyáli-út 21—28.	Orczy Gyula	192	71.370	2.622	6.400	1.878	2.000	1.040	13.940	57.430
19.	IX. „ Mester-u. 5—7.	Tscheuke Herman	40	36.740	1.500	2.800	1.000	1.300	400	7.000	29.740
20.	X. „ Szörényi-utca 5—7.	Ybl Lajos	74	32.660	1.080	2.300	920	1.500	350	6.150	26.510
21.	X. „ Juranics-utca 30—32.	Haasz és Málnai	76	33.860	1.080	2.400	920	1.500	350	6.250	27.610
22.	X. „ Simor-utca 7—9—11—13.	Spiegel és Márkus	104	79.560	2.750	5.500	2.450	3.500	800	15.000	64.560
23.	X. „ Jászberényi-u. 36. és Harmat-u.	Jónás Dávid és Zsigmond	119	70.670	2.450	5.000	1.600	3.750	700	13.500	57.170

www.terc.hu

3. TÁBLÁZAT.

Telepek jövedelmezése.

Folyószám	Telep	Lakások száma	Összes nyers bérbevétel korona	Kezelés korona	Karbantartás korona	Világítás korona	Vízdíj korona	Tisztogatás bérbevétel korona	Fenntartás összesen korona	Tiszta bérbevétel korona
1.	I. ker. Budafoki-út	92	22.860	1.090	1.500	910	1.000	250	4.750	18.110
2.	III. „ Bécsi-út	106	27.160	1.550	2.000	1.150	1.000	300	6.000	21.160
3.	V. „ Pozsonyi-út (Újpesti rakp.)	112	25.340	1.460	1.900	740	1.000	300	5.400	19.940
4.	VI. „ Aréna-út és Lehel-utca	72	14.960	1.090	1.000	810	800	200	3.900	11.060
5.	VI. „ Váci-út	32	8.170	550	600	300	400	100	1.950	6.220
6.	VI. „ Hungária-út	44	12.400	700	1.200	350	400	200	2.850	9.550
7.	VI. „ Palotai-út	350	98.000	3.560	5.500	2.940	2.500	1.000	15.500	83.500
8.	IX. „ Kén-utca	162	52.400	1.174	1.500	826	1.400	300	5.200	27.200
9.	IX. „ Mihálkovics-utca	220	43.200	2.340	2.900	1.560	1.800	400	9.000	34.200
10.	IX. „ Telepy-utca	115	23.140	1.405	1.600	1.195	1.000	250	5.450	17.690
11.	IX. „ Gubacsi-út	320	59.480	3.260	4.000	2.640	2.500	700	13.100	46.380
12.	IX. „ Gr.-Haller-utca	58	18.000	900	1.000	1.000	500	200	3.600	14.400
13.	X. „ Tattersall	32	6.400	500	500	450	300	100	1.900	4.500
14.	X. „ Százados-utca	288	73.000	4.140	4.500	2.360	2.300	900	14.200	58.800
15.	X. „ Szörényi-utca	32	9.600	500	600	500	300	150	2.050	7.550
16.	X. „ Ciprus-utca	256	48.060	2.410	3.000	1.790	2.000	500	9.700	38.360
17.	X. „ Százados-utca (művésztelep)	28	30.800	1.100	1.500	800	1.400	200	5.000	25.800
18.	X. „ Kőbányai-út	280	71.650	3.830	4.500	2.070	2.200	800	13.400	58.250
19.	X. „ Ceglédi-út	272	50.280	3.060	3.600	2.040	2.200	600	11.500	38.780

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

4. TÁBLÁZAT.

Bérházak mérlege.

Folyószám	Épület	Lakások száma	Építési költség korona	Összes nyers bérjövedelem korona	Kamat és törlesztés 5·3%-a korona	Fenntartás korona	Fölösleg korona
1.	II. Margit-körut—Menház-utca	88	1,300.000	92.160	68.900	12.300	10.940
2.	III. Miklós tér 2.	60	344.000	26.340	18.232	5.660	2.548
3.	V. Berzenczei-utca 46.	94	516.000	44.590	27.348	6.650	10.592
4.	V. Berzenczei-utca 48.	88	481.000	41.160	25.493	6.650	9.017
5.	V. Berzenczei-utca 50.	82	500.000	41.045	26.500	6.950	7.595
6.	V. Berzenczei-utca 52.	78	467.000	35.340	24.751	6.700	3.889
7.	VI. Aréna—Tüzér-utca	168	1,200.000	86.280	63.600	13.000	9.680
8.	VI. Váci-út 87.	52	486.000	40.260	25.758	6.600	7.902
9.	VI. Frangepán-utca 4.	59	342.000	23.730	18.126	5.500	44
10.	VI. Lomb—Frangepán-utca	64	493.000	22.775	26.129	6.250	9.604
11.	VI. Angyalföldi—Janicsár-utca	180	838.000	78.360	44.414	9.170	24.776
12.	VI. Lehel—Taksony-utca	107	1.038,000	68.400	55.014	13.200	186
13.	VIII. Köztemető-út 21—23.	126	801,000	63.760	42.453	10.150	11.157
14.	VIII. Alföldi-utca 16.	76	365.000	28.510	19.345	6.000	3.165
15.	VIII. Alföldi-utca 18.	76	358.000	27.900	18.974	6.000	2.926
16.	IX. Üllői-út 119.	83	920.000	64.408	48.760	11.440	4.208
17.	IX. Gr.-Haller-u.—Üllői-út	161	2,300.000	151.420	121.900	21.000	8.520
18.	IX. Gyáli-út 21—28.	192	820.000	71.370	43.460	13.940	13.970
19.	IX. Mester-utca 5—7.	40	447.000	36.740	23.691	7.000	6.049
20.	X. Szörényi-utca 5—7, Hungária-út	74	452.000	32.660	23.956	6.150	2.554
21.	X. Juranics-utca 30—32.	76	469.000	33.860	24.857	6.250	2.753
22.	X. Simor-utca 7—13.	104	1,080.000	79.560	57.240	15.000	7.320
23.	X. Jászberényi-út—Harmat-utca	119	968.000	70.670	51.304	13.500	5.866

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

5. TÁBLÁZAT.

Telepek mérlege.

Folyószám	Telep	Lakás	Építési költség korona	Összes nyers bérjövedelem korona	Kamatés törl. 5·3% korona	Fenntartás korona	Felesleg korona
1.	I. Budafoki-út	92	320.000	22.860	16.960	4.750	1.150
2.	III. Bécsi-út	106	455.000	27.160	24.115	6.000	2.955
3.	V. Pozsonyi-út (Ujpesti rakp.)	112	362.000	25.340	19.186	5.400	754
4.	VI. Aréna-út és Lehel-utca	72	200.000	14.960	10.600	3.900	460
5.	VI. Váci-út	32	80.000	8.170	4.240	1.950	1.980
6.	VI. Hungária-út	44	120.000	12.400	6.360	2.860	3.180
7.	VI. Palotai-út	350	1,500.000	98.000	79.500	15.500	3.000
8.	IX. Kén-utca	162	500.000	32.400	26.500	5.200	700
9.	IX. Mihálkovics-tér	220	600.000	43.200	31.800	9.000	2.400
10.	IX. Telepy-utca	115	350.000	23.140	18.550	5.450	860
11.	IX. Gubacsi-út	320	794.000	59.480	42.082	13.100	4.298
12.	IX. Gr.-Haller-utca	58	284.000	18.000	15.052	3.600	652
13.	X. Tattersall	32	100.000	6.400	5.300	1.900	800
14.	X. Százados-út	288	990.000	73.000	52.470	14.200	6.330
15.	X. Szörényi-utca	32	160.000	9.600	8.480	2.050	930
16.	X. Ciprus-utca	256	601.000	48.060	31.853	9.700	6.507
17.	X. Százados-út (művészházak)	28	480.000	30.800	25.440	5.000	360
18.	X. Kőbányai-út	280	990.000	71.650	52.470	13.400	5.780
19.	X. Ceglédi-út	272	730.000	50.280	38.690	11.500	90

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

6. TÁBLÁZAT.

Az iskolák néhány adata.

Folyószám	Kerület, utca	Iskola	Óvoda	Emelet	Osztály-terem	Egyéb terem	Szertárak	Tornaterem	Tantestület	Lakások igazg.	Lakások óvónő	Lakások szolga	Összes építési költség korona	Egy osztályterem költsége korona	Egy terem költsége korona	Egy m³ korona
1.	I. Fehérvári-út	el. f. l.; p. l.	közép	3 + m	44	9	5	2	2	1	1	3	948.000	21.500	18.000	20
2.	I. Márvány-utca	el. f. l.	—	3 + m	23	3	3	1	1	1	—	1	564.000	24.500	21.600	19
3.	I. Városmajor-utca	el. f. l.	kis	2 + m	16	7	3	1	1	1	1	3	552.000	34.300	24.000	22
4.	II. Szegényház-utca	el. f. l.	—	3 + m	24	8	6	2	2	1	—	2	744.000	31.000	23.300	20
5.	II. Lövőház-utca	el. f. l.	közép	2 + m	24	10	6	1	2	1	1	3	840.000	35.000	24.600	21
6.	III. Szemlőhegy-utca	el. f. l.	—	2 + m	16	4	3	1	1	1	—	2	480.000	30.000	24.000	22
7.	III. Lajos-utca	p. l.	—	3 + m	23	9	4	1	1	1	—	2	740.000	32.000	23.000	20
8.	III. Kiscelli-utca	el. f. l.	nagy	2 + m	18	7	3	1	1	1	1	2	594.000	33.000	23.800	20
9.	III. Miklós-tér	el. f. l.	—	3 —	23	—	6	—	1	—	—	1	426.000	18.500	18.500	19
10.	III. Szentendrei-út	el. f. l.	kis	2 + m	20	5	3	1	1	1	1	2	565.000	28.200	22.600	18
11.	IV. Papnövelde-utca	el. f. l.; p. l.	közép	3 + m	34	12	9	2	3	1	1	3	1,140.000	33.000	24.800	22
12.	V. Balaton-utca	p. f.	—	3 + m	11	3	6	1	1	1	—	1	355.000	32.000	25.000	18
13.	V. Pannónia-utca	el. f. l.	közép	3 + m	35	5	3	2	2	1	1	3	873.000	24.900	21.800	20
14.	VI. Izabella-utca	ker.	—	4	12	8	5	1	1	1	—	2	600.000	50.000	30.000	20
15.	VI. Lehel-utca	el. f. l.	—	2 + m	33	5	3	2	2	1	—	2	1,021.500	30.900	28.800	22
16.	VI. Váci-út	el. f. l.	kis	3	38	2	10	2	2	1	1	3	810.000	21.300	20.200	18
17.	VI. Üteg-utca	p. l.	—	2	11	5	6	1	1	1	—	1	405.000	36.800	25.300	20
18.	VI. Csata-utca	el. f. l.	közép	2 + m	27	8	4	2	2	1	1	2	744.000	34.900	21.300	20
19.	VII. Kertész-utca	p. f.	—	3 + m	17	8	6	1	1	1	—	2	510.000	30.000	20.400	21
20.	VII. Dembinszky-utca	el. f.	—	3 + m	17	4	3	1	1	1	—	1	388.000	22.500	18.500	18
21.	VII. Elemér-utca	el. l.	—	3 + m	17	4	3	1	1	1	—	1	408.000	24.000	19.500	19
22.	VII. Hungária-út	el. f. l.	—	2	17	—	3	1	1	—	—	1	354.000	20.800	20.800	18
23.	VII. Egressy-út	el. f. l.	kis	2 + m	16	24	4	1	1	1	1	4	498.000	31.100	20.800	21
24.	VII. Telep-utca	el. f. l.	kis	2 + m	12	7	6	1	1	1	1	2	458.000	38.000	24.100	18
25.	VIII. Vas-utca	ker.	—	4	20	10	7	1	1	1	—	1	1,200.000	60.000	40.000	29
26.	VIII. Bezerédj-utca	el. f. l.	—	3	11	—	2	1	1	—	—	1	286.000	26.000	26.000	19
27.	VIII. Tisza-Kálmán-tér	p. l.	—	3 + m	15	8	5	1	1	1	—	2	580.000	38.000	25.000	21
28.	VIII. Mária-Terézia-tér	el. f. l.	közép	3 + m	36	14	7	2	2	2	1	4	1,200.000	33.000	24.000	21
29.	VIII. Dugonics-utca	el. f. l.	—	3 + m	30	10	6	2	2	2	—	2	880.000	29.300	22.000	20
30.	IX. Mester-utca	ker.	—	3	18	10	7	1	1	1	—	4	807.000	44.800	28.000	21
31.	IX. Tóth-Kálmán-utca	el. f. l.	—	3 + m	27	3	3	2	2	1	—	1	608.000	22.900	20.200	19
32.	IX. Szvetenay-utca	el. f. l.	—	3 + m	24	9	6	2	2	1	—	2	620.000	25.800	19.000	20
33.	IX. Soroksári-út	el. f. l.	közép	3	27	6	5	2	1	1	1	3	786.000	29.100	23.800	20
34.	IX. Gyáli-út	el. f. l.; p. f.	közép	3 + m	30	16	6	2	2	2	1	3	837.000	27.900	18.200	19
35.	X. Halom-utca	p. l. el. l.	—	3	20	5	8	1	2	—	—	2	630.000	31.500	25.300	19
36.	X. Százados-utca	el. f. l.	kis	3 + m	24	10	5	2	1	1	1	3	744.000	31.000	21.800	19

www.terc.hu

7. TÁBLÁZAT.

Egy terem költsége az iskolában.

Épület	Iskola	Egy terem költsége	Építész
I. Fehérvári-út	elemi, polg.	18.000	Sándy és Orbán
IX. Gyáli-út	" "	18.200	Löllbach Kálmán
III. Miklós-tér	elemi	18.500	Forrai Sándor
VII. Dembinszky-utca	"	18.500	Schmidt Gyula
IX. Szvetenay-utca	"	19.000	Kőrössy A. Kálmán
VII. Elemér-utca	"	19.500	Lechner Jenő
VI. Váci-út	"	20.200	Kauser József
IX. Tóth Kálmán-utca	"	20.200	Pártos Gyula
VII. Kertész-utca	polgári	20.400	Reischl Gusztáv
VII. Hungária-út	elemi	20.800	Barcza Elek
VII. Telep-utca	"	20.800	Fritz Oszkár
VI. Csata-utca	"	21.300	Baumhorn Lipót
I. Márvány-utca	"	21.600	Kauser és Szőllősy
X. Százados-utca	"	21.800	Gyalus László
V. Pannónia-utca	"	21.800	Schulek János
VIII. Dugonics-utca	"	22.000	Szabó Gyula
III. Szentendrei-út	"	22.600	Hikisch Rezső
III. Lajos-utca	"	23.000	Novák és Góth
II. Szegényház-utca	"	23.300	Baumgarten Sándor
IX. Soroksári-út	"	23.800	Fleischl Róbert
III. Kiscelli-utca	"	23.800	Reichl Kálmán
I. Városmajor-utca	"	24.000	Györgyi és Koós
III. Szemlőhegy-utca	"	24.000	Zrumetzky Dezső
VIII. Mária Terézia-tér	"	24.000	A. Balogh Lóránd
VII. Egressy-út	"	24.100	Sebestyén Arthur
II. Lövőház-utca	"	24.600	Balázs Ernő
IV. Papnövelde-utca	elemi, polg.	24.800	Reichl Kálmán
V. Balaton-utca	polgári	25.000	Császár Ferenc
VIII. Tisza Kálmán-tér	"	25.000	Ivánccsó István
VI. Üteg-utca	"	25.300	Rerrich Béla
X. Halom-utca	"	25.300	Szabó Gyula
VIII. Bezerédj-utca	elemi	26.000	Schwendtner József
VI. Lehel-utca	"	26.800	Balázs Ernő
IX. Mester-utca	felső keresk.	28.000	Hültl Dezső dr.
VI. Izabella-utca	"	30.000	Barcza Elek
VIII. Vas-utca	"	40.000	Lajta Béla

www.terc.hu

Az épületek ipari és berendezési munkáit az alábbi cégek végezték:

Árkay Sándor
Andor és Futtaky
Aprily János
Arnheim S. I.
Burghardt Antal
Buchwald Sándor
Bartha Károly
Biehn János
Benke István
Berényi és Lengyel
Berényi Ignác
Bründl János
Berényi Gyula és tsa
Bpest székesfővárosi gázművek
Cristofoli Vince
Chitz A.
Cross Charles utódai
Drumka József
Ditmár és Brünner
Dávid János és fiai
Eisler és Vértes
Erdős Lajos
Englerth Károly
Elsinger E. M.
Eternit Művek
Feivvel Lipót
Forgó és tsa
Fratricsevics István
Fónagy Béla
Fodor Béla
Farkas és tsa
Fischer Sándor
Frank Aladár
Frey Ferenc
Forgács Ignác
Fekete Ödön
Forreider és Schiller
Geittner és Rausch
Grimm és Steiner
Gerő és Győry
Gál Lajos
Glatz András
Gere Lajos
Gyömrői M.
Galbavy Testvérek
Garda András
Gross József
Haverland Antal
Herman Ödön
Haas és Somogyi
Héber Sándor
Hein János
Haidekker Sándor
Justus Sándor és fia
Jablonszky János
Kaszás és tsa
Kraus és Graviser
Kállay Ignác
Kertész Tódor
Kiss Ernő
Koch Károly
Kondor és Feledi
Kiss J. Jenő
Kressalek Béla
Kapitány Antal
Kraszner József
Kovács és tsai
Král Gyula
Krisling Rudolf
Lopos Gyula
Lyous Ede
Lepter János
Lokovschek Antal
Lingel Károly
Langweil B.
Melocco Péter
Müller János
Magasiner Lajos
Munkácsy Gyula
Márton és Szalka
Müller Ernő
Melocco Péter r.-t.
Markovics Izidor
Magyar Asbest-Pallógyár r.-t.
Madary Gyula
Marx és Mérey
Márkus Lajos
Margitta Ignác
Majoros Károly
Malomsoky József
Mátyásy Antal
Münefer Vilmos
Magyar Fűtési és Szellőztetési váll.
Nay és Strausz
Neuschloss Ödön
Oberlender Ferenc
Paschka és tsa
Paschka és Gömöri
Politzer és Okleiszky
Posnanszki és Strelitz
Pogány Nándor
Pick Ede utódai
Peterek és Wágner
Pollatsek és Epstein
Popper Zsigmond
Plundrich Ferenc
Palágyi Gyula
Palatinus r.-t.
Pick Emil
Polgár Alajos
Rohonczi Hugó
Reitzer Ferenc
Riesz Emil
Rákos Manó
Róth Miksa
Rietschel és Hemebey
Steiner és Szimper
Senger Béla
Strasser Vilmos
Spalt János
Sperling Jenő
Siemens és Schuckert
Schvarcz Sándor és tsa
Schustler József
Schottola Ernő
Steinbach V.
Sturm Károly
Szirch Imre
Szalay és Deutsch
Szalay és Földes
Szuchy János
Szepessy Sándor
Thonet Testvérek
Törs és Ormay
Trautmann Dezső
Vögerl Alajos
Váradi József
ifj. Walla József
Walla József r.-t.
Weisz Béla
Wertheim F. és tsa
Weisinger György
Wellisch Hugó
Wachter Antal
Wippler és tsa
Zsolnay gyár.

www.terc.hu

A „Budapest Székesfővárosi Népszálló"-hoz szükséges összes hajlított fabútorokat Thonet Testvérek cég szállította.

A cégnek ezidő szerint 7 gyára, számos fűrész- és esztergályozótelepe van.

Nagyugróci (Bars megye) gyárat néhai Thonet Mihály alapította fiaival 1865-ben, minden államsegély nélkül.

A cég kezdetben kizárólag egyszerű székek készítésével foglalkozott, ma már azonban a közel 700 székforma mellé a karosszékek, kanapék, hintaszékek, fogasok, asztalok, virágállványok, szobortartók, valamint a célszerű és fényűzési bútorok gazdag gyűjteménye sorakozik.

1896 óta hálószobák és ebédlők is készülnek hajlított farészekkel.

Különösen említésre méltó a színházi bútorok gyártása, mely ágazat várakozáson felül bevált.

Hajlított fabútorral legelőször 1888-ban a „Deutsches Volksteater"-t rendezték be.

Budapesten a fentemlített népszállón kívül a következő említésre méltó nyilvános épületekben, intézetekben és üzletekben használják hajlított fabútorkészítményeiket és pedig: Népszínház, Vígszínház, Királyszínház, Zenepalota, Szabadkőművesek nagypáholya, Hungária-szálló (szobák és kávéház), Bristol-szálló (szobák és kávéház, Abbazia-kávéház, Royal-szálló kávéházai és éttermei stb. stb.

Vidéki színházak: Debrecen, Kaposvár, Kecskemét, Lugos, Medgyes, Nagykanizsa, Nagykároly, Nagyvárad, Oravica, Orosháza Szabadka, Székesfehérvár, Temesvár, Zágráb stb. stb. :: :: :: :: A cég irodája:

Budapest, IV. kerület, Váci-utca 11. szám :: :: Telefon: 11—68.

◆◆◆◆◆

FODOR BÉLA ÉS FIA géplakatosárú-, vasszerkezet- és csavargyára (Budapest, Révay-u. 9., telefon 19—19) szállította a váciúti népszálló, az arénaúti bérház, a mesterutcai felsőkereskedelmi iskola, továbbá a szentendreiúti, Lehel-utcai, kiscelliúti, papnöveldeutcai, Mária-Terézia-téri, lajosutcai, Tisza-Kálmán-téri és dugonicsutcai iskolák falkötő vasmunkáit és a népszálló vasszerkezeti munkáit.

◆◆◆◆◆

ASBESTIT a jelenkor legjobb hézagmentes asbestpadlójával készítette Budapest székesfőváros 12 iskolájának burkolómunkáit a Magyar Asbestpadlógyár

RÁCZ JÓZSEF, BUDAPEST, ELEMÉR-UTCA 11. :: TELEFON 119—95.

GEITTNER és RAUSCH

BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-ÚT 18. SZÁM.

TELEFON

28—77.

Műszaki cikkek, szerszámok, gazdasági, konyha- és háztartási felszerelések

LINOLEUM

PADLÓBURKOLATOK

Fenti cég szállította az V. ker., vácí-úti Népszálló háztartási és konyhaberendezéseit, végezte a Mária-Terézia-téri iskola, mesterutcai felsőkereskedelmi iskola, papnöveldeutcai iskola, továbbá a kiscelli, lehelutcai, Miklóstéri, lövőházutcai, Elemér-utcai, Dugonits-utcai stb. székesfővárosi iskolák asbestre fektetett linoleum padlóburkoló munkáit

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

Cross Charles E. Lévis Utódai

műszaki iroda és gyár

Budapest, VIII., Kistaludy-utca 7. szám.

Központi fűtések minden rendszer szerint. Szellőztetési berendezések. Vízvezetékek, csatornázások és légszeszberendezések. •• Fürdők és melegvízkészülékek. •• Szivattyúművek.

Telefon: József 22—25. Alapítva: 1863.

G·Á·L L·A·J·O·S

• ÉPÜLETÜVEGES ÉS •
PORCELLÁNKERESKEDŐ

BUDAPEST, II., SZÉNA-TÉR 7.

TELEFON
• 46—54 •

ELSINGER M. J. ÉS FIAI

Budapest, V., Báthory-utca 6. szám

Telefon 32—38. Gyár: Lajta-Szt.-Miklós (Sopron megye).

LINOLEUM

padlóburkolás a legkitünőbb minőség, legkülönfélébb síma és mintázott színekben. Egész épületek elvállaltatnak a gipsz- és betonalapozással.

Vízmentes szövetek minden célra. Juta-, kendertömlők.

KASZÁS ÉS TÁRSA

SZOBAFESTŐ
ÉS MÁZOLÓ

BUDAPEST
VII., LÖVŐLDE-TÉR 2a
TELEFONSZÁM: 123-98

POLGÁR ALAJOS
MŰBÚTOR-GYÁROS
BUDAPEST,
VII. KER., ISTVÁN-ÚT 49.

Szállította a székesfőváros iskoláinak igazgató szobáinak, fogadó- és társalgószobáinak bútorberendezéseit. :: Ezek között a 144. oldalunkon látható fogadószoba berendezését is. Tel.: József 14-31.

OBERLENDER FERENC

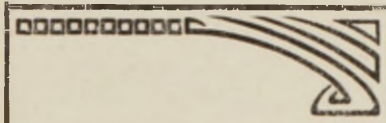

ASZTALOS-
MESTER

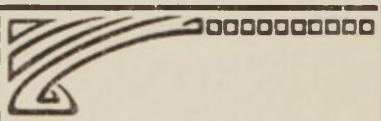

BUDAPEST, VII., BARCSAY-UTCA 3.

LOPOS GYULA
TORNASZEREK ÉS SPORTCIKKEK GYÁRA

Árjegyzéket és költségvetést a LEGMODERNEBB SVÉD ÉS KÜLÖNFÉLE TORNASZEREKRŐL díjmentesen küld. A m. kir. vallás- és közokt. minisztertől elismeréssel, az 1910. évi Orsz. Tanszerkiállitáson a kiállitási diszoklevéllel, 1907. évi pécsi orsz. kiállitáson aranyéremmel stb. kitüntetve.

Gyártelep és iroda: **Budapest, III., Lajos-utca 60.** Raktár és szétküldési telep: **III., Lajos-u. 63.** saját házaimban. (Ezelőtt III., Zsigmond-utca 114.)

Törs és Ormai

mérnökök

KOLOZSVÁR, Jókai-u. 12.
BUDAPEST, Szilágyi-u. 2.
DEBRECEN,
Verbőczy-u. 2.

Központi fűtések, szellőztetések, vízvezetékek, gőzfőző, gőzmosó és szárító berendezések, vasúti vízállomás berendezések gyára.

TAPÉTÁK

WEISZ BÉLÁNÁL

A M. KIR. OPERA ÉS NEMZETI SZINHÁZ SZÁLLÍTÓJA

BUDAPEST, VI. KER.
DALSZINHÁZ-UTCA 8.
AZ OPERA MELLETT
TELEFON 15—50.

WALLA JÓZSEF

CEMENTÁRUGYÁR RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

MOZAIKLAP-, MŰKŐ- ÉS CEMENTÁRÚGYÁR, BETON-, VASBETON- ÉS BURKOLÓÉPÍTÉSI VÁLLALAT

IRODA KIZÁRÓLAG:

BUDAPEST, VII., GIZELLA-ÚT 38.

TELEFON: 59—90, 141—69, 161—71, 80—06.

ALAPITTATOTT 1878. ÉVBEN,

VÖGERL ALAJOS

SZOBRÁSZ

TELEFON 50—21.

BUDAPEST

VIII., TAVASZMEZŐ-U. 22/a.

(SAJÁT HÁZÁBAN)

www.terc.hu

IFJABB WALLA JÓZSEF

mozaik-, cementárú- és műkőgyára, építőanyagok raktára.

Padló, falburkoló és bétonépítő vállalat ::

BUDAPEST

IRODA:

VII., ROTTENBILLER-UTCA 15.

Márványmozaik-lapok, mintázott cementlapok, karmantyús bétoncsövek, különféle műkőmunkák, granit-terrazzó, bétonmunkák, csatornázások, falburkolások, mettlachi-lapok, keramit- és klinker-lapok, fayence-lapok, kelheimi-lapok, terrakotta árúk. .·. .·.

TELEFONSZÁM: 76—36.

TELEFONSZÁM: 76—36.

SPALT JÁNOS

SZOBRÁSZ

BUDAPEST, VII., STEFÁNIA-ÚT 1/a. SZ.

TELEFON: 29—66. TELEFON: 29—66.

Készítette ezen műben közölt Mária-Terézia-téri iskola 4 drb kútját, a városmajor-utcai iskola szökőkútját, a gyáli-úti iskola terrakotta portálját, a százados-utcai iskola 2 nagy városi cimerét.

MARX ÉS MÉREI

BUDAPEST, VI., BULCSU-U. 7. :: TELEFON 21—06.

Tiszakálmántéri polgári leányiskola fizikai felszerelését :: Izabellautcai felső kereskedelmi iskola fizikai eszközeit :: Századosutcai polgár iskolai fizikai tanszereit :: Vasutcai felső kereskedelmi iskola teljes laboratóriumainak, előkészítőtermek és előadótermek berendezését :: Arénaúti elemi iskola teljes tanszerfelszerelését :: Fehérváriúti polgári leányiskola fizikai felszerelését szállította.

FRANK ALADÁR

GÉPÉSZMÉRNÖK, ELEKTROMOS BERENDEZÉSEK VÁLLALATA

BUDAPEST, VIII., BEZERÉDI-UTCA 5. SZÁM

TELEFON: JÓZSEF 21—12. TELEFON: JÓZSEF 21—12.

STEINER ÉS SZIMPER

SZOBAFESTŐK·MÁZOLÓK
DÍSZ- ÉS TEMPLOM-
FESTŐK

BUDAPEST
IX. KER., ÜLLŐI-ÚT 57.

HAVERLAND ANTAL

FELVONÓGYÁRA
BUDAPEST, VIII., NAP-UTCA 22. SZ.

LIFT

SZEMÉLY, TEHER ÉS ÉTEL FELVONÁSÁRA.

TELEFON 58—48. TELEFON 58—48.

BIEHN JÁNOS

RABITZ- ÉS VASBETON ÉPITÉSI VÁLLALATA
BUDAPEST, IX. DANDÁR-UTCA 9-13

GIPSZLEMEZ-VÁLASZFALAK :: TEMPLOMBOLTOZATOK :: SZABADALM. KERESZTBORDÁS CELLAFÖDÉMEK.

SZÁRAZ GIPSZLEMEZEK ÁLLANDÓ ELADÁSA VÁLASZFALAKNAK.

ASZFALT ÉS KÁTRÁNYTERMÉKEK VEGYI GYÁRAI: BUDAPESTEN, KISPESTEN ÉS MEZŐTELEGDEN.

KÖZPONTI IRODA:
IX., FERENC-KÖRÚT 46. TELEFON 51-24

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu

PÁTRIA
NYOMDAI R.T.
BUDAPEST

www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-www.terc.hu-